T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HUKUK ANABİLİM DALI

ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

5510 SAYILI KANUNDA SOSYAL SİGORTALARIN KİŞİ BAKIMINDAN KAPSAMI

Yüksek Lisans Tezi

RAMAZAN YÜCEL

İSTANBUL- 2017

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HUKUK ANABİLİM DALI

ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

5510 SAYILI KANUNDA SOSYAL SİGORTALARIN KİŞİ BAKIMINDAN KAPSAMI

Yüksek Lisans Tezi

RAMAZAN YÜCEL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. TALAT CANBOLAT

İSTANBUL- 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HUKUK Anabilim Dalı ÖZEL HUKUK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi RAMAZAN YÜCEL'nın 5510 SAYILI KANUNDA SOSYAL SİGORTALARIN KİŞİ BAKIMINDAN KAPSAMI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.01.2017 tarih ve 2017-2/19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 30/01/2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. TALAT CANBOLAT	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AHMET NİZAMETTİN AKTAY	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. NURŞEN CANİKLİOĞLU	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Ramazan Yücel

Anabilim Dalı : Hukuk

Programı : Özel Hukuk

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Talat CANBOLAT

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – 30.01.2017

Anahtar Kelimeler : sosyal sigortalar, sigortalı, sosyal güvenlik

ÖZ

5510 SAYILI KANUNDA SOSYAL SİGORTALARIN KİŞİ BAKIMINDAN KAPSAMI

Türk sosyal güvenlik sistemine yöneltilen eleştiriler ve değişim talepleri 2000'li yıllarda karşılık bulmuş ve 2006 yılında çıkartılmaya başlayan kanun ve ikincil düzenlemeler ile sosyal güvenlik sisteminde köklü bir reforma gidilmiştir. Bu kapsamda sosyal güvenlik sisteminde "tek çatı" ve "tek kanun" modeli esas alınarak, mevzuat ve kurum farklılıklarına son vermeye yönelik düzenlemelere yapılmıştır. Böylelikle, mevzuatın atıflarla karmaşıklaşmış yapısı sadeleştirilerek, kimlerin hangi kapsamda sigorta hak ve yükümlülüklerinden yararlanabileceği sistematik olarak açıklanmıştır.

Bu çalışmada da sosyal güvenlik reformunun temel kanunlarından olan 5510 sayılı Kanun ve ilgili mevzuatta yapılan değişiklikler ile sosyal sigortala sisteminin kişi bakımında kapsamı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ramazan Yücel

Field : Law

Programme : Private Law

Supervisor : Prof. Dr. Talat CANBOLAT

Degree Awarded and Date : Master Degree – 30.01.2016

Keywords :: Social Insurance, Insured, Social Security

ABSTRACT

IN THE LAW OF 5510 SCOPE IN TERMS OF PERSONS OF SOCİAL SECURİTY

The criticisms and demands for change in the Turkish social security system were met in 2000s, and a radical reformation was made in the social security system with the laws and secondary regulations that started to be released in 2006. In this context, regulatory measures have been taken to end the differences between the legislation and the institution on the basis of "one roof" and "one law" model in the social security system. Thus, by simplifying the complicated structure of the legislation by reference, it is systematically explained to what extent people can benefit from their insurance rights and obligations.

In this study, the scope of coverage of the social security system in the care of the social security system has been tried to be revealed by the amendments made in the Law No. 5510 which is the basic law of social security reform and related legislation.

ÖNSÖZ

Lisans öğrenimimden bu yana İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku'nun değerini ve önemini anlamamı sağlayan, bana bu alanda çalışma isteği veren Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı'ndaki tüm hocalarıma; özellikle tez konumuzun seçilmesinden sonlanmasına kadar geçen tüm süreçte engin bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, akademik desteğin yanında manevi desteğini de hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Talat Canbolat ve Prof. Dr. Nurşen Caniklioğlu'na minnetlerimi sunuyorum.

Hayatımın her safhasında her kararımda yanımda olan, kararlarıma inanıp saygı duyan, bunların ötesinde bana doğru kararlar almayı öğreten aileme; babam Erol YÜCEL'e annem Kadriye YÜCEL'e varlığıyla hayatı anlamlı ve neşeli kılan kız kardeşim Mihriban YÜCEL'e, sadece tez çalışmamla sınırlı kalmayıp, mesleğimdeki en büyük destekçim ve aynı zamanda meslektaşım olan kız kardeşim Merve YÜCEL'e, ve sevgili eşimin kıymetli ailesine tez çalışmamı gerçekleştirdiğim süre boyunca sağladıkları çalışma ortamı, moral ve motivasyon için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Mesleğime ve yaşamıma dair bana umut veren, sabırla hayatımın her anında yanımda ve destekçim olan, gücünü her daim yanımda hissettiğim, her zaman bana katlanma çabası gösteren sevgili eşim Sevgi YÜCEL teşekkürlerin en büyüğünü haketmektedir. Tezimi yazdığım süre boyunca göstermiş olduğu anlayış ve bu süreçte sağladığı destekten dolayı çok teşekkür ediyorum. Son olarak ailemizin son üyesinin tezimle beraber hayatımıza girdiğini unutmayarak, sevgili oğlum Çınar Erol YÜCEL'i çok sevdiğimi birde burdan belirtmek isterim.

Çalışmamızın araştırmacılara ve İş ve Sosyal Güvenlik Hukukuna ilgi duyan herkese faydalı olmasını dilerim.

İstanbul, 2017 Ramazan YÜCEL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**
§ 1. GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL SİGORTALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

§ 2. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI **3**
I. Genel Olarak 3
II. Sosyal Güvenliğin Tanımı 5
III. Sosyal Güvenliğin Amacı 8
§ 3. SOSYAL SİGORTALAR VE TEMEL ESASLAR **10**
I. Genel Olarak 10
II. Sosyal Sigortaları Biçimlendiren Temel Esaslar 11
§ 4. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE YER ALAN KİŞİLERE İLİŞKİN VERİLER **16**

İKİNCİ BÖLÜM
5510 SAYILI KANUNDA SİGORTALILIK

§ 5. SİGORTALI SAYILANLAR **23**
I. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar (m. 4/I, a) 23
II. Bağımsız Çalışan Sigortalılar (m. 4/I, b) 35
III. Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlileri (m. 4/I, c) 41
§ 6. SİGORTALI SAYILMAYANLAR **46**
I. İşverenin Ücretsiz Çalışan Eşi 46

II. Konut İçinde Yapılan İşlerde Çalışanlar 48
III. Ev Hizmetlerinde Çalışanlar 48
IV. Askerlik Hizmetlerini Er ve Erbaş Olarak Yapmakta Olanlar ile Yedek Subay Okulu Öğrencileri 49
V. Yabancı Ülkede Sosyal Sigortaya Tabi Olduğunu Belgeleyenler 50
VI. Yapım ve Üretim İşlerinde Çalışan Öğrenciler 51
VII. Sağlık Kurumlarında İşe Alıştırılmakta Olan Hasta ve Maluller 52
VIII. Bağımsız Çalışanlar ve Devlet Memurlarından 18 Yaşından Küçük Olanlar 53
IX. Tarım İşlerinde Süreksiz İşlerde Çalışanlarla Tarımsal Faaliyette Bulunup Aylık Geliri Düşük Olanlar 54
X. Bağımsız Çalışanlardan Aylık Geliri Düşük Olanlar 55
XI. Kamu İdarelerinin Dış Temsilciliklerinde İstihdam Edilenler 56
XII. Gençlik ve Spor Faaliyetlerinde Süreklilik Arz Etmeyecek Şekilde Görevlendirilenler 57

§ 7. KISMEN SİGORTALI SAYILANLAR 58

I. Hükümlü ve Tutuklular 58
II. Çıraklar ve İşletmelerde Mesleki Eğitim Gören Öğrenciler 59
III. Stajyerler 60
IV. Harp Malulleri ile Vazife Malulü Olanlar 61
V. Kursiyerler 62
VI. Yurt Dışına Çalışmak Üzere Gönderilenler 63
VII. Sosyal Güvenlik Kurumlarından Emekli Aylığı Almakta Olanlar 64
VIII. 4046 Sayılı Kanun Gereğince İş Kaybı Tazminatı Alanlar 66
IX. Taksiciler, Dolmuşçular ve Benzeri Nitelikteki Şehir İçi Toplu Taşıma Araçlarında Kısmi Süreli Çalışanlarla Kısmi Süreli Çalışan Sanatçılar 67
X. İntörn Öğrenciler 67
XI. Ev Hizmetlerinde Ay İçinde Bir veya Birden Fazla İşveren Yanında On Günden Daha Az Çalışanlar 68

§ 8. İSTEĞE BAĞLI SİGORTALILIK 70

I. Genel Olarak 70
II. İsteğe Bağlı Sigortadan Yararlanma Koşulları 72
III. İsteğe Bağlı Sigortalılığın Başlaması ve Sona Ermesi 75
IV. İsteğe Bağlı Sigortalılığın Sonuçları 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL SİGORTA İLİŞKİSİNİN KURULMASI

§ 9. SİGORTALILIĞIN BAŞLANGICI 79
I. Zorunluluk İlkesi 79
II. Sigortalılığın Başlangıcı 81
III. Sigortalıların Kuruma Bildirim Süresi 84
IV. Sigortalıların Kuruma Bildirim Biçimi 88
V. Bildirim Yükümlülüğünün Yerine Getirilmemesinin Yaptırımı 90
§ 10. SİGORTALILIK SÜRESİ VE SİGORTALILIK NİTELİĞİNİN SONA ERMESİ 93
I. Sigortalılık Süresi 93
II. Sigortalılık Niteliğinin Sona Ermesi 96
III. Sigortalılık Niteliğinin Sona Erdiğinin Kuruma Bildirilmesi 101
IV. Bildirim Yükümlülüğünün Yerine Getirilmemesinin Yaptırımı 102
§ 11. SİGORTALILIK SÜRELERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ 104
I. 5510 Sayılı Kanun'dan Önceki Uygulama 104
II. 5510 Sayılı Kanun Uygulaması 106
§ 12. SİGORTALILIK HALLERİNİN ÇAKIŞMASI 109
I. Zorunlu Sigortalılık Hallerinin Çakışması 109
II. Zorunlu Sigortalılık İle İsteğe Bağlı Sigortalılığın Çakışması 112
III. Yasal Düzenlemeye Uygun Olmayan Sigortalılık Hali ve Türü İçin Prim Ödenmesi 113
§ 13. SONUÇ 114

KAYNAKÇA 118

KISALTMALAR LİSTESİ

ASMMMO	Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
AY	Anayasa
AYM	Anayasa Mahkemesi
AYMK	Anayasa Mahkemesi Kararı
Bağ-Kur	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu
BBD	Barolar Birliği Dergisi
TBK	Türk Borçlar Kanunu
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
Derg.	Dergisi
dp.	Dipnot
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
E.	Esas
HD	Hukuk Dairesi
HGK	Hukuk Genel Kurulu
İHD	İş Hukuku Dergisi

İHSGHD	İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi
İHU	İş Hukuku Uygulamaları
İBD	İstanbul Barosu Dergisi
İBK	İçtihadı Birleştirme Kararı
İKÜ	İstanbul Kültür Üniversitesi Dergisi
İSMMMO	İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
İş K	İş Kanunu
K.	Karar
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Kamu İş	Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası
Karş.	Karşı Görüş
md.	Madde
MÜHFD	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
RG	Resmi Gazete
s.	Sayfa
S.	Sayı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SSGSSK	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
SSİY	Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği
SSK	Sosyal Sigortalar Kanunu

T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TES-İŞ	Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçileri Sendikası
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
TÜHİS	Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü
vd.	Ve Devamı
Y.	Yıl
Yarg.	Yargıtay
YHGK	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YKD	Yargıtay Kararlar Dergisi

§ 1. GİRİŞ

Sosyal Güvenlik genel olarak halkın bugününü ve yarınını güvence altına almayı amaçlar. Geliri azaltan veya giderleri arttıran veya her ikisine birden yol açan sosyal risklere karşı kişileri bugünün ve yarının endişesinden koruyan, onların başkalarının yardımına muhtaç olmaksızın, insan onuruna yaraşır asgari bir hayat sürmeleri için geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir. Böylesine önemli bir konuda bir reform yapmak kapsamlı, geniş katılımcı, titiz ve uzun bir çalışma sürecini gerektirir. Oysa ülkemizde, bunun tam tersi bir süreç yaşanmıştır.

Yeni sosyal güvenlik sisteminin temelini, kurumsal yapıda tek çatı esasını öngören 5502 sayılı "Sosyal *Güvenlik Kurumu Kanunu*[1]*"* ve sosyal güvenlik hakları açısından tek kanun olan 5510 sayılı *"Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu*[2]*"* oluşturmaktadır. Ancak bu kanunların bazı önemli maddeleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş, birçok hükmün de yürürlüğü durdurulmuştur. Bu nedenle söz konusu temel kanunlarda günümüze kadar birçok değişiklik yapılmak zorunda kalınmış, söz konusu değişikliklerin sosyal güvenlik normlarına ilişkin genelge, tebliğ ve yönetmelik gibi ikincil düzenlemelere doğrudan ve dolaylı birçok etkisi olmuştur.

Bu çalışmada da sosyal güvenlik reformunun temel kanunlarından olan 5510 sayılı Kanun ve ilgili mevzuatta yapılan değişiklikler ile sosyal sigortalar sisteminin kişi bakımında kapsamı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 5510 Sayılı Kanunda sigortalılar, iş sözleşmesine göre çalışanlar (4/I, (a)), bağımsız çalışanlar (4/I, (b)) ve kamu çalışanları (4/I, (c)) olarak üç ana başlık altında değerlendirilmekte olup, Türkiye'de 2015 yılı itibariyle 20.773.227 aktif sigortalı bulunmaktadır. Söz konusu kişilerin 14.802.222 (%71,26)'sini 4/I, (a) kapsamındaki iş sözleşmesine göre çalışanlar, 2.938.034 (%14,14)'ünü 4/I, (b) kapsamında bağımsız çalışanlar ve 3.032.972 (%14,60)'sini 4/I, (c) kapsamında kamu görevlileri oluşturmaktadır.

[1] RG., 20.5.2006, 26173.
[2] RG., 16.6.2006, 26200.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, sosyal güvenlik kavramı ve sosyal sigortaların esasları hakkında temel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk sosyal güvenlik sisteminde 5510 sayılı Kanun kapsamında yer alan kişilere ilişkin istatistiki bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, sosyal sigortalar kapsamında iş sözleşmesine göre çalışan, bağımsız çalışan ve kamu çalışanları incelenmiştir. Bu açıklamaların devamında sigortalı sayılmayanlar, kısmen sigortalı sayılanlar ve isteğe bağlı sigortalılar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde ise sigortalılığın başlangıcı, bildirilmesi, süresi, sona ermesi, sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi ve sigortalılık hallerinin çakışması üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL SİGORTALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

§ 2. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

I. Genel Olarak

Güvenlik sözcüğü kelime anlamı olarak emniyet içinde olmayı ifade etmektedir. Güvenlik, bir tehlike[3] karşısında korunmayı veya tehlike sonucu ortaya çıkan risklerden kurtulmayı ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır[4]. Dolayısıyla güvenlik ihtiyacı tehlike ve riskin olduğu her yerde gereklidir.

Sosyal güvenlik kavramı, bireyler üzerinde zarar verici sonuçlar yaratan ve sosyal risk olarak adlandırılan bazı olayların etkisini onarma düşüncesi ile bağlantılı olarak ele alınmalıdır[5]. Sosyal risk, gerçekleşme zamanı ve yeri belli olmayan ancak ilerde gerçeklemesi muhtemel veya kesin olan ve buna bağlı olarak bireylerin malvarlığında azalmaya yol açan bir tehlikedir[6]. Tanımdan hareketle sosyal güvenlik politikalarının temelini oluşturan düşüncenin, sosyal riskin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek olduğu anlaşılmaktadır. Toplumu oluşturan bütün bireyleri doğumlarından ölümlerine kadar bütün hayatları boyunca ilgilendiren sosyal güvenlik, gelişmiş ülkelerdeki refah devleti anlayışının ulaştığı en önemli zirve olarak kabul edilmektedir[7].

Sosyal güvenlik anayasa ile teminat altına alınan, kişinin geleceğe güvenli bir şekilde bakmasını sağlayan bir kişilik hakkıdır. Bugün siyasi rejimi ve ekonomik yapısı

---

[3] Genel olarak tehlike, insanların istekleri ve iradeleri dışında meydana gelen, insanın beden ve ruh bütünlüğüne, gelirine ve malvarlığına zarar vererek insan hayatının devamını tehdit eden hal ve durumlar olarak tanımlanabilir. Yusuf Alper, **Türkiye'de Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigortalar,** İstanbul 2003, s.4; Kadir Arıcı, **Türk Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara 2015, s.6.

[4] Ali Güzel / Ali Rıza Okur / Nurşen Caniklioğlu, **Sosyal Güvenlik Hukuku,** Yenilenmiş 16. Baskı, s.1; A. Can Tuncay / Ömer Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri,** İstanbul 2013, s. 3.

[5] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.6; Tuncay / Ekmekçi, s.3; M. Refik Korkusuz / Suat Uğur, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 3. Baskı, Bursa 2013, s.7.

[6] Tuncay / Ekmekçi, s. 3; Sait Dilik, **Sosyal Güvenliğin Karşıladığı Riskler ve Türkiye'deki Durum,** Kamu – İş, Temmuz 1989, s.3; Arıcı, s.5; Alper, s.10; Korkusuz / Uğur, s.7.

[7] DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu,** DPT Yayınları, Ankara 2001, s. 19.

ne olursa olsun bütün ülkeler yeterli veya yetersiz ancak mutlaka bir sosyal güvenlik sistemine sahiptir. Sosyal güvenlik sistemi her ülkede farklı düzeylerde de olsa bulunması gereken ve ayrıca modern devlet anlayışının vazgeçilmez unsurlarından birisidir.

Sosyal güvenlik kavramı oldukça dinamik bir yapıya sahiptir, geçmişten günümüze bireylerin ihtiyaçlarının değişkenlik göstermesine bağlı olarak sosyal güvenliğin de amacı ve kapsamı değişmektedir[8].

Modern anlamda sosyal güvenlik kavramı sanayileşme dönemi ile birlikte var olmuş ve gelişmiştir. Avrupa ile kıyas yapıldığında sanayileşme dönemine Osmanlı İmparatorluğu'nun girmemiş olması işçi sınıfının oluşumunu geciktirmiş ve buna bağlı olarak da sosyal güvenlik sistemi Türkler için daha geç ortaya çıkmıştır[9]. Ancak Osmanlı döneminde sosyal güvenlik politika ve sistemlerinin olmaması anılan duygu ve gereksinimi ortadan kaldırmamıştır. Şöyle ki; aile içi yardımlaşma[10], meslek örgütleri ve dinsel temele dayalı[11] diğer hayır kurumları sosyal güvenlik korumasının belli başlı araçları olmuştur[12].

Sosyal güvenliğin ortaya çıkış nedeninin, sosyal risklerin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya azaltmak olduğunu belirtmiştik. Dolayısıyla sosyal güvenlik politikaları belirlenirken sosyal risklerden hareket edildiği sonucuna ulaşmaktayız. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 28 Haziran 1952 tarih ve 102 sayılı Sözleşmesi'ne[13] göre sosyal riskler; hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, ailevi yükler, işsizlik olarak sıralanmıştır.

Az ya da çok tüm sosyal riskler bireyin gelir kaybı yaşamasına veya gider artışı yaşamasına sebep olmaktadır. İşte sosyal risklerin bireyler üzerinde oluşturduğu bu gibi

---

[8] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.5; Tuncay / Ekmekçi, s.4; Arıcı, s.12; Korkusuz / Uğur, s.11.

[9] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.23; Tuncay / Ekmekçi, s.35; Arıcı, s. 67.

[10] Sait Dilik, **"Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi",** Kamu – İş, Nisan 1989, s.27 vd.; Turan Yazgan, **Sosyal Sigorta,** İstanbul 1977, s.34 vd.; Adnan Gülerman / Sevda Taştekil, **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkiler,** Ankara 1973, s. 58 vd. ;

[11] Ayrıntılı bilgi için bkz.. Mesut Gülmez, **"Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye",** İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, C. 12; Dilik, s.12 vd.; Alper, s.26 vd.; Nüvit Gerek, **Sosyal Güvenlik Hukuku,** Eskişehir, 2000, s.69 vd.

[12] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s. 23; Korkusuz / Uğur, s.40 vd; Arıcı, s.67 vd.

[13] Türkiye bu sözleşmeyi onaylamayı 29.7.1971 tarih ve 1451 sayılı Kanun ile uygun bulmuş; Bakanlar Kurulu da 1.4.1974 tarih ve 7/7964; RG., 15.10.1974, 15037.

olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çağdaş hukuk sistemlerinde var olan sosyal güvenlik politikaları devreye girmektedir.

II. Sosyal Güvenliğin Tanımı

Sosyal güvenlik, sosyal politika uygulamaları ve kişilerin karşı karşıya kalmış oldukları sosyal riskler[14] nedeniyle ortaya çıkan bir sistemdir. Bireyler yaşamları boyunca gelir kayıplarına veya gider artışlarına uğramalarına yol açabilecek sosyal risklerle sık sık karşılaşabilmekte hatta bazen de vücut ve ruh sağlığı için çok büyük harcamalar yapmaktadırlar.

Sosyal güvenlik insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır, insanlar yaşadıkları her dönemde sosyal güvenliğe değişik ve farklı boyutlarda ihtiyaç duymuştur. Tarih boyunca aile içi yardımlaşma, bireysel tasarruf, dinsel yardımlar ve çevresel dayanışma gibi geleneksel koruma teknikleri ile sosyal güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. İlk olarak aile içi yardımlaşma yöntemi ile karşılanmaya çalışılan sosyal güvenlik ihtiyacı daha sonraları yerini mesleki dayanışma birliklerine bırakmıştır[15]. Ancak modern toplumlarda hızla gelişen sanayi ve endüstri, bu alanlarda çalışan kimselerin karşılaştıkları fizyolojik ve mesleki risklerin artmasına ve bu risklerin artması sonucunda alınan tedbirlerin yetersiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Zamanla toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler, aile içi dayanışmanın azalması gibi sebeplerden dolayı ülkemizde oldukça yaygın olan geleneksel koruma sistemlerinin etkinliğini yitirmesine yol açmıştır[16]. Sonuç olarak bireylerin tamamını güvence altına almak ve yapılan yardımlar anlamında kapsamı genişletmek bakımından sosyal güvenlik sistemleri geliştirilmeye başlanmıştır[17].

Sosyal güvenlik sistemlerinin varlığı ülkelerin soyo-ekonomik koşullarına paralel olarak değişmekle birlikte çağdaş devlet anlayışının bir gereği olarak

---

[14] "Risk, kavram olarak gerçekleşmesi muhtemel veya muhakkak olan, gerçekleştiğinde ise insanı sağlık ve vücut bütünlüğü açısından zarara uğratan her türlü olaydır. Bu anlamda risk, kişilerin irade ve istekleri dışında gerçekleşme ihtimali olan bir olaydır" Arıcı, s.5-6.

[15] Özkan Bilgili, **Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması,** Ankara SMMM Odası Yayın No:60, Ankara, 2008, s.34; Korkusuz / Uğur, s.3

[16] Abdurrahman Ayhan**, "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri,''** Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1, s.42-55.

[17] İlhan Serin, **Genel Sağlık Sigortası ve Türkiye'de Uygulanabilirliği,** Kazancı Kitapevi, İstanbul, 2004, s.4.

günümüzde varlığını sürdürmektedir[18]. Sosyal güvenlik toplumdaki eşitsizliklerin azalmasına ve sosyal adaletin sağlanmasına hizmet eder[19].

Belirtmek gerekir ki "sosyal güvenlik" kavramı kendisini oluşturan "sosyal" ve "güvenlik" kavramlarıyla ilgili olsa da bu kelimelerin tek başlarına ifade ettikleri anlamdan çok daha fazlası anlamına gelmektedir. Terim anlamı olarak sosyal güvenlik; toplum halinde yaşamaktan kaynaklanan tehlikeler de dahil olmak üzere insanın karşı karşıya bulunduğu tehlikelerin ekonomik sonuçlarına karşı emniyet sağlanmasını ifade eden bir kavramdır[20].

Sosyal güvenlik hakkında doktrinde farklı tanımlamalar olmakla birlikte bunlardan bir tanesi şu şekildedir; sosyal güvenlik mesleksel, fizyolojik veya sosyo-ekonomik risklerden dolayı geliri sürekli veya geçici olarak kesilmiş kimselerin ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir[21]. Bir başka tanıma göre mesleki veya sosyal bir risk sonucu başkasından yardım istemeye gerek olmaksızın bireyin geçimini sağlamasını garanti eden bir sistemdir[22]. Bir diğer tanım sosyal güvenliği, gelirleri ne olursa olsun sosyal risk ile karşılaşan kişiye sağlanan ekonomik güvence olarak açıklar[23]. Bir diğer tanım ise şu şekildedir; toplumu oluşturan bireylerin fizyolojik, sosyo-ekonomik ve mesleki risklere maruz kalmaması için tedbir alıcı, önleyici ve herhangi bir şekilde sonuç gerçekleşmiş ise ortaya çıkan sonuçları telafi edici tedbirlerin tamamıdır[24]. Sosyal Güvenlik hakkında tanımlamaların değişkenlik göstermesinin nedenlerinden bir tanesi, hangi risklerin kapsam içerisinde olduğunun değişkenlik göstermesidir. Tanımlamalardaki ortak nokta ise; belli sayıdaki sosyal risklerin

---

[18] Ahmet Erol / A. Ercan Yıldırım, **"Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Yaşanan Krizlerin Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimine Etkileri",** Yaklaşım Dergisi, Y: 13, S. 155.

[19] A. İlhan Oral, **Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortaları Uygulamaları,** Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1331, Eskişehir 2002; Arıcı, s.3 vd.

[20] Ali Seyyar, **Sosyal Güvenlik Terimleri,** Papatya Yayınları, İstanbul,2005, s.263; Arıcı, s.3.

[21] Cahit Talas, **Sosyal Ekonomi,** 6. Bası, Ankara 1983, s.323.

[22] İ. Erkul / Ö. Z. Altan / N. Gerek, **Sosyal Politika Dersleri,** 2. Cilt, Eskişehir 1984, s.134; Hasan Şenocak, **"Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi,"** Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 56, 2009, s.410-468.

[23] Kenan Tunçomağ, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar,** 5. Baskı, İstanbul 1990, s.5; A. Bonilla García and J.V. Gruat, **Social Protection,** ILO, Geneva, November 2003, s.2-64.

[24] Hüseyin Akyıldız, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Alter Yayınları, Ankara,2009, s.3.

meydana getirdiği gelir kayıplarına ve gider artışlarına karşılık o ülkede yaşayan bireylerin ekonomik güvenliklerinin sağlanması şeklinde ifade edilebilir[25].

Genel kabul gören tanımlar olmakla birlikte sosyal güvenliğin tanımı dar anlamda ve geniş anlamda sosyal güvenlik olarak iki başlık halinde incelenmektedir.

Dar anlamda sosyal güvenlik, bireylerin karşılaştığı kaza, hastalık, analık, malullük, yaşlılık, ölüm gibi sosyal riskler karşısında malvarlığının aktifinde oluşan azalmalar veya pasifinde meydana gelen artışları karşılama ve bireyin ailesine sosyal koruma sağlama amacı taşımaktadır[26].

Sosyal güvenlik kavramının dinamik yapısı gereği sosyal korumanın amaç ve kapsamında devamlı bir gelişme ve değişme meydana gelmesi, sosyal güvenlik politikalarının da günden güne değişmesine yol açmaktadır[27]. Geniş anlamda sosyal güvenlik anlayışı sadece bireylerin uğradığı gelir kayıplarını telafi etmeye yönelik değil, aynı zamanda bireylerin refah düzeylerinin de yükseltilmesi amacını taşımaktadır. Dolayısıyla toplum hayatında fertler ile sosyal gruplar arasında çıkabilecek çatışmaları ve huzursuzlukları önleyerek sosyal hayatın devamlılığını ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik tedbirler bütündür[28]. Gelişmiş toplumlarda insanın refahını asgari düzeyde garanti eden sistemler de sosyal güvenlik kavramı içine dahil edilmiştir. Dolayısıyla mesleki, fizyolojik, sosyo-ekonomik tüm riskler geniş anlamda sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmiştir[29]. Bu bağlamda siyasal iktidarın yapması gereken; dar anlamda sosyal güvenlik anlayışını benimseyerek sadece sosyal riskle karşılaşan sigortalıya yardım etme düşüncesini bırakarak, gelir kaynakları belli bir sınırın altına düşen tüm vatandaşlara asgari bir yaşam düzeni sağlamaktır[30].

---

[25] Tuncay / Ekmekçi, s.3; Cahit Evcil / Bekir Geçer, **Sosyal Sigorta İşlemleri İşveren Rehberi,** Yaklaşım Yayıncılık, Ankara,2004, s.43; Japan International Cooperation Agency, **Social Security** (Health Care/Pension/Social Welfare) , March 2009, s.26.

[26] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.8; Yakup Süngü, **"Sosyal Güvenlik Reformunun Gelir Dağılımına Etkisi,"** TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Şubat 2007, s.47-69.

[27] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.6; Korkusuz / Uğur, s.6; Arıcı, s.3; Tuncay / Ekmekçi s.3.

[28] Alper, s.3; Arıcı, s.4; Tuncay / Ekmekçi, s.4.

[29] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.6; Kadir Arıcı / Yusuf Alper, **Sosyal Güvenlik,** Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir,2013, s.3.

[30] Ş. Gökçeoğlu Balcı, **Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler Ekseninde Kamu Yönetimi Reformu**, Hukuk ve Adalet Dergisi, Nisan – Haziran 2004, s.115 vd.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesinde de sosyal güvenlik tanımı hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddede; bireylerin, yaşam mücadelesi içindeki yiyecek, içecek, barınma, giyecek, sağlık yardımı gibi sağlık refah ve huzurlarını güvence altına alacak yaşam standartlarına ve hastalık, sakatlık, dulluk, işsizlik ve yaşlılıktan rıza dışında mahrum bırakacak hallerde sosyal güvenlik hakkına sahip oldukları, gerek evlilik birliğinin içinde gerekse evlilik dışında dünyaya gelmiş olsun, çocukların toplumsal korumadan faydalanmaları gerektiği ifade edilmektedir[31].

UÇO'nün 1944 Philadelphiya Konferansında yaptığı tanımlamaya göre sosyal güvenlik "Halkın hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan mahrum kalması durumunda düşeceği fakirliğe karşı tıbbi bakımdan dolayı, çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına yönelik umumi tedbirler sistemidir"[32].

III. Sosyal Güvenliğin Amacı

Sosyal güvenliğin birden fazla amacı olmakla birlikte en temel amacı; fertlerin sosyal risk ve tehlikelerle karşılaşmaları halinde gelirlerinin azalması veya giderlerinin artması nedeniyle ihtiyaç sahibi olmalarını, yoksullaşarak belli bir yaşam standardının altına düşmelerini önleyerek bireylere ekonomik güvence sağlamasıdır[33].

Bireylerin sosyal risk ile karşılaşmaları sonucu giderlerinde artış olması veya gelirlerinde bir azalma meydana gelmesi halinde, sosyal güvenliklerinin güvence altına alınması sosyal güvenliğin doğrudan amacını oluşturur.

Ekonomik amaçlar doğrultusunda bakıldığında sosyal risklere karşı alınan tedbirler desteklenmekte ve bu tür tedbirlerle ekonomik dengeyi yerinde tutmak hedeflenmektedir[34]. Sosyal güvenliğin primli ve primsiz olmak üzere iki ayağının

---

[31] İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (E.T: 07.01.2016).
[32] Murat Göktaş / Erden Çakar / Murat Özdamar, **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim, Yaklaşım Yayıncılık,** Ankara,2011, s.29; Tuncay / Ekmekçi, s.2; Korkusuz / Uğur, s.5
[33] Tunçomağ, s.12; Tuncay / Ekmekçi, s.5; İsmail Kitapçı, **"Sosyal Devlet Işığında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Reform Arayışları,"** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s.11.
[34] Ali Güzel, **"Sosyal Güvenliğin Çağdaş Dinamikleri,"** Toprak İşveren Dergisi, Eylül, 1999, http://www.toprakisveren.org.tr/1999-43-aliguzel.pdf (E.T: 7.1.2016); Arıcı s.4.

olması, bireylerin bir kısmının prim ödemeden diğer bir kısmının ise prim ödeyerek sosyal güvenlik haklarından yararlanmasını sağlar[35].

Yukarıda anlatılanlar ışığında sosyal güvenliğinin amaçları genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir[36]:

- Yoksulluğu önlemek ve yoksul durumda olan bireyleri yoksulluktan kurtarmak,
- Bireylerin gelir kayıplarını telafi ederek, asgari düzeyde yaşam standartlarını sağlayabilecekleri bir ortam oluşturmak,
- Toplumsal eşitsizlikleri gidererek toplumsal refahın dağılımını sağlamak,
- Durgunluk dönemlerinde ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak,
- Bireyler arasında sosyal uyumu ve barışı sağlamak için sosyal düzenlemelerde yoksullarında söz sahibi olmasını sağlamak.

Kısacası sosyal güvenlik toplumda yaşayan tüm bireyler için, hiçbir ayrım gözetmeksizin hayatın çeşitli sosyal risklerine karşı ekonomik güvence sağlayarak, toplumda muhtaç ve yoksul insanlara yardım etmeli ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlamalıdır[37].

---

[35] Abdurrahman Şimşeksoy, Danıştay Karalarında Sosyal Güvenlik, http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/insanhaklari/sunumlar.html (E.T: 1.2.2016)

[36] Rabihan Yüksel Arabacı, **Gelirin Yeniden Dağılımında Bir Araç Olarak Sosyal Güvenlik,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2007, 37-38.

[37] Tuncay / Ekmekçi, s.5; Arıcı, s.3 vd.; Korkusuz / Uğur, s.6.

§ 3. SOSYAL SİGORTALAR VE TEMEL ESASLARI

I. Genel Olarak

Sosyal güvenlik kavramı ile karıştırılan bir kavram olarak sosyal sigortalar kavramı, kapsadığı kişiler ve kapsadığı riskler bakımından farklılık göstermektedir. Sosyal sigortalar belli sayıda riski ve belli sayıda bir gruba sosyal güvence sağlarken, sosyal güvenlik ise toplumun tamamına karşı bütün riskleri kapsamayı hedefler[38].

Sosyal sigortanın amacı fertlerin insan haysiyetine yaraşır bir geçim seviyesini muhafaza ederek kişilerin sosyal durumunu korumaktır[39].

Sosyal sigorta, çalışan kişilerin ekonomik bakımdan işgücünü korumak ve geleceğini garanti altına almak amacından hareketle toplum hayatında sosyal güvenliği sağlamayı hedefler[40].

Dar anlamda sosyal sigorta, bir işyerine bağlı olarak çalışan kişilerin işgücünü belli sosyal tehlikelere karşı korumak amacıyla kurulmuş olan sosyal güvenlik teşkilatıdır. Geniş anlamda sosyal sigorta ise, sosyal güvenliğin temini fonksiyonunu karşılıklı yardım fikrine dayanarak önceden bir bütün halinde tahmin edebilen risklerin belli bir çoğunluğa dağıtılması şeklinde karşılanmasıdır[41].

Sosyal sigortalar aynı nitelikteki tehlikelerin tehdit ettiği kişilerin, karşılanması muhtemel olan zararları aralarında paylaşmak suretiyle bir araya gelerek bir topluluk meydana getirmeleri ve ortaya çıkan zararı da ödedikleri primlerden karşıladıkları bir sistemdir[42]. Sosyal risk sonucu oluşan zararın karşılanması maksadıyla ödenen primler, belirli hizmetlerden yararlanmanın karşılığıdır ve sigortalıların ödedikleri primler kapsamında bulunan sosyal risklere karşı korunur[43].

---

[38] Muzaffer Koç, **Sosyal Güvenliğin Kökeni,** 2003, http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=217&cilt=6&sayi=2& Y.2004; Sözer, s.2 vd.
[39] Kadir Arıcı, **Sosyal Güvenlik**, TES-İŞ Sendikası Yayını, Ankara 1999, s.22.
[40] Ali Nazım Sözer, **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku,** İstanbul 2015, s.2 vd.; İzveren, s.163.
[41] Sözer, s.2 vd.; Uğur, s.5.
[42] Tunçomağ s.1-4; Sözer, s.3; Tuncay / Ekmekçi, s.4; Şakar, s.5; Uşan, s.27; Alper, s.3; Dursun Cinal, **Sosyal Sigortalarda Hak Sahipliği Kavramı,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.7.
[43] Tunçomağ, s.177.

Kişiler sosyal sigortalara tabi olup olmama serbestisine sahip olmayıp kanun gereği kendiliğinden sigortalı olurlar[44].

Sosyal güvenlik hakkının bir türü olan sosyal sigorta hakkı, sosyal güvenlik düzeni tarafından belirlenmiş ve sınırlanmış bulunduğundan, bu düzenin öngördüğünün üstünde veya öngördüğünden başka bir yetkinin kullanılması mümkün değildir[45]. Anayasanın 60.maddesine[46] göre sosyal sigorta hakkı, anayasal bir hak olarak vazgeçilemez niteliktedir.

Sosyal sigortaları isteğe bağlı sigortalardan ayıran en önemli özellik zorunluluk ilkesidir; zira isteğe bağlı sigorta ilişkisinde taraflar sözleşme özgürlüğü ilkesi kapsamında karşılıklı serbest iradeleri ile sözleşme kurarken, 5510 sayılı Kanun da 4/a, b, c liler bakımından zorunluluk ilkesini benimsenmiştir. Gerçekten de sigortalılık hak ve yükümlülüklerinden kaçınılamaz, bir kimse çalışmaya başladığı andan itibaren sigortalıdır ancak çalışma ve çalıştırma olgusunun muvazaalı olmaması gerekir[47]. Söz konusu sigortalılık ilişkisinin kurulabilmesi için işyerinin veya sigortalının Kuruma bildirilmesi gerekmemektedir[48].

II. Sosyal Sigortaları Biçimlendiren Temel Esaslar

Sosyal yardım sağlayan tüm alanlarda olduğu gibi sosyal sigortalar da sosyal adaletin ve sosyal güvenliğin sağlanması amacıyla insana ve insan onuruna yaraşır bir

---

[44] "Kısa ve uzun vadeli sigorta kapsamındaki kişilerin sigortalı ve genel sağlık sigortalısı olması, genel sağlık sigortası kapsamındaki kişilerin ise genel sağlık sigortalısı olması zorunludur. Bu Kanunda yer alan sigorta hak ve yükümlülüklerini ortadan kaldırmak, azaltmak, vazgeçmek veya başkasına devretmek için sözleşmelere konulan hükümler geçersizdir" (5510 sayılı Kanun, md. 92).

[45] Mustafa Çenberci, **Sosyal Sigortalar Şerhi,** Yenilenmiş Bası, Ankara 1985, s.57; Arıcı, s.269.

[46] "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" (Anayasa md.60).

[47] Çalışmanın muvazaalı olmaması yönünde Yargıtayın vermiş olduğu bir kararda durum şu şekilde özetlenmiştir: "…belirtilen iş sözleşmesinin hukuken geçerli olup olmadığı ortaya konulmalı, işyerinde belirtilen tarihlerde Kuruma bildirilen 180 kişi ile işveren tarafından yapıldığı ileri sürülen defile ve katalog çekimlerine ait fotoğraf ve video çekimlerinin varlığı araştırılmalı, düzenlenen defile ve katalog çekimlerine ait, işveren ile defile çekimlerini yaptıran firmalar arasındaki sözleşmeler celp edilmeli, gerekirse bu konuda uzman bir bilirkişiye inceleme yaptırılmalı… uyuşmazlık konusu husus, hiçbir kuşku ve duraksamaya yer bırakmayacak biçimde çözümlenip; deliller hep birlikte değerlendirilip takdir edilerek, varılacak sonuca göre karar verilmelidir" Bkz.:Yarg. 10. HD, 11.7.2011, 8183/10864, Fatih Uşan, **Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2011 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi,** Yargıtayın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara: 2013, s. 418.

[48] Sözer, s.54; Tuncay / Ekmekçi, s.133; Arıcı, 269.

yaşam ortamı sağlamayı hedefler ve bu hedefe yönelik tüm sosyal yardım sistemlerinde olduğu gibi bazı ilkelere dayanır[49]:

A. Sosyal Koruma İlkesi[50]

Sosyal sigortalar çalışan kişileri (işçiler, bağımsız çalışanlar ve kamu çalışanları), sosyo-ekonomik yönden zarar gördükleri dönemlerde koruma altına almayı amaçlar[51]. Çalışan kişiler dışında korunacak olan gruba bu kişilerin bakımına muhtaç konumda olan aile fertleri de dahil edilmelidir[52]. Günden güne sosyal risklerin sayısı artmakta ve dolayısıyla sosyal güvenliğin kapsamı da genişlemektedir. Bu gibi gelişmeler ve değişmeler toplumun sosyal sigorta yoluyla korunmasının ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir[53].

Sosyal bir riskle karşılaşan her bireye ve onun ailesine sosyal koruma sağlamak, sosyal güvenliğin temel amacı haline gelmiştir[54]. Diğer bir ifadeyle sosyal koruma, sosyal politikanın bir konusu olması dolayısıyla sosyal güvenliğin de amacı olarak ifade edilmektedir[55].

Sosyal koruma hakkının temelinde bulunan değerleri, insan onuru, sosyal dayanışma ve sosyal adalet olarak sıralamak mümkündür[56]. Dolayısıyla sosyal koruma, insan haklarının gerçekleştirilmesinde önemli bir işlev üstlenir.

B. Dayanışma İlkesi

Yoksul durumda bulunan ve karşılaştığı tehlikenin etkilerini başka araçlarla gideremeyen veya bu araçların yetersiz kaldığı kişilere toplumun öteki bireylerinin tek

---

[49] Tuncay / Ekmekçi, s.131.

[50] Sosyal koruma, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve diğer önemli uluslararası insan hakları belgelerinde bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir.

[51] Tuncay / Ekmekçi, s.131.

[52] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.2.

[53] Tuncay / Ekmekçi, s.138.

[54] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.8.

[55] UÇÖ: Dünya Çalışma Raporu 1, Ankara 1991, s.1227 vd.

[56] Recep Kapar, **Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu**, Aralık 2015, s.153 vd.

tek veyahut topluca yardım ellerini uzatmaları tarihin her döneminde rastlanan bir davranıştır[57].

Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda bireyler sadece kendileri için değil toplumun geri kalan kesimi için de sosyal güvenliğin sağlanmasını amaçlar ve bu amaca yönelik olarak bireyler birbirlerine destek olur, böylece sosyal adaletin de gerçekleşmesi sağlanır[58].

Yukarıdaki bilgilerden hareketle dayanışma kavramı, güvencesizlikle karşılaşan bireylerin bu durumlarını telafi etmek maksadıyla gelirin yeniden dağıtımı şeklinde ifade edilebilir.

C. Sosyal Denkleştirme İlkesi

Sosyal denkleştirme ilkesi esasında dayanışma ilkesinin özel bir şeklidir. Çok kazananın az kazanana göre daha fazla prim ödemesine karşılık, edimlerden herkesin eşit yararlanması sayesinde çok kazanan bir anlamda az kazanana destek olmuş olur ve bu şekliyle de denkleştirme sağlanmış olur. Denkleştirmenin etkin bir şekilde uygulanmasında sosyal sigortanın zorunlu olmasının katkısı olduğunu kabul etmek gerekir. Zira sosyal sigortaya dahil olmak zorunlu olmasa idi, çok kazanan denkleştirme sistemine dahil olup az kazanan ile eşit koşullarda sosyal yardımlardan yararlanmayı kabul etmezdi[59].

D. Zorunluluk İlkesi

Zorunluluk ilkesi çağdaş sosyal güvenlik anlayışının vazgeçilmez bir unsurudur[60]. Sosyal sigorta ilişkisi, yasalarla belirlenen koşulların gerçekleşmesi halinde kendiliğinden devreye girerek kişilerin sigortalı sayılmasını ve sosyal sigorta ilişkisinin başlamasını zorunlu olarak sağlar[61]. Sosyal sigortanın zorunlu olması kanunla düzenlendiği gibi sosyal sigorta bakımından kimlerin sigortalı sayılacağı da kanun ile

[57] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.10.
[58] Tuncay / Ekmekçi, s.131.
[59] Tuncay / Ekmekçi, s.138.
[60] Ercan Turan, **Sosyal Güvenlik Hakkı, Kamu İş,** Ankara 2004, C.7, S.3, s.16.
[61] Tuncay, / Ekmekçi, s.134; Tunçomağ, s.189; Ali Nazım Sözer, **Sosyal Sigorta İlişkisi**, İzmir 1991, s.31.

düzenlenmiştir[62]. Kanun ile bu düzenlemelerin getirilmesinin amacı sigorta hak ve yükümlülükleri bakımından serbestliğe yer vermeyerek kişilerin zorunlu bir şekilde sosyal sigorta sistemine dahil edilmelerinin sağlanmasıdır[63]. Bu düzenlemeler devletin sosyal güvenliği sağlamaya yönelik yükümlülüğünü yerine getirmesinin doğal bir sonucudur[64].

Kanun metinlerinden de anlaşılacağı üzere sosyal sigorta ilişkisi, çalışanlar ve işverenlerin iradesine bırakılmaksızın kendiliğinden kurulur[65]. Sigortalılık ilişkisinin başlamasında herhangi bir irade açıklamasının bulunması gerekmediği gibi herhangi bir bildirim veya hâkim kararı da aranmamaktadır. Sosyal güvenliğin temelinde bulunan kamusal yarar göz önüne alındığında, çalışanların her zaman karşılaşma ihtimali olan sosyal ve mesleki riskler karşısında, böyle bir koruma hayatın olağan akışı gereğidir[66].

Sosyal sigortalar veya diğer bir deyişle primli sosyal güvenlik rejimi; toplumsal anlamda dayanışmayı sağlamak, ulusal gelirin adaletli dağılımını gerçekleştirmek gibi sosyal amaçlarla hareket eder ve bu yönü ile de adeta sosyal devletin bir görünümünü oluşturur[67]. Kişiler işe alınmaları ile kendiliğinden sigortalı sayılırlar. Sigortalı olmak hak ve yükümlülüklerinden vazgeçemezler, sözleşmeye sosyal sigorta yardımlarından daha az yararlanılacağı yönünde veya sosyal sigorta yardımlarını devretmek yönünde hükümleri koyamazlar[68]. Dolayısıyla sosyal sigortalarda zorunluluk ilkesi egemendir. Ancak 5510 sayılı Kanun sosyal güvenliğin temel ilkelerinden birisi olan zorunluluk ilkesinden sapma yönünde bir eğilim göstermektedir[69]. 6111 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce sosyal güvenlikte teklik ilkesi gereğince, bir kişi aynı zamanda

---

[62] Müjdat Şakar, **Sosyal Sigortalar Uygulaması,** Yenilenmiş 9. Baskı, İstanbul 2009, s.92.

[63] Yalçın Bostancı**, Sosyal Güvenlik Hukukunda İsteğe Bağlı Sigortalılık,** İstanbul 2004, s.3.

[64] Tuncay / Ekmekçi, s.138.

[65] Ali Nazım Sözer, **Sosyal Sigorta İlişkisi,** s. 31; Kübra Doğan Yenisey, **Sosyal Sigorta İlişkisinin Hukuki Niteliği Üzerine Bir Deneme**, İş Hukuku Dergisi, C. 3, S. 1-4, 1993, s. 428; Tuncay / Ekmekçi, s. 120; Tunçomağ, s. 151.

[66] Arıcı, **Sosyal Güvenlik,** s. 89; H. Ferit Saymen / Münir Ekonomi, **Sosyal Sigortalar Tatbikatı,** İstanbul 1966, s. 56; Memduh Yelekçi, **Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi,** Ankara 1998, s. 103; Talas, s. 12.

[67] Müjdat Şakar, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku,** Yenilenmiş 8. Baskı, s.174.

[68] Şakar, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku,** s. 174.

[69] 5510 sayılı Kanunun 6/1 maddesine göre "Kamu idarelerinde ve Kanunun ek 5. maddesi kapsamında sayılanlar hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu kanunda tanımlanan prime esas günlük alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler ile 65 yaşını dolduranlardan talepte bulunanlar" sigortalı olmayabileceklerdir. Bkz.: Şakar, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku,** s. 174.

birden fazla zorunlu kamu sosyal güvenlik programına tabi olamazdı, ancak bu durum 25.02.2011 tarih ve 6111 sayılı Torba Kanun ile değişiklik göstermiştir[70].

Zorunluluk prensibi mutlak olarak uygulanırsa, Kanun kapsamında sigortalı olma koşullarını yerine getiremeyenler ile koşulları yerine getirmiş olmakla birlikte sonradan bu koşulları yitirenler sigortalı hak ve yardımlarından yararlanamayacaklardır[71]. 506 sayılı Kanun döneminde iki istisnai durum ile bu katı kural yumuşatılmıştır. Bunlar; isteğe bağlı sigortalılık ve topluluk sigortasıdır. Topluluk sigortalarının uygulanması 1.10.2008 tarihinde sona erdiği için ve çalışmamızın esasını 5510 sayılı Kanun oluşturduğundan, topluluk sigortalarının ismini zikretmekle yetiniyoruz, isteğe bağlı sigortalılık ise çalışmamızda özel bir başlık[72] olarak incelendiğinden tekrara düşmemek adına atıf yapmakla yetineceğiz.

5510 sayılı Kanun ile de zorunluluk ilkesinden bazı tavizlerin verilebileceği anlaşılmaktadır[73]. Örneğin Kanunun 6/I maddesinde, "Kamu idarelerinde ve Kanunun ek 5. maddesi kapsamında sayılanlar hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet sözleşmesiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler ile 65 yaşını dolduranlardan talepte bulunanlar" sigortalı olmayabileceklerdir. Sonuç itibariyle aylık geliri asgari ücretin altında kalanlara zorunlu sigortadan kaçış yolu aralanmıştır.

---

[70] 5510 sayılı Kanunun 53. maddesine göre "Sigortalılar dördüncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan sigortalılık hallerinden birden fazlasına aynı anda tabi olmaları halinde öncelikle (c) bende kapsamında, (c) bendi kapsamında çalışma yoksa ilk önce başlayan sigortalılık ilişkisi esas alınarak sigortalı sayılırlardı." 6111 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası 53. maddenin yeni haline göre 4/c sigortalılığı, 4/a ve 4/b sigortalılığından üstün tutulmakla birlikte kişinin 4/a ve 4/b sigortalılığının bulunduğu hallerde bu kez 4/a sigortalılığını üstün tutmaktadır. Dolayısıyla ilk önce başlayan sigortalılık halinin geçerli olması ilkesinden vazgeçilmiştir. Bkz.: Şakar, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku,** s. 175

[71] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s. 142.

[72] Bkz.: **§ 8. İSTEĞE BAĞLI SİGORTALILIK**

[73] Şakar, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, s. 174.

§ 4. TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE YER ALAN KİŞİLERE İLİŞKİN VERİLER

Aşağıda ye alan Tablo 1'de, 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a), 4/I, (b), 4/I, (c) Maddeleri kapsamında 2013-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

Tablo 1 : 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a), 4/I, (b), 4/I, (c) Maddeleri Kapsamında Sosyal Güvenlik Sistemin Yer Alan Kişi Sayısı (2013-2015)[74]

Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**
SOSYAL GÜVENLİK KAPSAMI			
I- Aktif sigortalılar	**18.886.989**	**19.821.822**	**20.773.227**
1- Zorunlu	17.129.452	18.097.988	19.053.526
2- Çırak	320.730	359.948	392.908
3- Yurtdışı topluluk	34.987	28.297	29.926
4- Tarım (4-1/a)	62.988	46.996	40.615
5- Tarım (4-1/b)	928.454	864.468	797.334
6- Muhtar	10.524	15.447	14.544
7- İsteğe bağlı	166.334	116.204	104.999
8- Kısmi süreli çalışanlar	233.520	292.474	339.375

Tablo 1'de görüldüğü üzere 2015 yılında 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (a), 4-I/ (b), 4-I/ (c) maddeleri kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde aktif olarak 20.773.227 kişi yer almaktadır. Söz konusu aktif sigortalıların büyük bölümünü (Toplam aktif sigortalıların %91,72'sini) zorunlu sigortalılar oluşturmaktadır.

Aşağıda yer alan Şekil 1'de 2006-2015 döneminde 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (a), 4-I/ (b), 4-I/ (c) Maddeleri kapsamında 2013-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

[74]Sosyal Güvenlik Kurumu 2015 İstatistik Yıllığı (SGK 2015 İstatistik Yıllığı) http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

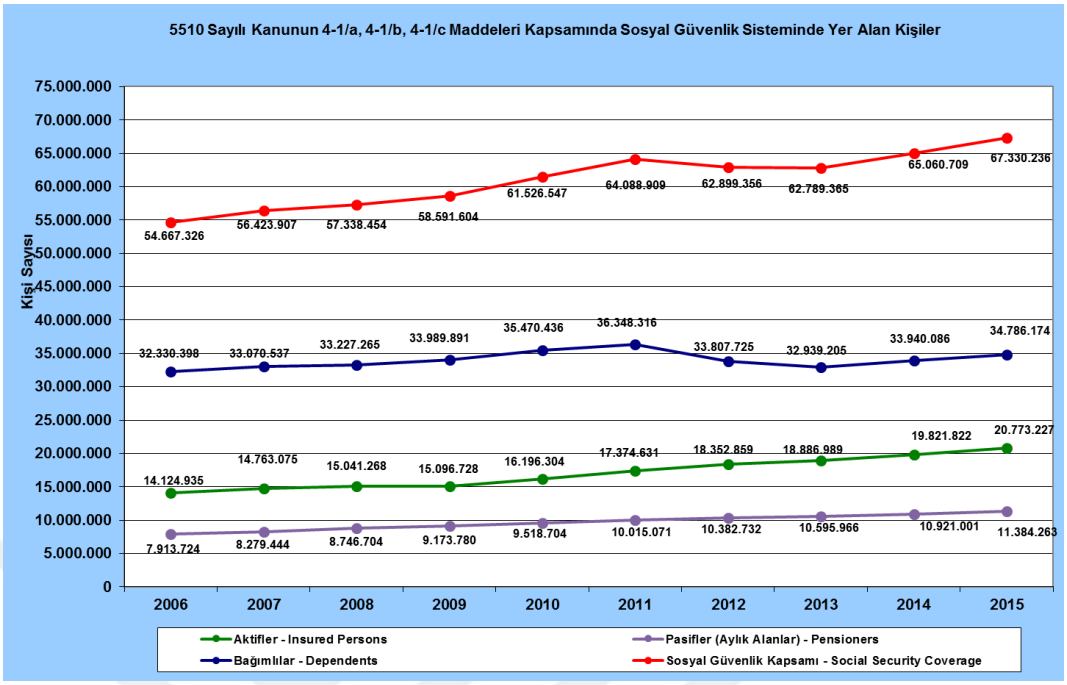

Şekil 1: 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a), 4/I, (b), 4/I, (c) Maddeleri Kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde Yer Alan Kişiler (2006-2015)[75].

Şekil 1'de görüldüğü üzere 2006 yılında 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (a), 4-I/ (b), 4-I/ (c) maddeleri kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan aktif çalışan sayısı 14.124.935 iken, 2015 yılı itibariyle söz konusu sayı %47 artışla 20.773.227'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde pasif sigortalı sayısındaki artış ise %43 olmuş ve 11.384.263'e ulaşmıştır.

[75] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

Aşağıda ye alan Tablo 2'de, 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (a) Maddesi kapsamında 2013-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

Tablo 2 : 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (a) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sistemin Yer Alan Kişi Sayısı (2013-2015)[76]

Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**
I- Aktif sigortalılar	**13.136.339**	**13.967.837**	**14.802.222**
1- Zorunlu-	12.484.113	13.240.122	13.999.398
2- Çırak	320.730	359.948	392.908
3- Yurtdışı topluluk	34.987	28.297	29.926
4- Tarım	62.988	46.996	40.615
5- İsteğe bağlı sigortalılar & Kısmi süreli çalışanlar	233.521	292.474	339.375

Tablo 2 incelendiğinde, 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (a) maddesi kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde 2015 yılı itibariyle 14.802.222 kişi yer aldığı görülmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 2'de 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (a) Maddesi kapsamında 2006-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

[76] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

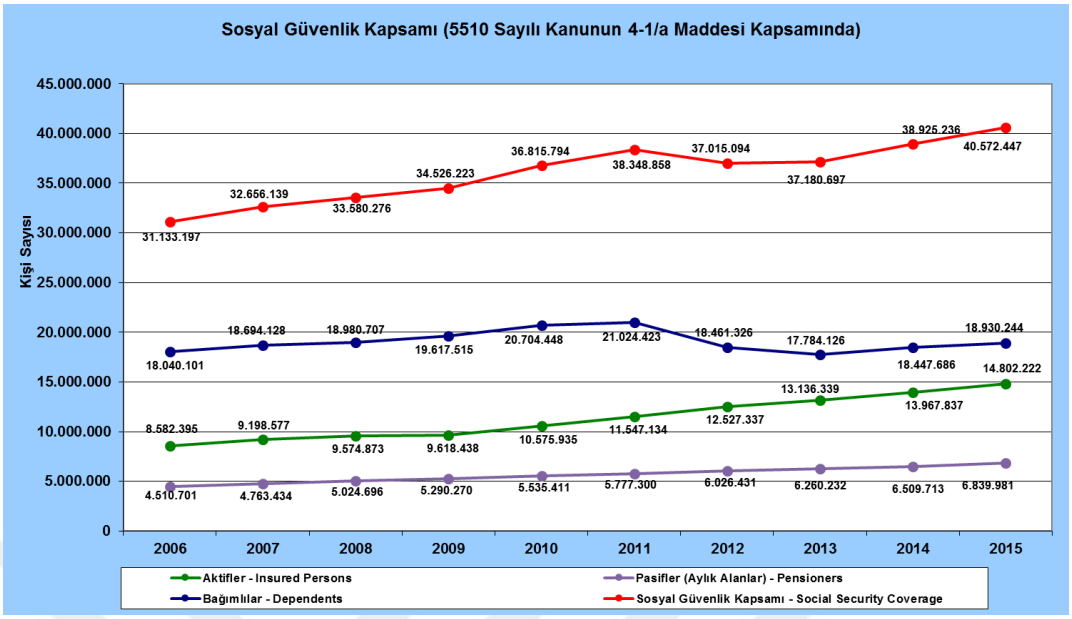

Şekil 2: 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde Yer Alan Kişiler (2006-2015)[77]

Şekil 2 incelendiğinde 2006 yılında 8.582.385 olan 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a) maddesi kapsamındaki aktif sigortalı sayısı, 2015 yılında %72 artışla 14.802.222'ye ulaştığı görülmektedir.

Aşağıda ye alan Tablo 3'de, 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (b) Maddesi kapsamında 2013-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

Tablo 3: 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (b) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sistemin Yer Alan Kişi Sayısı (2013-2015)[78]

Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**
I- Aktif sigortalılar-	**2.927.250**	**2.943.837**	**2.938.034**
1- Zorunlu	1.821.939	1.947.718	2.021.157
2- Tarım	928.454	864.468	797.334
3- Muhtar	10.524	15.447	14.544
4- İsteğe bağlı	166.333	116.204	104.999

[77] SGK 2015 İstatistik Yıllığı
[78] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

Tablo 3 incelendiğinde 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (b) Maddesi kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde 2015 yılı itibariyle 2.938.034 kişi yer aldığı görülmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 3'de 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (b) Maddesi kapsamında 2006-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

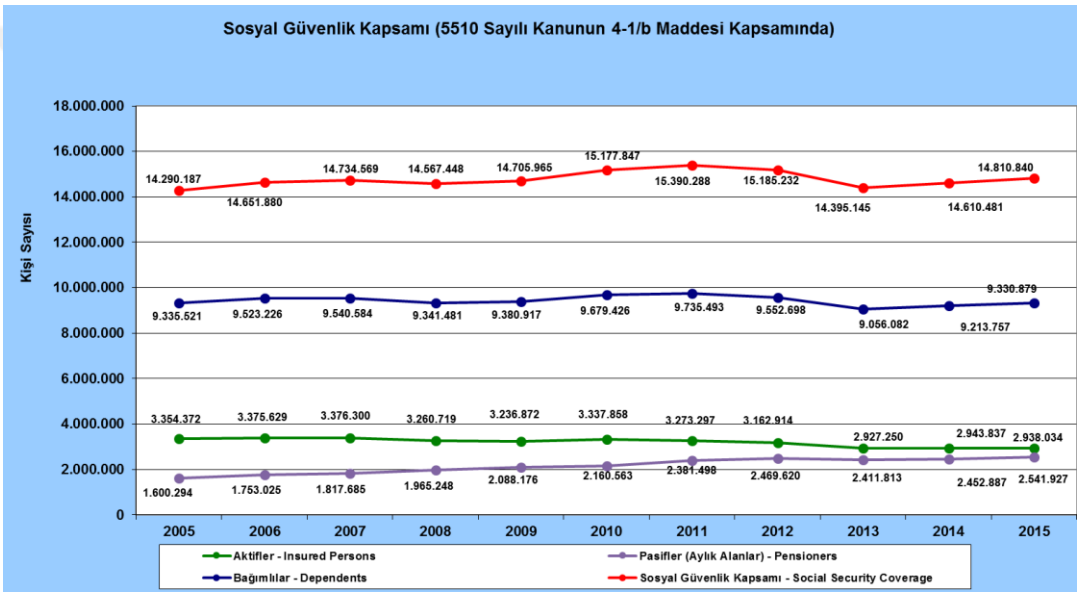

Şekil 3: 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (b) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde Yer Alan Kişiler (2006-2015)[79]

Şekil 3 incelendiğinde 2006 yılında 3.375.629 olan 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (b) maddesi kapsamındaki aktif sigortalı sayısının %13 azalışla 2015 yılı itibariyle 2.938.034'e düştüğü görülmektedir.

Aşağıda ye alan Tablo 4'de, 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (c) Maddesi kapsamında 2013-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

[79] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

Tablo 4: 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (c) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sistemin Yer Alan Kişi Sayısı (2013-2015)[80]

Yıllar	2013	2014	2015
I- Aktif sigortalılar	**2.823.400**	**2.910.148**	**3.032.971**
1- Zorunlu	2.823.400	2.910.148	3.032.971

Tablo 4'te görüldüğü üzere 2015 yılı itibariyle 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (c) maddesi kapsamında 3.032.971 kişi bulunmaktadır.

Aşağıda yer alan Şekil 4'de 5510 Sayılı Kanun'un 4-I/ (c) Maddesi kapsamında 2006-2015 yılları arasında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan kişi sayısına yer verilmiştir.

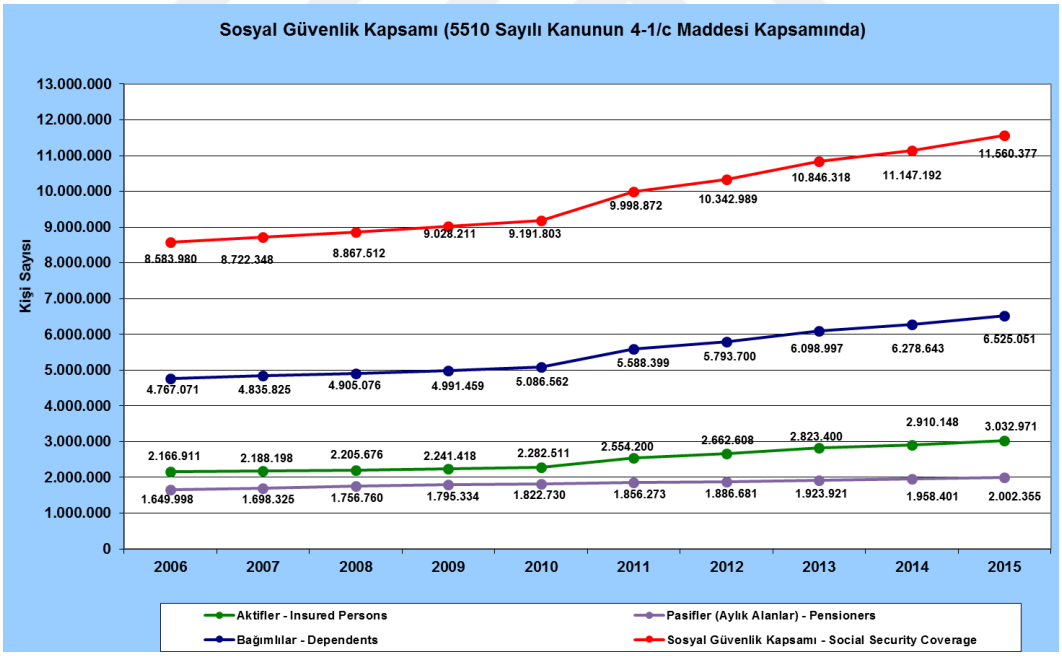

Şekil 4: 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (c) Maddesi Kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde Yer Alan Kişiler (2006-2015)[81]

[80] SGK 2015 İstatistik Yıllığı
[81] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

Şekil 4 incelendiğinde 2006 yılı itibariyle 2.166.911 olan 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (c) maddesi kapsamındaki aktif sigortalı sayısının %39 artışla 3.032.971'e ulaştığı görülmektedir.

Bu kapsamda 5510 Sayılı Kanun'un 4-1/ (a), 4-1/ (b), 4-1/ (c) maddeleri kapsamında Sosyal Güvenlik Sisteminde yer alan aktif çalışan sayısın 14.124.935 iken, 2015 yılı itibariyle söz konusu sayı %47 artışla 20.773.227'ye ulaştığı, bu kişilerin 14.802.222 (%71,26)'sini 4/I, (a) kapsamındaki iş sözleşmesine göre çalışanların, 2.938.034 (%14,14)'ünü 4/I, (b) kapsamında bağımsız çalışanların ve 3.032.972 (%14,60)'sini 4/I, (c) kapsamında kamu görevlilerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5).

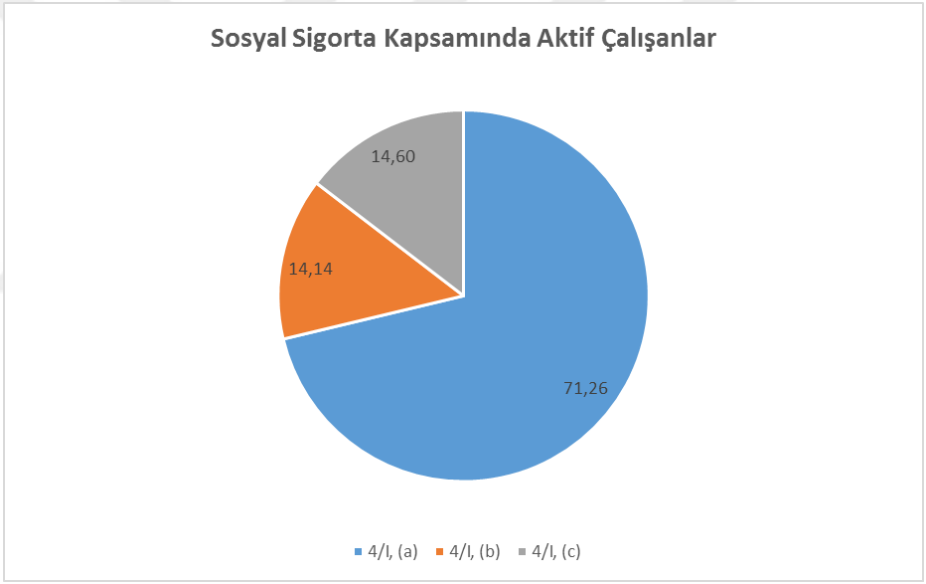

Şekil 5: 5510 Sayılı Kanun'un 4/I, (a), (b), (c) Maddesi Kapsamında Aktif Çalışanlar (2015)[82]

[82] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

İKİNCİ BÖLÜM

5510 SAYILI KANUNDA SİGORTALILIK

§ 5. SİGORTALI SAYILANLAR

Sosyal sigorta hukukunda, sosyal sigorta hakkının kişi bakımından kapsamı 5510 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Kişi bakımından kapsam, kimlerin bu Kanun açısından sigortalı olacağını veya kanuni yükümlülük altına gireceğini ifade etmektedir. Kişi bakımından kapsama girenler, çalışanlar yani sigortalılar ile varsa çalışanların işverenleridir[83].

5510 sayılı Kanun'da sosyal risklere karşı kendilerine ekonomik güvence sağlanan kişilerin kimler olduğu, yani Kanun'un "kişiler açısında uygulama alanı" 5510 sayılı Kanun'un 4. ve 5. maddelerinde belirlenmiş, bunu izleyen maddede ise bazı istisnalara yer verilmiştir. Bu bölümde 5510 sayılı Kanun'un yalnızca kişiler açısından uygulama alanı üzerinde durulacaktır. Konu açıklanırken öncelikle sigortalı kavramı üzerinde durulacak, kimlerin istisna kapsamında düzenlendiği ve sigortalı sayılmadığı anlatılacak.

5510 sayılı Kanun'da sigortalı sayılanlar iş sözleşmesine göre çalışanlar, bağımsız çalışanlar ve kamu görevlileri olmak üzere aynı madde içinde üç farklı kategoride düzenlenmiş olup, söz konusu üç kategori aşağıda üç ayrı başlık altında değerlendirilecektir.

I. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar (m. 4/I, a)

5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (a) bendi uyarınca, *"hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar"* sigortalı sayılmaktadır. Düzenlemede 4857 sayılı İş Kanunu'nda kullanılan iş sözleşmesi terimi yerine 818 sayılı Borçlar Kanunu'ndaki hizmet akdi (md. 313) terimi tercih edilmiştir[84]. Hizmet akdi ile çalışma koşulu ile gazeteciler (5953 S'lı Basın İşK kapsamında), gemi adamları (854 S'lı Deniz

[83] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.77; Arıcı, s.223; Sözer, s.54.
[84] 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren Borçlar Kanunu'nda ise genel hizmet sözleşmesi terimi tercih edilmiştir (Md. 393). RG: 4/2/2011, 27836.

İşK kapsamında) ve profesyonel sporcular (BK kapsamında olan) da sigortalı sayılmışlardır[85].

5510 sayı Kanun'un yaptığı hizmet akdine göre çalıştırılanlar tanımı 4857 sayılı İş Kanunu'nun "işçi" tanımına benzemektedir. (İşK m. 2/I). Bu nedenle İş Kanunu anlamında işçi sayılanlar, genellikle Kanun'un m. 4/I, (a) bendi uyarınca da sigortalı sayılmaktadırlar.[86] Ancak sigortalılık ile işçilik ilişkisi her zaman birlikte oluşmak zorunda değildir. Yani, İş Kanunu'na göre işçi kabul edilen bir kişinin sigortalı sayılmadığı; işçi sayılmayan bir kişinin sigortalı sayıldığı durumlar olabilir. Örneğin İş Hukuku'nda ücret iş sözleşmesinin zorunlu bir unsuru iken, bir kimsenin ücret almadan çalışması sigortalı sayılmasına engel değildir[87]. Kişinin sigortalılığı açısından ücretini aylık, götürü usulde ya da bahşiş olarak almasının da bir önemi bulunmamaktadır[88]. Örneğin Yargıtay hamamda bahşiş karşılığı çalışan tellağı sigortalı saymıştır[89]. Belirtmek gerekir ki, kişi işçi olarak çalışmaya başladığında sözleşmenin deneme süreli olması sigortalılığın başlamasına engel sayılmamıştır[90]. Benzer şekilde geçici iş ilişkisi ile çalışanlar ve alt işveren işçileri de işçi statüsünde sigorta kapsamı altında değerlendirilmektedir[91].

Ayrıca 5510 sayılı Kanun, 506 sayılı Kanun'daki kapsam genişlemesini aynen benimseyerek, m. 4/I, (a) bendine sadece bir iş sözleşmesine göre çalışanları değil, buna ek olarak örneğin koruma bekçileri, ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular ile çırak, stajyerler gibi başka bazı kişileri de almıştır. Bu kapsamda, anılan kişiler için

---

[85] Sözer, s.67, Tuncay / Ekmekçi, s.260; Uşan, s.73; Bilgili, s.64.
[86] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.79; Sözer, s.67; Tuncay / Ekmekçi, s.260.
[87] Çenberci, s.26; Sözer, Sigorta İlişkisi, s.36 vd.; Zahit, Gönencan, **506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Göre Sigortalılık**, İş ve Hukuk, Aralık 1991, s.4 vd.; Ercan, Güven, **Sosyal Sigortalar**, Eskişehir, s.343; Murat, Demircioğlu / Ali, Güzel, **İşverenin Sosyal Sigorta Yükümlülükleri ve Sorumluluğu**, İstanbul, 2001, s.21 vd.; Utkan, Araslı, **Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar,** 2. Cilt, Ankara, 2002, s.212 vd.; Resul, Aslanköylü, **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi**, Ankara 2010, 202-203; Yarg. İBK., 8.4.1972, 4/6; Yarg. 9.HD., 18.3.1966, 1140/2335; YHGK, 02.02.2005, E. 2004/10-737, K. 2005/26, www.legalbank.net; Yarg. 10.HD., 27.3.2007, E. 2006/16493, K. 2007/4738, Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası, www.kazanci.com.
[88] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.80; Sözer, s.67; Tuncay / Ekmekçi; s.261 vd.; Bilgili, s.65-66; Yarg. 10.HD., 27.3.2007/4738, www.kazanci.com.
[89] Yarg. 10.HD., 22.1.1991, 5091/122. Karar ve değerlendirmesi için bkz. Sözer, 1991 Yılı Kararları, s.162.
[90] Sözer, s.67; Bilgili, s.42.
[91] Tuncay / Ekmekçi, s. 262; Sözer, s.67; Oğuz, Karadeniz, **Geçici İş İlişkisi İle Çalışan İşçinin Sosyal Güvenliği**, Yaklaşım Dergisi, Yıl:11 S.132, 2003, s.209-214.

hizmet sözleşmesi ölçütü terk edilmiş, diğer bentler kapsamında da sigortalı sayılması mümkün olmayan bu kişiler için sosyal korumanın alanı, dolaylı olarak genişletilmiştir.

A. İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sigortalı Niteliğini Kazanma Koşulları

Yargıtay kararları değerlendirildiğinde, 506 sayılı Kanun döneminde Sosyal Sigortalar Kanunu anlamında sigortalı niteliğini kazanmanın koşullarının üç başlık altında topladığı görülmektedir. Bu üç başlık şu şekilde sıralanabilir: çalışma ya da iş ilişkisinin hizmet sözleşmesine dayanması, işin işverene ait işyerinde veya iş yerinden sayılan yerlerde yapılması, çalışanın SSK. m.3'te (şimdi m.6) sayılanlar arasında bulunmaması[92]. 506 sayılı Kanun'da yer alan tanıma, 5510 sayılı Kanun'da da aynen yer verildiği için, kural olarak bu görüşün hala geçerliliğini koruduğu kabul edilmektedir[93]. Dolayısıyla, bir çalışanın sigortalı sayılabilmesi için yukarıda sayılan koşulların tamamının sağlanması gerekmektedir. İş sözleşmesi ile işe alınanlar, fiilen çalışmaya başladıkları anda sosyal sigorta kapsamına girmiş olurlar.

Belirtilmesi gereken önemli bir husus da, söz konusu duruma ilişkin özel yasalar tarafında çeşitli istisnalar getirilebileceği ve bu kapsamda belirlenen koşulları taşıyanların da 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (a) bendi anlamında sigortalı sayılabileceğidir.

Aşağıda, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (a) bendinde tanımlanan sigortalılık için gerekli olan üç şarta ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

1. Taraflar Arasındaki İlişkinin İş Sözleşmesine Dayanması

5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (a) bendi uyarınca sigortalı sayılmak için gerekli olan ilk şart, çalışan ile işveren arasındaki iş ilişkisinin kural olarak, hizmet akdine (iş sözleşmesi) dayanma zorunluluğudur[94]. 5510 sayılı Kanun'da hikmet akdi tanımı Borçlar Kanunu'na atıf ile yapılmaktadır. 5510 sayılı Kanunu m. 3/11'e göre *"Hizmet*

---

[92] Yarg. 10. HD., 27.3.2007, E. 2006/16493, K. 2007/473, www.legalbank.net
[93] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.80-81; Tuncay / Ekmekçi, s.260.
[94] Güzel / Okur / Caniklioğlu s.81; Tuncay / Ekmekçi, s.260; Coşkun, Saraç, **506 sayılı Yasaya Göre Sigortalı Sayılmada Hizmet Sözleşmesine Dayanarak İşverene Ait İşyerinde Çalışma Koşulu**, Çimento İşveren, Kasım 1993, s.19 vd. s.19; Yarg. 21. HD., 28.11.2002, 9506/10252; 4.1.2002, 8404/9155; 20.1.2003, 8195/9.

akdi: 22/4/1926 tarihli ve 818 sayılı Borçlar Kanununda tanımlanan hizmet akdi ve iş mevzuatında tanımlanan iş sözleşmesini veya hizmet akdini" ifade etmektedir.

818 sayılı Kanun'da hizmet akdi tanımı *"Hizmet akdi, bir mukaveledir ki onunla işçi, muayyen veya gayri muayyen bir zamanda hizmet görmeyi ve iş sahibi dahi ona bir ücret vermeyi taahhüt eder."* (m. 313/I) şeklinde yapılmıştı. Ancak 5510 sayılı Kanun ile hizmet akdi tanımında 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu'na atıf yapılmakla birlikte, söz konusu kanun 2011 tarih ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır[95]. Bu kapsamda 818 sayılı Kanun'a yapılan bu atfın 6098 sayılı Kanuna ve bu kanunun ilgili maddesine yapılmış sayılması gerekmektedir[96].

6098 sayılı Kanun incelendiğinde, 818 sayılı Kanuna göre farklı bir yaklaşım benimsediği, "hizmet akdi" kavramı yerine "hizmet sözleşmesi" kavramını tercih ettiği görülmektedir[97]. 6098 sayılı Kanun m. 393/I'ya göre hizmet sözleşmesi, *"işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir."* Bu yeni tanımlama ile 818 sayılı Kanun'dan farklı olarak iş sözleşmesini diğer iş görme sözleşmelerinden (vekalet, istisna) ayıran en önemli özellik olan "bağımlılık unsuruna[98]" yer verildiği dikkat çekmektedir[99]. Nitekim Anayasa Mahkemesi de, hizmet sözleşmesini iş, ücret ve bağımlılık olmak üzere üç unsuru üzerinden tanımlamaktadır[100].

---

[95] RG., 04.02.2011, 27836. 6011 sayılı Türk Borçlar Kanunun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 8. Maddesi uyarınca, bu Kanun ve başka kanunlarda Türk Borçlar Kanunu ile yürürlükten kaldırılan kanunların maddelerine yapılan atıflar o maddeleri karşılayan yeni hükümlere yapılmış sayılacaktır.

[96] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.81; Ömer Ekmekçi, **Borçlar Kanunu Tasarısının Genel Hizmet Sözleşmesi Hükümleri Üzerine**, Mercek Dergisi, Y.10, S. 39, Temmuz 2005, 159.

[97] Bu konudaki değerlendirme ve eleştiriler için bkz. Nurşen Caniklioğlu, **Türk Borçlar Kanunun Hizmet Sözleşmesinin Kurulmasına, Tarafların Hak ve Borçlarına İlişkin Hükümlerinin Genel Bir Değerlendirilmesi**, Çalışma Hayatı Açısından Yeni Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu Semineri, 20-21 Eylül 2011, İstanbul, 79-80; Başak Güneş / Barış Mutlay, **Yeni Borçlar Kanunun "Genel Hizmet Sözleşmesi"ne İlişkin Hükümlerinin İş Kanunu ve 818 Sayılı Kanunla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi**, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011/3, s.235.

[98] Bağımlılık unsuruna ilişkin olarak bkz. Haluk Hadi Sümer, **İş Sözleşmesinin Bağımlılık Unsuru**, Sicil İş Hukuku Dergisi, Y.5, S.19, Eylül 2010, s.63-73; Turhan Esener, **İş Hukuku**, 3. Bası, Ankara, 1978 s.25 vd.; Münir Ekonomi, **İş Hukuku**, Cilt I, Ferdi İş Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 1984, s.73 vd.; Halid Kemal Elbir, **İş Hukuku,** 9. Baskı, İstanbul 1987, sf.61 vd.; Nuri Çelik / Nurşen Caniklioğlu / Talat Canbolat, **İş Hukuku Dersleri**, Yenilenmiş 29. Bası, İstanbul 2016, s.118 vd.; Sarper Süzek, **İş Hukuku**, Yenilenmiş 12. Baskı, İstanbul 2016, s.429 vd., Ünal Narmanlıoğlu, **İş Hukuku**, Ferdi İş İlişkileri I, 2. Baskı 1994, s.133; Öner Eyrenci / Savaş Taşkent / Devrim Ulucan, **Bireysel İş Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul 2016, s.57; A. Nizamettin Aktay / Kadir Arıcı / E. Tuncay Kaplan-Senyen, **İş Hukuku**, Yenilenmiş 6. Baskı, Ankara 2013, s.51.

[99] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.82; Korkusuz / Uğur, s.213.

[100] AYM, 27.9.1967, 336/29, RG., 19.10.1968, 13031.

Öte yandan hizmet akdi kavramı sadece Borçlar Kanunu ile değil İş Kanunu'nu da ilgilendirmekte olup, bu kanunda geçen iş sözleşmesi tanımına göz atmak da yararlı olacaktır. 4857 sayılı İş Kanunu m. 8/I'e göre, *"İş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir."* Böylelikle Türk Borçlar Kanunu, İş Kanunundaki tanıma[101] benzer biçimde hizmet sözleşmesinin üç unsuruna da yer vermiş olmaktadır[102].

Tüm bu açıklamaların ortaya koyduğu gibi, Türk Borçlar Kanunu ve İş Kanunu açısından bir hizmet sözleşmesinin varlığı için *işgörme, ücret ve bağımlılık* unsurlarının üçünün birlikte gerçekleşmiş olması şarttır. Sigortalılık kavramı açısında ise ücret unsuru mutlak şart değildir. Buna karşılık işgörme edimini bağımlı bir şekilde yerine getirme hem işçi hem de sigortalı kavramı açısından belirleyici unsurdur[103].

Geçerli olmayan bir hizmet sözleşmesine dayanarak çalışanlar ise, geçersizliğin saptandığı tarihe kadar sigortalı sayılırlar[104]. Örnek olarak ise, bir kimsenin çalıştırılması yasak olan bir işte çalıştırılmış bulunması yani aradaki sözleşmenin geçersiz olması, o kimsenin çalıştığı sürece sigortalı sayılmasına engel değildir. Yargıtay da aynı doğrultudaki kararlarında, hizmet sözleşmesinin geçersiz olduğu dönemde de sigortalılık ilişkisinin gerçekleştiğini kabul etmiştir[105].

2. Çalışmanın İşverene Ait İşyerinde Yapılması

5510 sayılı Kanunun 4/I, (a) bendine göre sigortalılık niteliğinin kazanılması için iş ilişkisinin iş sözleşmesine dayanması gerekli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Ayrıca görülen işin işverene ait bir işyerinde görülmesi gerekir. Bundan dolayı işlerini işverene ait işyerlerinde görmeyenler sigortalı sayılamayacaklardır. Yüksek

---

[101] Kenan Tunçomağ / Tankut Centel, **İş Hukukunun Esasları**, 3. Bası İstanbul 2003 s.65 vd.; Fevzi Demir, **İş Hukuku ve Uygulaması**, 4. Bası, İzmir 2013, s.34 vd.; Hamdi Mollamahmutoğlu, **İş Hukuku**, 3. Bası, Ankara 2008, s.293 vd.; Ercan Güven / Ufuk Aydın, **Bireysel İş Hukuku**, Eskişehir 2004, s.73 vd.; Eyrenci / Taşkent / Ulucan s.51 vd.; Aktay / Arıcı / Senyen Kaplan s.81 vd.

[102] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.82.

[103] Çenberci, s.5; Ozanoğlu / Yalnızoğlu / Tümer, s.17 vd.; Cuhruk / Çolakoğlu / Bükey, s.42 vd.; Sözer s.30; Centel, 1984 Kararları s.219 vd.; Güzel 1985 Yılı Kararları s.82 vd.; Şakar, 1988 Yılı Kararları s.207 vd.; Tuncay, 1992 Yılı Kararları

[104] Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması s.93; Uşan, s.80; Yarg. İBK., 18.6.1958, 20/9, (RG., 30.9.1958).

[105] 27.9.1979, 6134/7682, Çenberci, s.39; 10. HD., 20.5.1997, 3965/3791, YKD, Eylül 1997, s.1429-1430.

Mahkemenin bu konudaki kararlarına göre, iş görme edimini işverenin işyerinde yerine getirmeyen kimse sigortalı sayılamayacaktır[106].

Günümüzde teknolojik ve ekonomik gelişmeler neticesinde iş görme şekilleri değişim göstermiş ve dolayısıyla işin görüldüğü yer olan işyeri kavramında da bir değişim olmuştur. Artık işyerinden sadece maddi unsurları ile işin yapıldığı yer anlaşılmamakta, teknolojik ve ekonomik gelişmeler sonucunda maddi olmayan unsurları da göz önüne alınmaktadır. Bu nedenle çalışma ilişkisinde işin işverenin işyerinde görülmesi bağımlılık unsurunun varlığını gösteren tek durum değildir[107]. Diğer bir ifade ile işin işyeri dışında yapılması bağımlılık unsurunun bulunmadığı anlamına gelmez[108]. 4857 sayılı İş Kanununda geçen "iş organizasyonu" deyimi dar anlamdaki işyeri dışında çalışanlarında diğer koşulları taşıması halinde sigortalı sayılması için daha geniş bir çerçeve çizmiş olacaktır. Bu anlamda işçinin iş edimini işyeri dışında yerine getirmesi, teknik açıdan işveren karşısında serbest hareket etmesi, onun gözetim ve denetiminden uzak çalışması, bağımlılık unsurunu dışlayıcı etki yaratmayacaktır[109].

Yargıtay, eskiden iş sözleşmesindeki bağımlılık ilişkisinin varlığını işin işverene ait işyerinde yapılması koşuluna bağlamış bulunmaktaydı. Bu görüşün tam olarak isabetli olmadığı açıktı. İşin işyerinde yapılması tek başına bağımlılık ilişkisini göstermez; sadece bazı durumlarda, iş sözleşmesinin öteki iş görme sözleşmelerinden, özellikle istisna ve vekalet sözleşmelerinden ayırt edilmesinde yardımcı olabilir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin bir kararına göre satılan parçaların düzeltim işi belli bir işverenin emir ve talimatı doğrultusunda, çalışma günü içinde gerçekleşiyorsa, parça başına ücret alınması ve evde çalışılması iş sözleşmesi niteliğini etkilemez[110].

---

[106] Çenberci s.43; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.79; Araslı, s.217.
[107] Münir Ekonomi, **"Türk Endüstriyel İlişkileri Sisteminde Yeni Arayışlar ve Çözümler"**, Kamu-İş, Temmuz 1988 s.11 vd.; Coşkun Saraç, **506 sayılı Yasaya Göre Sigortalı Sayılmada Hizmet Sözleşmesine Dayanarak İşverene Ait İşyerinde Çalışma Koşulu**, Çimento İşveren, Kasım 1993, 23, Aslanköylü, 2009 Bası, s.206 vd.
[108] Tuncay / Ekmekçi, 206, Korkusuz / Uğur s.217 vd.
[109] Bkz. Ali, Güzel, **Fabrikadan İnternet'e İşçi Kavramı ve Özellikle Hizmet Sözleşmesinin Bağımlılık Unsuru Üzerine Bir Deneme(Fabrikadan İnternet'e İşçi Kavramı)**, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan, Ankara 1997, s.120-126.
[110] Yarg. HGK., 13.04.1977, E. 1976/9-1635 K. 1977/355; Yarg. 10. HD., 14.03.1995, E. 1995/2008 K. 1995/2571, Çelik, s.78

3. Sigortalı Sayılmayanlar Arasında Yer Almama

Kimlerin sigortalı sayılıp sayılmayacağı konusunda, uygulamada ortaya çıkabilecek duraksamaları gidermek amacıyla, 5510 sayılı Kanunun 6. maddesinde 4 üncü maddenin uygulanmasında tereddüte neden olabilecek kişi ve çalışma ilişkileri açıkça belirtilmiştir. Diğer iki unsuru taşımakla beraber Kanunda belirtilen sigortalı sayılmayanlardan birisi olmak sigortalılık niteliğinin kazanılmasına engel teşkil eder ve sigortalılıktan bahsedilemez[111]. Konuya ilişkin detaylı açıklamalar "§ 6. Sigortalı Sayılmayanlar" bölümünde yapılacaktır.

B. İş Sözleşmesine Göre Çalışmayanların ve Yabancıların Sigortalılığı (m. 4/II)

Hizmet sözleşmesine göre çalışıp çalışmadıkları konusunda tereddüt bulunan bazı meslek grubu çalışanlarına veya yabancılara, 506 sayılı Kanun'da olduğu gibi 5510 sayılı Kanun'da da esneklik tanınmış ve esas itibariyle bir iş sözleşmesine bağlı olarak çalışmayan bazı kişiler de sigortalı sayılmıştır[112].

Bu kapsamda 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (a) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümler; işçi sendikası başkan ve yönetim kurulu üyeleri, sanatçılar, yabancılar, koruma bekçileri, umumi kadınlar, usta öğreticiler, ders ücreti karşılığında çalışanlar ile geçici personel ve toplum yararına çalışanlar hakkında da uygulanır (m. 4/II).

1. Sendika Başkanı ve Yönetim Kurulu Üyeleri

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (a) bendine göre *"işçi sendikaları ve konfederasyonları ile sendika şubelerinin başkanlıkları ve yönetim kurullarına seçilenler"* de iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına

[111] Alper, s.99; Tuncay, Sosyal Güvenlik, s.190.
[112] 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılacaklar hakkında ayrıca bkz. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği m. 9 ve 5510 Sayılı Kanun Gereğince Sigortalı Sayılanlar, Sayılmayanlar, Sigortalılığın Başlangıcı, Kuruma Bildirilmesi ve Sona Ermesi Hakkında Tebliğ (RG., 28.09.2008, 27011).

sahiptir. Bu kişiler 506 sayılı Kanun döneminde isteğe bağlı sigorta kapsamında sosyal güvenceye kavuşturulmaktaydı[113].

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kapsamında sendika yönetimine seçilen ve bu görevi profesyonel olarak yapmak durumunda olan sendika üyesi işçilerin, iş sözleşmesi ile çalışması sona ermektedir (m. 23/I). Sendika yönetim kurulu üyeleri ile sendika arasındaki ilişki iş sözleşmesi değil, vekalet akdine dayanmaktadır. Bu kapsamda iş sözleşmesi askıya alınan söz konusu şahısların sosyal güvenlik hakkı sahip olma haklarını sürdürmelerine imkan tanınmış olmaktadır. 5510 sayılı yasada sigortalıyı bildirme, prim ödeme gibi işveren yükümlülüklerinin, bunları çalıştıran işçi sendikaları ve konfederasyonları veya işverenleri tarafından yerine getirileceği düzenlenmiştir[114].

SGKurumunu'nun sigortalılık işlemlerine ilişkin 2009/37 sayılı Genelgesi'nde, sendika başkan ve yönetim kurulu üyelerinin eğer işyerinde iş sözleşmesine göre çalışmasını sona erdirmeden bu görevlerini yerine getiriyorlarsa iş sözleşmesine göre çalışmaları nedeniyle sigortalıklarının devam edeceği, buna karşılık iş sözleşmesi olmaksızın sendika başkanı veya yönetim kurulu üyeliği görevinde bulunuyorlarsa bu durumda m. 4/II, (a) bendi uyarınca sigortalı yapılacakları ifade edilmektedir.

2. Sanatçılar

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (b) bendine göre *"bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılan; film, tiyatro, sahne, gösteri, ses ve saz sanatçıları ile müzik, resim, heykel, dekoratif ve benzeri diğer uğraşları içine alan bütün güzel sanat kollarında çalışanlar ile düşünürler ve yazarlar"* da iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir.

Söz konusu şahıslar ilk olarak 11.7.1978 tarihinde 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun kapsamına alınmış olup (2167 s. K.'la eklenen ek madde 10)[115], 5510 sayılı Kanun da bu sosyal korumayı aynı kapsam ve koşullarda devam ettirmiştir.

[113] Güzel / Okur / Caniklioğlu, 11. Bası, s.161; Arıcı, s.225.
[114] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.90; Korkusuz / Uğur, s.221, Sözer s.73; Tuncay / Ekmekçi, s.270
[115] 5510 sayılı Kanun öncesi dönem hakkında bilgi için bkz: H. Argun, Bozkurt, **Sanatçılar ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara 1997, s.35 vd.

Esasında 5510 sayılı Kanun 5754 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce bu bentte kapsama alınan sanatçılar için hizmet akdine göre çalışma şartı mevcut olup, öğretide de eleştiri konusu yapılan söz konusu şart 5754 sayılı Kanun ile kardırılmıştır[116].

Belirtelim ki bu maddeyle sosyal sigortaların kapsamına alınanların bir bölümü hizmet sözleşmesine göre çalıştıkları için SSGSSK m. 4/I, (a) bendi anlamında zaten sigortalı niteliğine sahip kimselerdir. Bu kapsamda değerlendirilecek sanatçı, düşünür ve yazarların kimler olacağı Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ekinde yer alan bir liste ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenmektedir[117].

3. Yabancılar

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (c) bendine göre *"mütekabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere, yabancı uyruklu kişilerden hizmet akdi ile çalışanlar"* da iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir.

Yabancılar 4958 sayılı Kanun döneminde de işsizlik sigortası konusundaki düzenlemeler haricinde tüm sigorta kolları bakımından kapsam altında bulunmaktaydı. Bu düzenleme Avrupa Birliği normlarına ve Türkiye'nin 29.7.1971 tarihinde onayladığı Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1962 tarih ve 118 sayılı *"Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlik Konusunda Eşit İşlem Yapılması Hakkında Sözleşme"* hükümlerine uyum amacıyla 2003 yılında yapılmıştı. 5510 sayılı Kanun da bu uygulamayı aynen devam ettirmiştir[118].

5510 sayılı Kanun'un 4II, (c) bendin lafzı dikkate alındığında, anlam açısından belirsizlik bulunduğu görülmektedir. Kanun hükmü dikkate alındığında, mütekabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda kişilerin düzenleme dışı bırakıldığı görülmekle birlikte, Kanun koyucunun buradaki amacının; mütekabiliyet esasına göre çoklu veya ikili sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülke vatandaşı için öncelikle ilgili sosyal güvenlik sözleşmesinin

[116] Murat Uğur, **Sanatçıların Sosyal Güvenliği,** Sicil, Eylül 2011 s.217; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.123; Korkusuz / Uğur, s.221 vd.
[117] Arıcı, s.225; Tuncay / Ekmekçi s. 271.
[118] Güzel / Okur / Caniklioğlu, 11. Bası, s.121; Tunçomağ, s.117; Sözer, s.69; Tuncay / Ekmekçi, s.268.

uygulanması, bu sözleşmede konuya ilişkin hüküm bulunmaması ya da Türk Sosyal Güvenlik Kanunu'na atıf yapılması halinde, 5510 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması şeklinde olduğu düşünülmektedir[119]. 506 sayılı Kanun döneminde de, Türkiye ile ikili sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış olduğu durumlarda, söz konusu devlet vatandaşları için öncelikli olarak ilgili sözleşme hükümlerinin uygulanacağı görüşü mevcuttur[120].

Öte yandan yabancıların zorunlu sigortalılığı hizmet sözleşmesine göre çalışmalarına bağlı olduğundan, bu kişilerin Türkiye'de çalışma iznine sahip olmaları gerekir[121][122]. Mülteciler ve vatansızlar da yabancı uyruklular gibi zorunlu sigortalı sayılırlar[123].

Eklemek gerekir ki, 2527 sayılı Kanunla Türk soylu yabancılara, Türkiye'de çalışma hakkı tanınmıştır (m. 5). Bu nedenle sözü edilen kimseler Türk vatandaşları gibi sosyal sigortalardan yararlanabilecektir. Örneğin Bulgaristan'dan zorunlu olarak göçe tabi tutulanlar, bir hizmet sözleşmesine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırıldıkları takdirde, 506 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi, 5510 sayılı Kanun döneminde de m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı kabul edileceklerdir[124].

4. Koruma Bekçileri

Hizmet sözleşmesiyle çalışmadıkları halde, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (d) bendine göre sigortalı kavramına dahil edilen başka bir grupta *"2/7/1941 tarihli ve 4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanuna göre çalıştırılan"* koruma bekçileridir. Bunlar iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir.

4081 sayılı Kanun'un 7/II maddesine göre, koruma bekçileri köy ihtiyar meclisi tarafından seçildikten sonra tayinleri vali ve kaymakamlarca onanmakta olup,

---

[119] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.91-92; Arıcı, s.226; Tuncay / Ekmekçi, s. 268.
[120] Sözer, Türkiye- F. Almanya Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, s.17 vd.
[121] Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, RG., 29.8.2003, 25214.
[122] Güzel / Ocak, 4958 Sayılı Kanun İle Yapılan Değişiklikler s.123; Sözer, s.61.
[123] Çenberci, s.72; Tunçomağ, s.117; Cemal Şanlı, **"Türkiye'de Yabancıların Sosyal Güvenliği"**, Milletlerarası Hukuk Bülteni, 1981, s.24 vd.; Korkusuz / Uğur, s.222; Yarg. 10. HD., 7.2.1995, 969/1042, Çakmak, s.107.
[124] SSKurumu, 7.7.1989 ve 12-33, Ek Genelge; Tunçomağ, s.118; Tuncay / Ekmekçi, s.269.

hizmet sözleşmesine göre değil atama işlemine dayalı olarak çalışmaktadırlar[125][126]. Bu açıdan söz konu şahısların sosyal sigorta kapsamına alınması hizmet sözleşmesine göre çalışma ölçütüne bir istisna oluşturmaktadır.

5. Genelev Kadınları

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (e) bendine göre *"24/4/1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanununda[127] belirtilen umumî kadınlar"* da iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir. Söz konusu şahıslar önceki dönemde, 2167 sayılı Kanun'la 506 sayılı Kanun'a eklenen ek madde 13 uyarınca sosyal sigorta kapsamında bulunmaktaydı[128].

Genelev kadınlarının sigorta kapsamına alınmaları uzun süre tartışma konusu olmuştur. Ancak toplumun tüm bireylerini sigortalı yapma anlayışı ile devletin fuhuş sektörünü kontrol altına alması ve bu çalışan kitlenin özellikle ileri yaşlarda mağdur kalmaması için tedbir alınmak durumunda kalınmıştır[129]. Söz konusu kimseleri çalıştıran genelev patronları yasa kapsamında işveren, çalıştıkları genelevde yasa hükmü kapsamında olmak üzere işyeri olarak kabul edilmektedir[130].

6. Usta Öğreticiler, Ders Ücreti Karşılığında Çalışanlar ile Geçici Personel

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (f) bendine göre *"Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen kurslarda usta öğretici olarak çalıştırılanlar, kamu idarelerinde ders ücreti karşılığı görev verilenler ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü*

---

[125] Arıcı, s.226; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.93; Korkusuz / Uğur, s.225; Tuncay / Ekmekçi, s.271.
[126] Yargıtay, Çifti Mallarını Koruma Başkanlığı işyerinde, su taksimcisi ve bekçisi olarak çalışan kimsenin 4081 sayılı Kanun kapsamında sigortalı olduğunu kabul etmiştir (Yarg. 10. HD., 13.2.1986, 270/645, Tuncay, 1986 Yılı Kararları, s.163.).
[127] RG., 6.5.1930, S. 1489
[128] Güzel / Okur / Caniklioğlu, 15. Bası, s.126, Korkusuz / Uğur, s.223 vd.; Arıcı, s.226; Tuncay / Ekmekçi, s.272.
[129] Korkusuz / Uğur, s.224, Arıcı, s.226, Tuncay / Ekmekçi s.272.
[130] Alper, s.68; Tuncay / Ekmekçi s.224; Genel Kadınlar İle Kendilerini Çalıştıranlar Arasındaki İlişkinin Hukuki Niteliği ve Geçerliliği Hakkında bkz. Kenan Tunçomağ, **Borçlar Hukuku**, C. 1, Genel Hükümler, İstanbul 1976, s.254.

maddesinin (c) bendi kapsamında çalıştırılanlar" da iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir.

Böylelikle, genelde kendi nam ve hesabına, özellikle mesleki eğitim kurumlarında çalışmakta olan usta öğreticiler, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (f) bendi kapsamında sigortalı sayılmaktadır. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda usta öğretici, *"ustalık yeterliliği kazanmış, aday çırak, kalfa ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerin işyerindeki eğitiminden sorumlu; mesleki eğitim tekniklerini bilen ve uygulayan kişi"* olarak tanımlanmıştır (m. 1). Düzenlemede Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen kurslarda çalıştırılanlardan bahsettiği için, başka kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen kurslarda görev alan usta öğreticiler için bu hüküm uygulanmaz[131].

657 sayılı Kanun'un 4. Maddesinin C bendinde söz geçen kişiler geçici personel olup, "Bir yıldan az süreli veya mevsimlik hizmet olduğunda Devlet Personel Dairesinin ve Maliye Bakanlığının görüşlerine dayanılarak Bakanlar Kurulunca karar verilen görevlerde ve belirtilen ücret ve adet sınırları içinde sözleşme ile çalıştırılan ve işçi sayılmayan kimse" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu bent ile de iş sözleşmesi ile çalışma ölçütüne istisna getirilmektedir[132].

7. Toplum Yararına Çalışanlar

5510 sayılı Kanun'un m. 4/II, (g) bendine göre *"Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen Toplum Yararına Çalışma Programlarından yararlananlar"* da iş sözleşmesi ile çalışanlar gibi sosyal sigorta kapsamına girme hakkına sahiptir. Bu kişiler için prim ödeme yükümlülüğü Türkiye İş Kurumu'ndadır. Buna karşılık Türkiye İş Kurumu bu Kanun kapsamında işyeri ve işveren sayılmaz (665 sayılı KHK ile ek m. 4/II, g)[133].

Toplum yararına çalışma programları kamu yararına yönelik olup, bu programlara katılmak için İşKur'a kayıtlı işsiz olmak, 18 yaşını doldurmak ve emekli, malul, dul ve yetim aylığı almamak şartları aranır. Toplum yararına çalışma programları

[131] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.94; Korkusuz / Uğur, s.225; Tuncay / Ekmekçi s.272; Arıcı, s.227.
[132] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.94; Tuncay / Ekmekçi s.272; Korkusuz / Uğur, s.225; Bilgili s.80.
[133] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.94; Tuncay / Ekmekçi s.272 vd.; Korkusuz / Uğur, s.227.

haftalık en az kırk beş saat olup en fazla sekiz ay süreyle düzenlenir, kısmi süreli iş sözleşmesine tabi olarak da yaptırılabilir[134].

II. Bağımsız Çalışan Sigortalılar (m. 4/I, b)

5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (b) bendi uyarınca, *"köy ve mahalle muhtarları ile hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan ise; ticarî kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usûlde gelir vergisi mükellefi olanlar, gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar, anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları ve tarımsal faaliyette bulunanlar"* sigortalı sayılmaktadır. Bu bentte (a) bendinden farklı olarak sigortalı sayılabilmek için hizmet akdi ile bir işverene bağlı olmadan kendi nam ve hesabına çalışma şartı bulunmaktadır[135][136][137].

Düzenlemede kendi nam ve hesabına çalışanlar dört başlık altında toplanmaktadır; köy ve mahalle muhtarları; bağımsız çalışma dolayısıyla gelir vergisi mükellefi olanlar[138]; gelir vergisinden muaf olunması halinde ise esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı bulunanlar; belli şirketlerin ortakları ve son olarak tarımsal faaliyette bulunanlar.

5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (b) bendine göre sigortalılık kavramı, 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu'ndaki sigortalı kavramı ile birkaç farklılık haricinde genel olarak örtüşmektedir. Göze çarpan ilk farklılık 1479 sayılı Kanun döneminde köy ve mahalle

---

[134] Tuncay / Ekmekçi, s.273.

[135] Yargıtay, bir olayda, davacının şirkette yöneticilik yapmadığının hizmet akdi ile çalıştığını gösteren yazılı bir sözleşmenin şirket kayıtlarına geçmediğini, şirketin davacının eşi ve çocuğuna ait aile şirketi olduğunun ana sözleşmeden açıkça anlaşılması halinde, davacıyı Bağ-Kur sigortalısı saymıştır. Bu karar fiili çalışma olgusunu göz ardı ettiği için isabetli sayılmamıştır, (10. HD., 6.7.1998, 5042/5150, YKD, Ocak 1999, 43-44); Güzel / Okur / Caniklioğlu, 100.

[136] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.100; Tuncay / Ekmekçi, s.273; Korkusuz / Uğur, s.231; Sözer, s.76; Arıcı s.237; Güzel, Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı, s.194 vd.; Murteza, Aydemir, **Türk Hukukunda Ticari Şirket Müdürlerinin İşçi ve Sigortalı Niteliklerinin İncelenmesi**, Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan, İstanbul 1997, s.48 vd.

[137] Bağ-Kur Kanunu'nun 24. Maddesi, değişik tarihlerde 2229, 2645, 3165 sayılı kanunlarla, 619 s. KHK ile ve son olarak 4956 s. Kanunla değiştirilmiştir. Her uyuşmazlıkta, ilgili dönemde yürürlükte bulunan yasa kurallarına göre değerlendirme yapıp, sonuca gidilmelidir (Yarg. HGK, 23.5.2001, 21-420/430, YKD, Eylül 2001, 1317-1319).

[138] Yargıtay 5510 sayılı Kanun öncesi dönemde, gelir vergisi mükellefi olmayanların Bağ-Kur sigortalısı olamayacağından hareketle SSKurumunun açtığı aylığın iptali davasını reddetmiştir (Yarg. 10. HD. 27.5.2003, 3717/4397, İBD, C. 77, S. 4, Y. 2003, 1050-1051). Ancak burada Bağ-Kur Kanunu'ndaki, vergiden muaf olanlara ilişkin özel düzenlemeyi göz ardı etmemek gerekir (m. 25/I, 2. cümle).

muhtarları başka bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamaları halinde Bağ-Kur kapsamında sigortalı sayılırken[139], 5510 sayılı Kanun ile söz konusu kişiler direkt olarak sigortalı kabul edilmesidir[140]. Benzer şekilde daha önce 2926 sayılı Kanun kapsamına giren tarımsal faaliyette bulunanlar, 5510 sayılı Kanun ile doğrudan zorunlu sigorta kapsamına alınmaktadır.

Son olarak 1953 tarihli ve 6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna tabi jokey ve antrenörler de 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (b) bendine göre sigortalılık kapsamına girmektedir (m. 4/III)[141].

A. Sigortalı Niteliğini Kazanma Koşulları

Bağ-Kur sigortalısı olabilmek için dört koşulun olması gerekmektedir. Birincisi herhangi işte başka bir işverene bağımlı olarak hizmet akdiyle çalışılmaması, ikincisi kendi nam ve hesabına bağımsız çalışılması, üçüncüsü kanunla kurulu bulunan diğer sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalması ve son şart olarak da belli bir meslek grubu içinde yer alma ve belli bir ticaret şirketi ortağı olmadır.

1. İş Sözleşmesine Bağlı Olmaksızın Çalışma

Herhangi bir işverene hizmet sözleşmesi ile bağlı olmaksızın çalışma bağımsız çalışmanın ön koşulu olarak kabul edilmiştir. Tereddütleri ortadan kaldırmak için ayrıca kendi adına ve hesabına bağımsız çalışma koşulu da eklenmiştir. Ancak anılan koşullardan birinin mevcut olması diğerini dışlamaktadır[142].

Uygulamada Yargıtay ilk önce iş sözleşmesinin mevcudiyetini aramaktadır. Zaman ve bağımlılık unsurları, iş sözleşmesinin belirleyici özellikleri olarak kabul edilmektedir. Çalışan, Borçlar Kanunun 313 üncü maddenin öngördüğü çerçeve içinde bağımlılık unsuru oluşacak şekilde çalışmaktaysa, aradaki ilişki iş sözleşmesine

[139] Akın, s.7.
[140] Yargıtay 1997 tarihli bir kararında muhtar vekilinin de Bağ-Kur sigortalısı olduğuna karar vermiştir (Yarg. 21. HD. 7.7.1997, 4657/4745, YKD, kasım 1997, 1783).
[141] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s. 100; Korkusuz / Uğur, s.232.
[142] Güzel, Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı s.195.

dayanıyor demektir. Eğer çalışan emeğini belirli ya da belirli olmayan bir zaman diliminde çalıştıranın buyruğuna bağlı olmaksızın sözleşmedeki amaçları yerine getirmek yönünde kullanıyorsa sözleşmenin amacı istisna sözleşmesine dayanıyor demektir[143].

2. Kendi Ad ve Hesabına Çalışma

Kanun bağımsız çalışmayı, herhangi bir işverene bağlı olmaksızın kendi ad ve hesabına yapılan çalışma biçiminde tanımlanmış görülmektedir. Zaten yapılan çalışma başkasının ad ve hesabına yapılıyorsa, iş sözleşmesi söz konusu olacaktır. Genel olarak bakıldığında iş ve sosyal güvenlik hukukunun kişiler açısından uygulama alanının belirlenmesinde, bağımsız çalışma kavramı belirleyici bir işleve sahip olmaktadır[144]. Bağımsız çalışma, en yalın anlamıyla, iş mevzuatı ve sosyal güvenlik mevzuatı, özellikle Kanunun 4/I, (a) ve 4/I, (c) bentleri uyarınca işçi veya sigortalı (iştirakçi) kabul edilmeyen herkes tarafından yapılan çalışmayı ifade eder. Bağımsız çalışma, değişik sözleşme türlerine dayalı olarak yapılabilir. Buna göre herhangi bir faaliyetin icrası sırasındaki bağımsızlık tek başına yeterli olmayacaktır. Ayrıca, üretim araçlarının sahibi ve kar/zararın kendisine ait olması gerekir. Bağımsız çalışma da girişimci, özgür karar verme ve üretim araçlarına sahip olup işyeri veya işletmesinin rizikosuna katlanmak zorundadır. Bağımsız çalışan aynı zamanda bir girişimcidir. Bu nedenledir ki kendi adına ve hesabına çalışan olarak da adlandırılır[145].

3. Başka Bir Sigortalılık Kapsamında Olmama

4/I, (b) kapsamına göre sigortalı olabilmek için aranan koşul teklik ilkesinin bir sonucudur. Buna göre 4/I, (a) ve 4/I, (c) bendi kapsamında ve Kanunla kurulmuş sandıklara üye olanların ayrıca 4/I, (b) kapsamında sigortalı olmaları mümkün değildir. Bununla birlikte kanunlar tarafından verilen bir yetkiden kaynaklanmayan sandıklara üye olan kimselerin 4/I, (b) kapsamında sigortalı olabilmelerinde bir engel bulunmamaktadır.

---

[143] Yarg. 10. HD., 16.06.1984, 1982/2101, Levent, Akın, **Bağ-Kur Sigorta Yardımları**, İstanbul 1996, s.4.
[144] Güzel, Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı, s.202; Korkusuz / Uğur, s.231.
[145] Güzel, Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı, s.203.

B. Köy ve Mahalle Muhtarları

Köy ve mahalle muhtarlarının sigortalılığı 29.8.1977 tarih ve 2108 sayılı Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Kanunu ile düzenlenmiştir. Buna göre, *"31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4 üncü maddesi kapsamında sigortalı sayılmayı gerektirecek bir çalışması bulunmayan veya bu kapsamda aylık ve gelir almayan köy ve mahalle muhtarları, 5510 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar"* (m. 4)[146] 5510 sayılı Kanun'un 4/I, (b) bendine göre de muhtarların bağımsız çalışan olarak sigorta kapsamına alındığı ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere 2108 sayılı Kanun, 5510 sayılı Kanun'dan farklı olarak köy ve mahalle muhtarlarının m. 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı sayılmasını, Kanun'un 4. Maddesinin diğer bentlerine göre bir çalışmasının bulunmaması koşuluna bağlamıştır. 2108 sayılı Kanun muhtarların sosyal güvenliğine yönelik hüküm için öncelikli yasa hükmündedir. Bu durumda örneğin muhtarın aynı zamanda hizmet sözleşmesine göre çalışması durumunda, m. 4/I, (b) bendine göre değil, m. 4/I, (a) bendine göre sigortalı sayılacaktır[147].

C. Gelir Vergisi Mükellefi Olanlar ya da Gelir Vergisinden Muaf Olup da Esnaf ve Sanatkâr Siciline Kayıtlı Olanlar

Bağımsız çalışanın sigortalı sayılması için gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olması gerekmektedir. Ancak bu şart her koşulda gerçekleşememektedir. Bundan dolayı gelir vergisinden muaf olanlar esnaf ve sanatkarlar siciline kayıtlı iseler yine zorunlu olarak 4/I, (b) maddesi kapsamında sigortalı sayılmaktadırlar. 5510 sayılı Kanunun 6. maddesinin I/k fıkrasında, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan gelir vergisinden muaf olup[148] esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı olanlardan, aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz

[146] 29.8.1977 tarih ve 2108 sayılı Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Kanunu köy ve mahalle muhtarlarını, bağımsız çalışan gibi değerlendirilmekteydi. Bkz. Güzel / Okur / Caniklioğlu, Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul 2008, 636. 17.04.2008'de 5754 SK. İle tadil edilip 5510 SK.'a uyumlu hale getirilen maddenin yeni hali de muhtarları bağımsız çalışan olarak sosyal sigorta kapsamına almaktadır.

[147] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.101; Sözer s.77; Arıcı s.238; Tuncay / Ekmekçi s.276; Korkusuz / Uğur, s.232.

[148] M. Fatih, Uşan, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukun Esasları**, Ankara 2009, s.90-91; Güzel / Ocak, 1479, s.881.

katından az olduğunu belgeleyenlerin sigortalı sayılmayacakları hüküm altına alınmıştır[149]. Dolayısıyla bu kapsamda zorunlu sigortalı sayılmak için bağımsız faaliyette bulunmak ve yukarıda belirtilen koşullara sahip olmak yetmemekte, aynı zamanda bu durumdaki kişinin bu faaliyetten elde ettiği gelirinin 6. maddede belirtilen tutardan daha fazla olması da gerekmektedir.

Son olarak bu konuda noterlerin ve avukatların sigortalılıklarına da değinmek gerekir. Sosyal Sigortalar Kurumunun daha önce yapmış olduğu topluluk sigortası çerçevesinde sosyal güvenceye kavuşturulmuş[150] olan serbest çalışan noterler ve avukatlar artık bu hüküm çerçevesinde sigortalı sayılacaklardır[151].

D. Şirket Ortağı Olanlar

Anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları 4/I, (b) kapsamında sigortalı sayılırlar[152]. Bu kapsamda sigortalı sayılanları Kanun iki grupta toplamış, kollektif şirket, limited şirket ve adi komandit şirketle donatma iştirakinin tüm ortaklarını sigortalı saymıştır. Buna karşılık anonim şirket ile sermeyesi paylara bölünmüş komandit şirketin ortaklarının aynı zamanda yönetim kurulu üyesi olmasını aramış, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketin ise sadece komandite ortaklarını kapsamına almıştır.

1479 sayılı Kanun döneminde anonim şirketlerin kurucu ortakları 04.05.1979 tarihinden itibaren Bağ-Kur kapsamında sigortalı sayılmıştı. 5510 sayılı Kanun ile yeni bir düzenleme yapılarak belli şartlarla 4/I, (b) kapsamında sigortalı sayılmaları hüküm altına alınmıştır. Geçici 22. maddeye göre, anonim şirketlerin kurucu ortaklarından daha

---

[149] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.102; Tuncay / Ekmekçi, s.275.

[150] Bu konuda bkz. Nurşen, Caniklioğlu, **5510 Sayılı Kanuna Göre Bağımsız Çalışan Avukatların Sosyal Güvenliği**, Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan, II. Cilt, İstanbul 2010, s.958-961. Böylece bu kapsamdaki sigortalılar daha önce m. 4/I, (a) bendine göre sigortalı iken şimdi m. 4/I, (b) bendine göre sigortalı olmaktadırlar. 5510 sayılı kanunda bu konuya ilişkin olarak geçiş hükümleri öngörülmemiş olması bir eksikliktir. Bu konuda bkz. Caniklioğlu, Avukatların Sosyal Güvenliği, s.972 vd.

[151] Caniklioğlu, Avukatların Sosyal Güvenliği, s.962 vd. Ayrıca bkz. 2009-37 sayılı Genelge, 7.1.

[152] Arıcı, s.24; Tuncay / Ekmekçi, s.275; Korkusuz / Uğur, s.236; Yarg. 21. HD., 24.10.2002, 7856/9004, Ali, Güzel, **Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Primler Açısından Yargıtayın 2002 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi,** Ankara 2004 (2002 Yılı Kararları) s.46-47.

önce 1479 sayılı Kanunun 24. maddesine tabi olarak sigortalı olanlardan sigortalılıklarını devam ettirmek isteyenlerin, 01.10.2008 tarihinden itibaren 6 ay içinde yazılı talepte bulunmaları halinde sigortalılıkları aynen devam ettirilecek, bu süre içerisinde talepte bulunmayanların sigortalılıkları ise 01.10.2008 tarihi itibariyle sona erecektir[153].

5510 sayılı Kanunda muvazzaf askerlik hizmetlerini er ve erbaş olarak yapmakta olanlar ile yedek subay okulu öğrencileri sigortalı sayılmamış iken şirket ortaklığı nedeniyle 4/I, (b) kapsamındaki sigortalılıkları devam ettiği müddetçe, muvazzaf askerlik hizmetlerini er ve erbaş olarak yapmakta iken veya yedek subay okulu öğrenciliği devam etmekte iken de sigortalı sayılacaklardır.

Şirket ortağı ya da anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi ortak olmaları dolayısıyla 1479 sayılı Kanuna göre Bağ-Kur sigortalısı olanlar, sigortalılıkları sürerken bir iş sözleşmesine dayanarak çalışmaya başladıkları takdirde, 4/I, (b) kapsamındaki sigortalılıkları kesintiye uğrayıncaya kadar 4/I, (a) kapsamında sigortalı sayılamayacaklardır. Kolektif şirket ve adi şirket ortaklarının aynı şirkette bir iş sözleşmesine istinaden çalışmaları yasal olarak olanaklı görülmediğinden, bu durumda olanların 4/I, (b) kapsamında ilişkilendirilmeleri mümkün değildir. Geçici iş göremezlik dolayısıyla geçen süreler ile hafta sonu ve resmi tatil günleri sigortalılığın kesintisi olarak değerlendirilmeyecektir[154].

E. Tarımsal Faaliyette Bulunanlar

Tarımsal faaliyet, 5510 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde, kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde; ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından; muhafazası, taşınması veya pazarlanması olarak tanımlanmıştır. Kanunun 4/I, (b) maddesinin dördüncü alt bendinde

[153] Söz konusu yazılı talep Sosyal Güvenlik Kurumu Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü Sigortalı Tescil ve Hizmet Daire Başkanlığı tarafından 26.12.2008 tarihinde çıkartılan 2008-111 sayılı Genelge ekinde yer alan Vergi Borçlanması Talep Dilekçesi ile yerine getirilmesi gerekmektedir. Vergi borçlanması talep dilekçesi eksiksiz ve usulüne göre düzenlenerek, sigortalının bağlı bulunduğu Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü/Sosyal Güvenlik Merkezine verilmelidir.

[154] Çolak, Mahmut, Şirket Ortaklarının Sosyal Güvenliği, Yaklaşım, Nisan 2009, s.196, www.yaklasim.com.tr.

belirtildiği üzere bu kapsamda çalışanlar 4/I, (b) bendi uyarınca sigortalı sayılacaklardır[155]. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta da, tarımsal faaliyette bulunan kişinin, bu faaliyetten elde ettiği yıllık gelirinin, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından fazla olarak Kanunun 6. maddesindeki sigortalı sayılmayı engelleyici baraja takılmaması gerektiğidir[156].

III. Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlileri (m. 4/I, c)

5510 sayılı Kanunun m. 4/I, (c) bendi uyarınca, bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa göre başlayıp da, *"Kamu idarelerinde, 4/I, (a) bendine tabi olmayanlardan, kadro ve pozisyonlarda sürekli olarak çalışıp ilgili kanunlarında (a) bendi kapsamına girenler gibi sigortalı olması öngörülmemiş olanlar ile bu maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine tabi olmayanlardan, sözleşmeli olarak çalışıp ilgili kanunlarında (a) bendi kapsamına girenler gibi sigortalı olması öngörülmemiş olanlar ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 86 ncı maddesi uyarınca açıktan vekil atananlar"* sigortalı sayılmaktadır.

Bu tanımda yer alan Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa göreve başlayanlar için uygulanma koşulunun, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendinde yer almamakla birlikte, Kanunun Geç. 4. Maddesi hükümlerinde bu sonuç çıkmaktadır[157]. Öte yandan bu düzenlemenin devlet memurları arasında sosyal güvenlik hakları açısından farklılık yarattığı, bunun da Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir[158].

5510 sayılı Kanunun m. 4/I, (c) bendine göre kamu görevlisi olarak sigortalı sayılma dört koşula bağlanmıştır: kamu idarelerinde çalışma, kadro ve pozisyonlarda

[155] Daha önce söz konusu faaliyette bulunanlar 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunun (RG., 20.10.1983, 18197) kapsamına girmekteydiler.
[156] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.103; Arıcı, s.243; Korkusuz / Uğur, s.240 vd.; Tuncay / Ekmekçi, s.276; Sözer, s.86.
[157] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.104; Tuncay / Ekmekçi, s.277; Korkusuz / Uğur, s.241.
[158] AYM., 30.03.2011, E. 2008/56, RG., 28.12.2011, 28156.

çalışma, bu konumda sürekli çalışma ve işçi veya bağımsız çalışanların konumunda sigortalı olmama[159].

5510 sayılı Kanunun m. 4/I, (c) bendi uyarınca sigortalı sayılabilmenin ilk şartı olarak kamu idarelerinde çalışmak gösterilmiştir. Söz konusu kamu idareleri 2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun m. 3/I, (a) bendinde belirtilen kamu idareleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı idare, ortaklık, müessese ve işletmeleri ve yukarıda belirtilenlerin ödenmiş sermayesinin %50'sinden fazlasına sahip oldukları ortaklık ve işletmelerden Türk Ticaret Kanunu'na tabi olmayanlarla özel kanunlarına göre personel çalıştıran diğer kamu kurumlarını ifade eder (m. 3/21).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre kamu idarelerinde memur, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçi olmak üzere istihdam edilen dört grup çalışan bulunmaktadır (md. 4)[160]. 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendi, bu sayılanlardan memur ve sözleşmeli personeli kapsamakta, işçileri ve asli ve sürekli çalışma koşulunu taşımayan geçici personeli ise kapsamamaktadır.

A. Kamu Görevlisi Kapsamında Değerlendirilenler

Anayasa Md. 128'de *"Devletin…yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin getirdiği…görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütülür…"* hükmü bulunmaktadır. Bu anlamda devlet hizmetlerin memurlar ve diğer kamu görevlileri yerine getirileceği ifade edilmektedir. En dar anlamda kamu görevlisi olarak devlet memurları ve sözleşmeli personeli kabul edilmektedir. Geniş anlamda ise kamu görevlisi, bunlarında haricinde kamu tüzel kişilerinde Kamu Hukuku'na tabi olarak görev yapan personel olarak tanımlanabilir[161]. 5510 sayılı Kanun'un m. 4/IV bendinde, geniş anlamda kamu görevlisi kabul edilen kişiler sıralanmıştır. Söz konusu bentte, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümlerin hakkında da uygulanacağı ifade edilmiştir.

[159] Sözer, s.87; Arıcı, 243; Tuncay / Ekmekçi, s.277.
[160] Korkusuz / Uğur, s.243.
[161] Sözer, s.89; Gözler, s.502-503; Taşkın s.35 vd.

1. Seçimle veya Atamayla İşbaşına Gelenler

5510 sayılı Kanun'un m. 4/IV'de geniş anlamda kamu çalışanları kapsamında olan kişilere yer verilmiştir. Buna göre, geniş anlamda kamu görevlileri *"Kuruluş ve personel kanunları veya diğer kanunlar gereğince seçimle veya atama yoluyla kamu idarelerinde göreve gelenlerden; bu görevleri sebebiyle kendilerine ilgili kanunlarında Devlet memurları gibi emeklilik hakkı tanınmış olanlardan hizmet akdi ile çalışmayanlar"* (Md. 4/IV, a) olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda, "*Başbakan, bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, belediye başkanları, il encümeninin seçimle gelen üyeleri"* (Md. 4/IV, (b) hakkında da 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümlerin uygulanmaktadır. Buna göre başbakan, bakan, milletvekili[162], belediye başkanı, il encümeninin seçimle gelen üyeleri, gibi seçilmiş kişiler hakkında Kanun'un m. 4/I, (c) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümlerin uygulanacaktır[163].

2. Kamu Görevlisi Olan Sendikacılar

5510 sayılı Kanun'un m. 4/IV, (c) bendi uyarınca, "*Birinci fıkranın (c) bendi kapsamında iken, bu kapsamdaki kişilerin kurduğu sendikalar ve konfederasyonları ile sendika şubelerinin başkanlıkları ve yönetim kurullarına seçilenlerden aylıksız izne ayrılanlar"* hakkında da Kanun'un m. 4/I, (c) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümlerin uygulanacaktır. Bu düzenleme ile profesyonel olarak sendikacılık yapan kamu görevlilerinin sosyal sigorta kapsamına alındığı görülmektedir[164].

25.6.2001 tarih ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu kapsamına aldığı çalışanları *"Kamu kurum ve kuruluşlarının işçi statüsü dışındaki bir kadro veya sözleşmeli personel pozisyonunda çalışan, adaylık veya deneme süresinin tamamlamış kamu görevlileri…" (Md. 3)* şeklinde tanımlamıştır. Tanımda ifade edilen kamu görevlileri, sendikaların genel kurulunda yönetim kurulana seçilenler ile sendika

[162] Milletvekillerinin sosyal sigorta hakları 26.10.1190 tarih ve 3671 sayılı TBMM Üyelerinin Ödenek, Yolluk ve Emekliliklerine Dair Kanun'da ayrıca düzenlenmiştir. İlgili kanuna göre *"Yasama Organı Üyeleri ile dışarıdan atanan bakanların veya daha önce bu görevlerde bulunmuş olanların istekleri üzerine emekli aylıklarının bağlanmasında, emekli aylığını bağlayacak ilgili Sosyal Güvenlik Kurumunun mevzuatında yer alan genel hükümler uygulanır"* (Md. 3).
[163] Sözer, s.89; Arıcı, s.244; Korkusuz / Uğur, s.244; Tuncay / Ekmekçi, s.278.
[164] Sözer, s.90; Arıcı, s.245; Tuncay / Ekmekçi, s.280.

şube yönetim kurulu üyeleri, seçildikleri tarihten itibaren otuz gün içerisinde tazılı talepte bulunmaları halinde, seçildikleri görevleri boyunca aylıksız izne ayrılırlar, talepte bulunmayanlar ise kurumlarında görevlerine devam ederler (4688 SK. Md. 18/III). Söz konusu şahıslar, 5510 sayılı Kanun'un m. 4/IV, (c) bendi uyarınca, aylıksız izne ayrıldıkları dönemde de sosyal sigorta şemsiye altında kalmaya devam etmektedirler[165].

3. Askeri ve Emniyet Teşkilatı Öğrencileri

5510 sayılı Kanun'un m. 4/IV, (d) bendi uyarınca, *"Harp okulları ile fakülte ve yüksek okullarda, Türk Silâhlı Kuvvetleri hesabına okuyan veya kendi hesabına okumakta iken askerî öğrenci olanlar ile astsubay meslek yüksek okulları ve astsubay naspedilmek üzere temel askerlik eğitimine tâbi tutulan adaylar"*, m. 4/IV, (e) bendi uyarınca ise "*Polis Akademisi ile fakülte ve yüksek okullarda, Emniyet Genel Müdürlüğü hesabına okuyan veya kendi hesabına okumakta iken Emniyet Genel Müdürlüğü hesabına okumaya devam eden öğrenciler ile polis nasbedilmek üzere Polis Meslek Eğitim Merkezlerinde polislik eğitimine tabi tutulan adaylar*"[166] hakkında Kanun'un m. 4/I, (c) bendi gereği sigortalı sayılanlara ilişkin hükümlerin uygulanacaktır.

Ancak, söz konusu okulları tamamlamadan ayrılanlar ile tamamlamalarına rağmen görevlerine başlamadan ayrılanların, bu okullarda geçen eğitim süreleri sigortalılıklarından sayılmaz. Kanunun kısa vadeli sigorta kollarına ilişkin hükümleri, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının c bendi kapsamında olanlara uygulanmaz.

Bu anlamda liseden Türk Silahlı Kuvvetleri ile Emniyet Genel Müdürlüğü hesabına eğitim gören öğrenciler kamu çalışanı statüsünde sosyal sigorta kapsamına alınmaktadır[167].

---

[165] Sözer, s.90.
[166] 12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanunun 39 uncu maddesiyle, bu bendin sonuna *"ile polis nasbedilmek üzere Polis Meslek Eğitim Merkezlerinde polislik eğitimine tabi tutulan adaylar"* ibaresi eklenmiştir.
[167] Sözer, s.91-92; Tuncay / Ekmekçi, s.281.

4. Bazı İşçiler

5434 sayılı Kanun'da işçi olmasına karşın bazı çalışanları Emekli Sandığı mensubu saymaktaydı[168]. Ayrıca, özelleştirme yasaları ile kamu görevlisi iken işçi konumuna dönüştürülen bazı kişiler de sosyal güvenlikleri bakımından Emekli Sandığı ile ilgilendirilmişlerdi.

5510 sayılı Kanun'un Geçici m. 4/VIII uyarınca; *"Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kamu idarelerinde hizmet akdi ile veya sözleşmeli olarak çalışanlardan; ilgili kanunları gereği 5434 sayılı Kanun ile ilgilendirilenler aynı statüde çalışmaya devam ettikleri sürece, bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine göre sigortalı sayılırlar ve bunlar hakkında bu madde hükümleri uygulanır."* denilerek, bahsedilen işçilerin aynı statüde çalışmaya devam etmeleri halinde Md. 4/I, (c) kapsamında, kamu görevlisi gibi kabul edilmeleri hükme bağlanmıştır.

Son olarak, 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu'na[169] göre, sözleşmeli er adayları ile sözleşmeli erbaş ve erler; ön sözleşme yapılması ile birlikte 5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendi kapsamında sigortalı sayılmaktadır (m. 7/1).

[168] Amele Birliği'nin hizmetlileri (Md. 12/I f ve II-d).
[169] RG., 22.03.2011, 27882.

§ 6. SİGORTALI SAYILMAYANLAR

5510 sayılı Kanunu'nun 4. maddesinde sigortalılık niteliği kazanmanın koşulları belirtilmiş olup, 5510 sayılı Kanunu'nun 6. maddesinde ise sigortalılık niteliği kazanma koşullarına birçok istisna getirilmiştir. Bu kapsamda bu maddede sayılanlar, hizmet sözleşmesiyle çalışsalar veya iş görme edimlerini işverene ait iş yerinde yerine getirmiş olsalar bile SSGSSK anlamında sigortalı sayılmamaktadırlar. Buna ek olarak Kanun 4. maddede belirtilen koşulları taşımayan bazı durumlar da belirsizlikleri gidermeye yönelik olarak bir kez daha vurgulamıştır[170].

Kanun'un 6'ncı maddesinin uygulamasına ilişkin usûl ve esasların, SGK tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmıştır. SGK istisna hükümlerini düzenlemek üzere "5510 Sayılı Kanun Gereğince Sigortalı Sayılanlar, Sayılamayanlar, Sigortalılığın Başlangıcı, Kuruma Bildirilmesi ve Sona Ermesi Hakkında Tebliği çıkarmıştır[171]. Aşağıdaki bölümlerde sigortalı sayılmayanlar maddeler halinde açıklanacaktır.

I. İşverenin Ücretsiz Çalışan Eşi

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, a maddesi uyarınca *"işverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi"*, sigortalı kabul edilmemektedir. Bu maddede sözü geçen "eş" ile Medeni Kanun'da karı koca olarak ifade edilen kişilerden her biri olup, evlilik dışında birlikte yaşayanlar söz konusu madde hükmünün kapsamı içinde değildir[172]. Eşin erkek ya da kadın olması fark yaratmaz ancak imam nikahı ile olan evlilikler Kanun hükmü dışındadır[173].

İşverenin eşi, eşinin sahibi olduğu işyerinde ücretli olarak 5510 sayılı Kanun kapsamında çalışması durumunda zorunlu olarak sigortalı olmaktadır[174]. Buna karşılık işverenin ücretsiz çalışan eşi, aile hukukunun öngördüğü karşılıklı yardım ödevini

[170] Elbir, s.33; Korkusuz / Uğur, s.274.
[171] RG., 28.09.2008, 27011
[172] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.139; Arıcı, s.250; Korkusuz / Uğur, s.275; Tuncay / Ekmekçi, s.298; Sözer, s.99.
[173] Arıcı, s.250.
[174] Arıcı, s.250; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.139.

yerine getirdiği (MK. m. 151) ve aile birliğinin yaşam düzeyini yükseltmek amacını izlediği için sigortalı sayılmamıştır[175].

Yargıtay kararlarına göre ücrete ek olarak, fiili çalışma koşulu da sigortalı sayılmak için gerekli şartlardandır[176]. Yargıtay kararları değerlendirildiğinde, Yüksek Mahkemenin özellikle fiili çalışmayı ve ücret unsurunu sigortalılık durumunun tayininde belirleyici kriter olarak kabul ettiği görülmektedir. Genel ilke olarak eşin işyerinde çalışmasının yasal yardım ödevinin bir gereği olduğu ve dolayısıyla eşin emeğinin karşılığında bir ücret almadığı kabul edilmektedir[177]. Buna karşılık çalışan eşin koca olması, işin özellikleri nedeniyle ücret karşılığı olarak yapılacak nitelikte olması gibi hususlar dikkate alınarak hizmet sözleşmesinin varlığına hükmetmek ve eşi sigortalı saymak da söz konusu olabilmektedir[178]. Uyuşmazlık halinde işyerinin evrak ve kayıtları incelenerek eşin ücret alıp almadığı, fiili olarak işverenin işyerinde çalışıp çalışmadığının belgelendirilmesi gerekir[179].

Yargıtay çalışan eşe ücret ödendiğinin yasal kayıtlar ile ispatlanmasını gerekli görmekte, sonradan hazırlandığı anlaşılan bordroları yeterli görmemektedir[180]. Benzer bir olayda Yargıtay, eşinin otelinde muhasebeci olarak çalıştığı ifade edilen eşin sigortalı sayılabilmesi için öğrenim durumunun muhasebecilik yapmasına uygun olup olmadığının, şirket yasal kayıtlarında eşin yazılarının ve hesaplarının bulunup bulunmadığının ve ücret alıp almadığının yerel mahkeme tarafından araştırılmasını istemiştir[181].

---

[175] Çenberci, s.57; Güzel / Okur / Caniklioğlu s.138; Tuncay / Ekmekçi, s.298; Tunçomağ, s.109-110; Nurşen, Caniklioğlu, Sosyal Sigorta İlişkisi Kuran Kanunlar Çerçevesinde **Kadınların Sosyal Güvenliği**, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, C. 3, s.380; Korkusuz / Uğur, s.275; Sözer, s.99; Arıcı, s.250.

[176] Yarg. 21. HD., 5.6.2002, 4887/5396.

[177] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.139; Arıcı s.250.

[178] Çenberci, s.58; Tuncay / Ekmekçi, s.298; Tunçomağ, s.109-110; Aslıköylü, 2009 Bası, s.269; Caniklioğlu, Kadınların Sosyal Güvenliği, s.127; Sözer, s.88.

[179] Arıcı s.250.

[180] Yarg. 21. HD, 6.5.1999, 2794/3129; Yarg. 21.HD. 24.5.2001, 3777/4080 kararında ücret yanında gerçek bir çalışmanın varlığını da aramaktadır.

[181] Yarg. 10. HD., 26.11.1982, 5150/5269; Aynı anlamda: Yarg. 10. HD., 20.10.1981, 4668/5372; Çenberci, s.58.

II. Konut İçinde Yapılan İşlerde Çalışanlar

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (b) maddesi uyarınca, aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dahil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışardan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar, sigorta kapsamına dahil edilmemektedir. Kanun koyucunun akrabalık dayanışması, yardımlaşması ve ailenin korunmasını dikkate alarak getirdiği bu istisna hükmüne göre bu kapsamda çalışanların;

i. Aynı konutta[182] yaşama,

ii. Üçüncü derece dahil bu dereceye kadar hısımlar arasında yer alma[183],

iii. Çalışmaya dışarıdan başka kimsenin katılmaması,

iv. Çalışmanın yaşanılan konutta yapılması,

şartlarını taşıması halinde zorunlu sigorta sistemine dahil edilmeyeceği hükme bağlanmıştır. Buna göre çalışanlar hısımlık koşuluna uygun düşmekle birlikte, aynı konutta yaşamıyorlarsa ya da tersine aynı konutta birlikte yaşamalarına karşın bu derecede hısım değillerse, sigortalı sayılmalarına herhangi bir engel yoktur[184].

III. Ev Hizmetlerinde Çalışanlar

Ev hizmetlerinde çalışanların zorunlu sigortalılığı 5510 sayılı Kanunun 6. maddesinde kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak Kanunun ek 9 uncu maddesinin ikinci fıkrası kapsamında sigortalı olanlar ile ücretle aynı kişi yanında ay içinde 10 gün ve daha fazla süreyle çalışanlar hariç olmak üzere ev hizmetlerinde çalışanlar, sigortalı kabul edilmemektedir (6552 s.'lı K.la değ. m. 6/I, c)[185]. Önemle belirtelim ki bentte her ne kadar istisna tutulanların hariç ev hizmetlerinde çalışanların sigortalı

[182] Medeni Kanun kapsamında konut, oturmak maksadı ile yaşanılan yer, mesken olarak tanımlanabilir.
[183] Medeni Kanun m. 17-18'e göre hısımlık ilişkisi kan hısımlığı ve evlilikten doğan sıhri hısımlığı birlikte kapsar. Bu hısımlar kapsamına kişinin çocukları, kardeşleri, ana-babası, torunları, büyük ana ve babası, yeğenleri, torun çocukları, amca, hala, dayı ve teyzeleri girer.
[184] Çenberci, s.59; Yargıtay'a göre işverenin konut dışındaki işyerinde çalışan çocukları sigortalı sayılır (Yarg. 10. HD., 21.6.1983, 3237/3370; 8.10.1985, 4994/5176, Güzel, 1985 Yılı Kararları, s.187-188).
[185] Değişiklik hükmünün yürürlüğe giriş tarihi 1.4.2015'dir (6552 s.'lı K. m. 145/1,c); 506 sayılı Kanunda başlangıçta ev hizmetleri tamamen kapsam dışında bırakılmışken, 11.8.1977 tarih ve 2100 sayılı Kanun ile ücretle ve sürekli çalışanlar kapsama alınmışlardı (RG., 24.8.1977, 16037).

sayılmayacakları belirtilse de, getirilen düzenlemeye göre kapsam dışında kalan kimse kalmamaktadır[186]. Sigortalılar tüm sigorta kolları bakımından ya da sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolu ile sınırlı olmak üzere kapsama alınmış bulunmaktadır[187]. Dolayısıyla maddedeki ev hizmetlerinde çalışanların sigortalı sayılmayacaklarına ilişkin düzenleme yanıltıcı ve isabetsizdir.

Ev hizmetlerinde ücretle ve sürekli olarak çalışanlar, söz konusu hükmün 6552 sayılı Kanunla değiştirilmeden öncede Kanun kapsamına alınmışlar fakat diğerleri kapsam dışında bırakılmışlardı[188]. Ancak bu durumda da sürekli olarak çalışma ibaresinden ne anlaşılması gerektiği konusu tartışmalıydı[189].

IV. Askerlik Hizmetlerini Er ve Erbaş Olarak Yapmakta Olanlar ile Yedek Subay Okulu Öğrencileri

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (d) maddesi uyarınca askerlik hizmetlerini er ve erbaş olarak yapmakta olanlar ile yedek subay okulu öğrencileri, sigortalı kabul edilmemektedir. Askerlik hizmeti, kamu hukuku çerçevesinde zorunlu bir vatandaşlık görevidir. Kanun koyucu, askerlik görevini yapanların askerlik süresince bütün sosyal güvenlik ihtiyaçlarının devlet tarafında karşılandığını da dikkate alarak, söz konusu kişileri sigortalı olarak kabul edilmesine gerek görmemiştir. Askerlik görevi yerine getiren bu kimselerin ölmeleri ya da malul duruma düşmeleri halinde, malullük, vazife malulü ve harp malulü saymak yahut ölüm sigortasından aylık bağlamak gibi hakları mevcuttur[190].

Öte yandan askerlik hizmetindeki kişilerin izin ve hava değişimi gibi nedenlerle birliklerinden ayrı oldukları dönemlerde sigortalı olup olamayacakları

[186] Caniklioğlu / Özkaraca, Ev Hizmetleri, s.8-9.
[187] Güzel /Okur / Caniklioğlu, s.141.
[188] Yargıtay vermiş olduğu kararlarında süreklilik olgusunun gerçekleşmiş sayılabilmesi için kişinin haftanın hiç olmazsa yarısından fazlasının düzenli olarak aynı işveren yanında geçmiş olması gerekir, Yarg. 10. HD., 30.1.2015, E.2014/26544, K. 2015/1659, (www.kazanci.com).
[189] Sürekli çalışma konusunda Kurum uygulamasına ilişkin olarak Çağla, Ünlütürk Ulutaş / Nagihan, Durusoy Öztepe, **Ev Hizmetlerinde Mesleki Sağlık ve Güvenlik Sorunu**, Çalışma İlişkileri Dergisi, Temmuz 2013, C. 4, S. 2, s.48-49; Eda, Manav, **Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı**, TBB Dergisi, 2015, s.520 vd.; F. Burcu, Savaş Kutsal, **Ev Hizmetlerinde, Çalışanların Sigortalılığı**, Prof. Dr. Turhan Esener'e Armağan, C.1 İstanbul 2016, İKÜ HFD, Özel Sayı, S.1, Ocak 2016, s.654 vd.
[190] Arıcı, s.252-253; Sözer, s.105.

konusunda belirsizlik bulunmaktadır. Bazı yazarlar "askerlik yapmakta iken izinli veya herhangi bir sebeple kıtasından ayrı bulunan kimse bir işyerine girip çalışsa dahi sigortaya tabi tutulamaz"[191] görüşünde iken, çeşitli Yargıtay kararlarında[192] bunun aksi yönde izinli iken bir işverenin yanında hizmet sözleşmesi ile çalışanların sigortalı sayılacakları yönünde karar verdiği görülmektedir. Bu kapsamda 5510 sayılı Kanun'da konuya ilişkin belirsizlik bulunduğu söylenebilir.

Ekleyelim ki 506 sayılı Kanunda olduğu gibi, 5510 sayılı Kanunda da askerlik hizmetini tamamlayanlara, askerlikte geçen süreleri borçlanabilme olanağı tanınmıştır[193].

V. Yabancı Ülkede Sosyal Sigortaya Tabi Olduğunu Belgeleyenler

Anayasa'nın 60'ıncı maddesinde "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir." hükmüne yer verilmiş olup, sosyal güvenlik hakkının bir insan hakkı olarak Türkiye vatandaşı olsun veya olmayın herkese tanındığı görülmektedir. Buna karşılık Kanun koyucu, yabancı ülke vatandaşlarının kendi ülkelerinde sosyal güvenliklerinin sağlanmış olduğu durumlarda, çifte sigortalılık durumu ile karşı karşıya kalınmasını öncelemeye yönelik olarak istisnalar getirmektedir[194].

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, e maddesi uyarınca uluslararası sosyal güvenlik sözleşmeleri hükümleri saklı kalmak kaydıyla; yabancı bir ülkede kurulu herhangi bir kuruluş tarafından ve o kuruluş adına ve hesabına Türkiye'ye üç ayı geçmemek üzere bir iş için gönderilen ve yabancı ülkede sosyal sigortaya tabi olduğunu belgeleyen kişiler ile Türkiye'de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan, yurt dışında ikamet eden ve o ülke sosyal güvenlik mevzuatına tabi olanlar, sigortalı kabul edilmemektedir.

Bentte m. 4/I, (a) ve m. 4/I, (b) kategorilerindeki sigortalılara istisna hükmü getirilmiştir. İş sözleşmesine göre çalışıp m. 4/I, (a) kategorisinde yer alan sigortalılar,

[191] F.H. Saymen, / Münir, Ekonomi, **Sosyal Sigortalar Tatbikatı**, İstanbul, 1966, s.60; Mahmut, Cuhruk, / H. Servet Çolakoğlu, / A. Avni, Bükey, **Sosyal Sigortalar, Kanun, Şerh, İçtihat**, Ankara 1977, s.55.
[192] Yarg. 9. HD., 3.5.1979, 1479/3970, İHU, SSK. 3; No. 4 ve Ş. Kartal'ın incelemesi. Aynı anlamda: Yarg. 10. HD., 17.11.1983, 4296/5380; 10.6.1983, 2859/3124; Yarg. 10. HD., 11.5.2009, E. 2182, K. 8588, www.kazanci.com; Çenberci, s.65-66.
[193] Tuncay / Ekmekçi, s.300; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.145; Korkusuz / Uğur, s.277.
[194] Arıcı, s.254; Tuncay / Ekmekçi, s.301; Korkusuz / Uğur, s.278; Sözer, s.106 vd.

sadece ilk üç ay için Türkiye'de sigortalı sayılmazken, 4/I, (b) kategorisindeki bağımsız çalışanlar için herhangi bir süre kısıtlamasına gidilmediği görülmektedir[195].

Ayrıca m. 4/I, (a) kapsamındaki kişilerin Türkiye'de sigortalı sayılmaması için iki koşulun birlikte sağlanması gerekmektedir: kişinin yurt dışındaki bir firma tarafından Türkiye'ye gönderilmesi ve ayrıca kişinin geldiği ülkede sigortalı olduğunu belgelendirmesi[196].

Son olarak, Sigortalılık İşlemleri Hakkında kurumun çıkarmış olduğu 2011/43 sayılı Genelgeye göre, büyükelçilik, konsolosluk mensuplarının özel hizmetlerinde çalıştırılanlardan gönderen devlette ya da üçüncü bir devlette sigortalılıklarını belgeleyemeyenler ile Türkiye'de ikamet etmekte olup da burada çalıştırılan Türk vatandaşlarının çalışmaları hizmet akdine göre çalışma sayılmaktadır[197]. Buna karşılık gönderen devlette sigortalı olduklarını belgeleyenler sigortalı sayılmayacaktır.

VI. Yapım ve Üretim İşlerinde Çalışan Öğrenciler

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (f) maddesi uyarınca resmî meslek ve sanat okulları ile yetkili resmî makamların izniyle kurulan meslek veya sanat okullarında ve yüksek okullarda[198] fiilen normal eğitim süreleri içinde yapılan, tatbikî mahiyetteki yapım ve üretim işlerinde çalışan öğrenciler, sigortalı kabul edilmemektedir[199]. Öğrenciler "tatbiki mahiyetteki yapım ve üretim işlerinde" gördükleri eğitimin doğal bir sonucu olarak çalıştıkları için Kanun koyucu tarafından sigorta kapsamına alınmamaktadır. Söz konusu durumda esasen bir hizmet sözleşmesi ya da diğer sigortalılık ilişkisi doğuran herhangi bir faaliyetten söz edilemeyeceği için, Kanun'da aranan sigortalılık şartlarını da sağlamamaktadır[200][201]. Öte yandan öğrenimin doğal

[195] Sözer s.107; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.145; Korkusuz / Uğur, s.278; Tuncay / Ekmekçi s.301; Arıcı, s.254.
[196] Tuncay / Ekmekçi, s.301; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.146; Arıcı, s.254; Korkusuz / Uğur, s.278;
[197] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.146.
[198] Öğretide haklı olarak bentte sadece "yüksek okul"dan söz edilmesinin çok anlamlı olmadığı ifade edilmektedir, Sözer, Öğrencilerin Sosyal Güvenliği, s.2187.
[199] Ali Nazım Sözer, Öğrencilerin Sosyal Güvenliği, Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, C.II, İstanbul, 2011, s.2184 vd.
[200] Çenberci, s.69; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.147.

sonucu sayılmasına olanak bulunmayan ve açıkça öğrencilerin işgücünden yararlanmayı amaçlayan üretim ve yapım işleri, okulda dahi yapılmış olsa, sigortalılık kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, mesleki eğitim alan öğrencilerin yaptıkları iş dikkate alındığında, iş kazası, meslek hastalığı veya hastalık riskiyle karşılaşmaları olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle bu kapsamdaki öğrencilerin sosyal güvenceden tümüyle yoksun bırakılmasının olumlu bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir[202]. Nitekim mesleki ve teknik öğretim kurumu öğrencilerinin işletmelerde beceri eğitimi görmeleri halinde bu eğitimleri sırasında kendileri hakkında iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortaları hükümleri uygulanmaktadır (3308 s.'lı K. m. 25)[203].

VII. Sağlık Kurumlarında İşe Alıştırılmakta Olan Hasta ve Maluller

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (g) maddesi uyarınca sağlık hizmet sunucuları tarafından işe alıştırılmakta olan veya rehabilite edilen, hasta veya malûller, sigortalı kabul edilmemektedir. Hastalık ve maluliyet nedeniyle çalışamayacak durumda olanların, sağlık kurumlarında veya rehabilitasyon merkezlerinde tekrar çalışabilir hale gelmesi amacıyla işe alıştırma eğitimleri yapılmaktadır. Uğradıkları kaza sonrasında kasları güçsüzleşen hastalara uygulanan meşguliyet tedavisi bu tip eğitimlere örnek olarak gösterilebilir. Bu kapsamda işe alıştırma sürecindeki eğitimler, bir çalışma ilişkisi doğurmamaktadır[204].

5510 sayılı Kanun m. 3/25'te sağlık hizmeti sunucusu *"Sağlık hizmetini sunan ve/veya üreten; gerçek kişiler ile kamu ve özel hukuk tüzel kişilerini ve, bunların tüzel kişiliği olmayan şubelerini"* şeklinde tanımlanmıştır. Eğer işe alıştırma veya rehabilitasyon faaliyetlerinin Kanun'da tanımlanan sağlık hizmeti sunucularında yürütülmemesi halinde, bu çalışmalar sigortalılık kapsamı dışında tutulamaz[205].

---

[201] Yarg. 21. HD.'nin 3.11.2008 tarihli kararında bu öğrencilerin sigortalılığı tartışılmış, (Yarg. 21. HD., 3.11.2008, E.2007/22085, K.2008/16972; www.legalbank.net) Yargıtay okulun açık olduğu dönemlerde yapılan stajı sigortalılık kapsamında , Karar ve değerlendirmesi için bkz. Güzel, 2008 Yılı Kararları, s.301-302.
[202] Tunçomağ, s.114; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.147; Sözer, s.97.
[203] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.147.
[204] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.148; Sözer, s.109; Tuncay / Ekmekçi s.300-301; Arıcı s.255; Korkusuz / Uğur, s.279.
[205] Arıcı, s.255, Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.148.

Öte yandan, işe alıştırma veya rehabilitasyon sürecini tamamlayanların çalıştırılmaya devam edilmesi halinde, sigortalı sayılmalarına engel olan neden ortadan kalkmış olur[206]. Yani bir kimse engelli olmasına rağmen çalıştırılıyorsa, Kanun'un aradığı koşulların varlığı halinde sigortalı sayılabilecektir.

VIII. Bağımsız Çalışanlar ve Devlet Memurlarından 18 Yaşından Küçük Olanlar

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (h) maddesi uyarınca *"4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentleri gereği sigortalı sayılması gerekenlerden 18 yaşını doldurmamış olanlar"* sigortalı kabul edilmemektedir[207]. Bu düzenleme daha önceki döneme ait 1479 ve 5434 sayılı Kanunlar ile paralellik göstermektedir. Öğretide bu düzenlemenin yaşa bağlı olmadan erken emekliliği engellemek amacıyla getirilmekle birlikte, işçiler ile bağımsız çalışanlar arasında ayrıma giderek Anayasa'nın eşitlik ilkesinin ihlal edildiğinin ifade edildiği görülmektedir[208].

5510 sayılı Kanunu'nun (c) bendi kamu çalışanları tanımlamakta olup, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre kamu görevlisi olmak için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir (md. 40).

5510 sayılı Kanunu'nun (b) bendi bağımsız çalışanları tanımlamakta olup, söz konusu çalışanların iş hayatına 18 yaşından önce girişleri değişiklik göstermektedir. Bazı mesleklerin (Avukatlık, doktorluk,…) icrası için üniversite diploması, yetkinlik belgesi gibi ehliyetler gerekmekte olduğu için 18 yaşından önce çalışmaya başlamak mümkün değildir. 5.6.1986 tarih ve 3308 saylı Mesleki Eğitim Kanunu bakımından esnaf ve sanatkarlar değerlendirildiğinde; çıraklık için 14 yaş sınırının olduğu (md. 1/I-a), en az çıraklık süresinin 2 yıl olarak belirlendiği (md. 14/I), çıraklık sonrasında kalfalık aşamasının en 5 yıl olduğu (md. 28/II-c) görülmektedir. Bu anlamda 14 yaşında çıraklığa başlayan birinin usta olup kendi bağımsız işyerini açabilmesi için en az 21

[206] Çenberci, s.71; Sözer, s.109.
[207] Hükmün Anayasa'ya aykırılık iddiası ile açılan dava Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir (AYM., 30.03.2011, E. 2008/56, K. 2011/58, RG., 28.12.2011, 28156.).
[208] Sözer, s.110; Korkusuz / Uğur, s.279; Tuncay / Ekmekçi, s.302.

yaşına gelmiş olması gerekecektir[209]. Nitekim, 5362 sayılı Kanun'a göre oda üyeliği için gerekli şartlar arasında medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak da yer almaktadır (md. 7).

Diğer yandan söz konusu 18 yaş sınırı şartına 5510 sayılı Kanun'un 6/2 maddesi ise bir istisna getirilmiştir. Buna göre bir meslek veya sanat okulunu bitirenlerden, 2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'u hükümlerine göre mahkemece ergin kılınmak suretiyle, öğrenimleriyle ilgili görevlerde çalışanlar hakkında 18 yaşını bitirmiş olma şartı aranmamaktadır.

Burada dikkat edilmesi gerekli olan husus 18 yaşından büyük olma şartı sadece 4/I, (b) ve (c) bentleri uyarınca kamu görevlisi veya bağımsız çalışan kapsamında sigortalı olmak için gerekli olup, bir hizmet sözleşmesine göre çalışanlar 18 yaşında küçük olsalar bile 4/I, (a) bendine göre diğer şartları da sağlamaları halinde sigortalı sayılabilirler[210]. Zaten İş Kanunu'nun 71. maddesi incelendiğinde, çalışma yaşının kural olarak 15 olarak belirlendiği, hatta bazı koşulların sağlanması halinde 14 yaşını tamamlayanların da çalışma hakkının bulunduğu görülecektir[211].

IX. Tarım İşlerinde Süreksiz İşlerde Çalışanlarla Tarımsal Faaliyette Bulunup Aylık Geliri Düşük Olanlar

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (ı) maddesi uyarınca

Kamu idarelerinde ve Kanunun ek 5. maddesi kapsamında sayılanlar hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı sayılmazlar. Görüldüğü gibi bu bentte kapsam dışı bırakılanlar iki ayrı grupta toplanacak niteliktedir.

---

[209] Sözer, s.110; Tuncay / Ekmekçi, s.302.
[210] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.148; Sözer, s.109.
[211] İşK md. 71/I: *"Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar…hafif işlerde çalıştırılabilirler."*

A. Tarım İşlerinde Süreksiz İşlerde İş Sözleşmesi İle Çalışanlar

Yukarıda belirttiğimiz bentte, kamu idarelerinde ve Kanunun ek 5. Maddesi kapsamında çalışanlar hariç olmak üzere tarım[212] işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz[213] işlerde çalışanlar kapsam dışı bırakılmıştır. Şu halde, niteliği itibariyle otuz gün veya daha az süren tarım işlerinde çalışanlar, SSGSSK m. 6/I, (ı) bendi uyarınca sigortalı sayılmayacaklardır[214].

Anılan bentte, kamu idareleri hariç bırakıldığı için, kamu idarelerinde tarım işlerinde çalışanlar çalışmanın sürekli ya da süreksiz olup olmadığına bakılmaksızın Kanunun kapsamı içinde sayılmalıdırlar.

B. Tarımsal Faaliyette Bulunup Aylık Geliri Düşük Olanlar

Tarımsal faaliyette bulunanlar esas itibariyle m. 4/I, (b) bendi uyarınca sigortalı sayılmaktadırlar[215]. Ancak tarımsal faaliyette bulunan kişi bu faaliyetten elde ettiği yıllık gelirinin, bu faaliyete ilişkin yıllık masraflar düşüldükten sonra kalan aylık ortalaması, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az ise ve bu durumunu belgeleyenler ile 65 yaşını dolduranlardan talepte bulunanlar sigortalı sayılmazlar[216].

X. Bağımsız Çalışanlardan Aylık Geliri Düşük Olanlar

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (k) maddesi uyarınca, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlardan, aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler, sigortalı kabul edilmemektedir[217]. Bu kapsamda yer alabilmek için, bağımsız çalışmak, esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı olmak, gelir vergisinden muaf

[212] Bir işyerinin tarım işyeri olup olmadığını saptarken, orada yürütülen ana faaliyet dikkate alınacak ve bu faaliyetin tarıma yönelik olup olmadığı araştırılacaktır.
[213] Süreksiz iş, 5510 sayılı Kanunla değil, fakat 4857 sayılı İş Kanununda tanımlanmaktadır. İş Kanununun 10. maddesine göre, süreksiz iş nitelikleri bakımından en fazla otuz gün süren işlerdir.
[214] Tuncay / Ekmekçi s.296; Korkusuz / Uğur, s.281; Sözer, s.111; Arıcı, s.258.
[215] Bkz. § 5, II.
[216] Tuncay / Ekmekçi s.297; Sözer, s.111; Korkusuz / Uğur, s.280; Arıcı, s.257.
[217] Anayasaya aykırılık iddiasıyla açılan dava Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. AYM., 30.03.2011, E. 2008/58, RG., 28.12.2011, 28156.

olmak ve aylık faaliyet gelirinin masraflar düşüldükten sonra prime esas günlük kazanç alt sınırı olan asgari ücretin altında kalması şartları aranmaktadır.

Bu düzenlemeye yönelik olarak çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Örneğin bu düzenlemenin, kayıt dışılığın çok yüksek olduğumuz ülkemizde denetim mekanizmalarının yeterince işletilememesi nedeniyle, gerçekte sigortalı olması gereken birçok kişinin istisna kapsamında sistem dışına çıkacağı ileri sürülmektedir[218]. Bunun gibi, bu düzenlemenin uzun dönemde etkisinin olumsuz olacağı ve bu hatalı düzenlemenin faturasının sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında yapılacak yardımlarla ağır bir şekilde ödenmek zorunda kalabileceği dile getirilmiştir[219].

XI. Kamu İdarelerinin Dış Temsilciliklerinde İstihdam Edilenler

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (l) maddesi uyarınca, *"Kamu idarelerinin dış temsilciliklerinde istihdam edilen ve temsilciliğin bulunduğu ülkede sürekli ikamet izni veya bu devletin vatandaşlığını da haiz bulunan Türk uyruklu sözleşmeli personelden, bulunduğu ülkenin sosyal güvenlik kurumunda sigortalı olduğunu belgeleyenler ile kamu idarelerinin dış temsilciliklerinde istihdam edilen sözleşmeli personelin uluslararası sosyal güvenlik sözleşmeleri çerçevesinde ve temsilciliğin bulunduğu ülkenin ilgili mevzuatının zorunlu kıldığı hallerde, işverenleri tarafından bulunulan ülkede sosyal sigorta kapsamında sigortalı yapılanlar*" sigortalı kabul edilmemektedir[220].

[218] Güzel / Okur /Caniklioğlu, s.154; Tuncay / Ekmekçi, s.298.
[219] Arıcı, s.257.
[220] Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte dış temsilciliklerde görevli sigortalı veya genel sağlık sigortalısı personelden, temsilciliğin bulunduğu ülkede sürekli ikamet iznini veya bu devletin vatandaşlığını da haiz olanlar, uluslararası sosyal güvenlik sözleşmelerindeki hükümler saklı kalmak üzere ve Dışişleri Bakanlığının olumlu görüşünün alınması şartıyla bulunduğu ülkenin sosyal güvenlik kurumları ile irtibatlandırılabilirler (geç. m. 11/V).

XII. Gençlik ve Spor Faaliyetlerinde Süreklilik Arz Etmeyecek Şekilde Görevlendirilenler

5510 sayılı Kanunu'nun 6/I, (m) maddesi uyarınca, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Spor Genel Müdürlüğü, Türkiye Futbol Federasyonu, bağımsız spor federasyonları tarafından yapılan her türlü gençlik ve spor faaliyetleri ile bu faaliyetlerle ilgili kamp, eğitim ve hazırlık çalışmalarında süreklilik arz etmeyecek şekilde görevlendirilenler, sigortalı kabul edilmemektedir.

Düzenlemeye göre, ilgili bakanlık ve federasyonlar tarafından düzenlenen gençlik ve spor faaliyetlerine katılanlar çalışma ilişkisi içinde ve dolayısıyla sigortalı sayılmazlar. Spor, kamp, eğitim ve müsabakaya hazırlık çalışmaları da aynı kapsamdadır. Ancak bu etkinliklerde kişiler süreksiz olarak görev üstlenmiş olmalıdır. Sürekli görev amatörlük olgusu ile bağdaşmamakta ve kişi çalışan konumuna gelmektedir[221].

[221] Tuncay / Ekmekçi s.236; Arıcı, s.259.

§ 7. KISMEN SİGORTALI SAYILANLAR

5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalılar, temel olarak iş sözleşmesine göre çalışanlar (m. 4/I, (a)), bağımsız çalışanlar (m. 4/I, (b) ve devlet memuru ve kamu görevlileri (m. 4/I, (c)) olarak gruplanmış olmakla birlikte, söz konusu kategorilere girmesini gerektirecek faaliyetlerde bulunmayan bazı kişilerin de sigortalılık kapsamına alındığı görülmektedir. Ancak bu kişiler tüm sigorta kolları açısından değil, yalnız yaptıkları işin niteliğine göre karşılaşabilecekleri sosyal risklere karşı güvenceye kavuşturulmaktadır[222]. Kısmen sigortalı olarak adlandırılan bu kişiler, 506 sayılı Kanun döneminde olduğu gibi 5510 sayılı Kanun'da da sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmıştır.

I. Hükümlü ve Tutuklular

5510 sayılı Kanun'un m. 5/a maddesi uyarınca, *"Hizmet akdi ile çalışmamakla birlikte, ceza infaz kurumları ile tutukevleri bünyesinde oluşturulan tesis, atölye ve benzeri ünitelerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular hakkında, iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası uygulanır ve bunlar, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar*[223]*."* Bu şekilde çalıştırılanların işvereni Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu, işveren vekilleri ise Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İş Yurtları Kurumu'nun sorumlu müdür ve amirleridir (m. 12/V).

Bu düzenleme kapsamında hükümlü ve tutuklular iş sözleşmesine göre çalıştıkları (m. 4/I, a) için değil, kısmi sigortalı olarak görüldükleri için (m. 5/a) zorunlu sigorta kapsamına alınmaktadırlar. Böylece sigortalılık açısından iş sözleşmesine göre çalışma koşulunu öngören temel kurala bir istisna daha getirilmiş olmaktadır[224]. Söz konusu düzenleme, belirtilen kişilerin, sınırlı sigortalılık biçiminde de olsa sosyal

[222] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.155; Alper, s.88; Arıcı, s.229; Korkusuz, s.263; Tunay / Ekmekçi s.282; Sözer, s.92.
[223] Hükümlü ve tutuklular, ilk olarak 2003 tarih ve 4958 sayılı Kanunla 506 sayılı Kanun'un 2. Maddesine eklenen bir fıkra ile kısa dönemli sigorta kolları açısından, 1.1.2004 tarihinden itibaren zorunlu sigortalı sayılmış, uzun dönemli sigorta kolları yönünden ise, m. 85 kapsamında isteğe bağlı sigortalı olabilmelerine olanak tanınmıştı, (bkz. Ali, Güzel / Saim, Ocak, **506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nda 4958 Sayılı Kanun İle Yapılan Değişiklikler**, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.125; Yusuf, Alper, **"4958 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu" ve Getirdikleri**, Mercek Dergisi, Ekim 2003, s.9.
[224] 506 sayılı Kanun dönemindeki aynı yöndeki hükümler bakımından değerlendirme için bkz. Güzel / Ocak, 4958, s.126; Arıcı s.230.

güvenlik haklarının korunması ve sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması ilkesi anlamında isabetli olmuştur[225]. Ancak bu konuda 506 sayılı Kanunda söz konusu kişiler iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortasının kapsamına alınırken, 5510 sayılı Kanunda sadece iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası yardımlarından yararlanabilmektedirler[226].

II. Çıraklar ve İşletmelerde Mesleki Eğitim Gören Öğrenciler

5510 sayılı Kanun'un m. 5/I, (b) maddesi uyarınca, *"5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununda belirtilen aday çırak, çırak[227] ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası[228]; meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrenciler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde görevli bursiyerler ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 46 ncı maddesine tabi olarak kısmi zamanlı çalıştırılan öğrencilerden aylık prime esas kazanç tutarı, 82 nci maddeye göre belirlenen günlük prime esas kazanç alt sınırının otuz katından fazla olmayanlar hakkında ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortası uygulanır. Bu bentte sayılanlar, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar ve bunlardan bakmakla yükümlü olunan kişi durumunda olmayanlar hakkında ayrıca genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır.* [(2)]

(2) 16/2/2016 tarihli ve 6676 sayılı Kanunun 21 inci maddesiyle, bu bentte yer alan "staja tabi tutulan öğrenciler" ibaresinden sonra gelmek üzere ", kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde görevli bursiyerler" ibaresi eklenmiştir.

506 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin II/B fıkrası gereğince özel kanunda tarifi ve nitelikleri belirtilen çıraklar hakkında, çıraklık devresi sayılan süre içinde iş kazası ve meslek hastalığı ve hastalık sigortası bakımından zorunlu sigortalı

---

[225] Güzel / Ocak, 4958, s.126; Alper, 4958, s.9; Arıcı s.230 vd.; Korkusuz / Uğur, s.264; Tuncay / Ekmekçi, s.288; Sözer, s.96

[226] 506 sayılı Kanun'da iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası şeklinde olan kapsam 5510 sayılı Kanun ile daraltılmıştır.

[227] Çırakların hukuki durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Arslan, **Çıraklık Hukuku ve Mevzuatı**, İzmir 1988, s.20 vd.; Fatih Uşan, **Çıraklık Sözleşmesi**, Konya 1994, s.46 vd.

[228] Yargıtaya göre çıraklar, çıraklık devresi sayılan süre içerisinde malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları hükümlerine tabi olmadıklarından bu süre, anılan sigorta kolları açısından SSK m. 108'de öngörülen sigortalılık süresi ve bu sürenin başlangıcı olarak kabul edilemez (Güzel, 2008 Yılı Kararları, s.299-301).

sayılmışlardı[229]. 5510 sayılı Kanun 5. maddesinin b bendi 506 sayılı Kanundan farklı olarak sadece çırakları değil 3308 sayılı Kanunda da belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencileri de kapsamına almış ve bu kişiler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası, meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında zorunlu staja tabi tutulan öğrenciler hakkında ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uygulanacaktır[230]. Bu sigortalılar, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının a bendi kapsamında sigortalı sayılacaklardır. Bu sigortalılar, isteğe bağlı sigortalılık için gerekli şartları taşımaları halinde uzun vadeli sigorta kollarından sigortalı olabilirler. Yükseköğretim Kanunun 46. maddesine tabi olarak üniversitelerde kısmi zamanlı çalıştırılan öğrencilerden aylık sigorta primine esas kazançları, günlük sigorta primine esas kazanç alt sınırının otuz katından az olanlar hakkında iş kazası ile meslek hastalığı sigortası uygulanacak ve bu sigortalılar, 4. maddenin birinci fıkrasının a bendi kapsamında sigortalı sayılacaklardır[231].

III. Stajyerler

5510 sayılı Kanun daha önce sosyal sigortaların kapsamına girmeyen stajyerleri iş kazası ve meslek hastalığı sigortası bakımından sosyal güvenlik kapsamına almıştır[232]. Kanunun 5 inci maddesinin b fıkrasına göre, meslek liselerinde okumakta iken veya yüksek öğrenimleri sırasında zorunlu staja tabi tutulan öğrenciler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı sigortası uygulanır. Bu kişiler, 4/I-a bendi uyarınca sigortalı sayılırlar. Stajyerlik, okulda alınan teorik bilginin eğitim bir parçası niteliğinde zorunlu olarak yapılan tatbiki öğrenimdir[233]. Öğrencinin stajyer sayılabilmesi için eğitim gördüğü alanda staj yapılmasının zorunlu olması gerekir[234]. Zorunlu staj süresince

[229] "Bu hükmün yanı sıra konu, ayrıca 3308 sayılı Kanunun 25 inci maddesinde de düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre, aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler iş kazaları ve meslek hastalıkları ile hastalık sigortasından yararlanırlar. Ancak bunların aile bireylerine (eş, çocuk, ana ve baba) hastalık sigortası yardımlarından yararlanma hakkı tanınmamıştır" Şakar, s.99.
[230] Müjdat, Şakar, Çırakların, Stajyerlerin ve Üniversitelerde Kısmi Zamanlı Çalıştırılan Öğrencilerin Sigortalılığı, Yaklaşım, Mayıs 2008, www.yaklasim.com.tr; Sözer, s.94, Tuncay / Ekmekçi, s.283.
[231] Şakar, s.101; Arıcı, s.231 vd.; Korkusuz / Uğur, s.265; Sözer, s.95.
[232] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.134; Şakar s.100; Arıcı s.232; Korkusuz / Uğur, s.264; Tuncay / Ekmekçi s.283 vd.
[233] Stajyerler hakıında bilgi için bkz., Çelik / Caniklioğlu / Canbolat, s.49-50; Süzek, s.151.
[234] Sözer, Öğrencilerin Sosyal Güvenliği, 2192.

öğrencilerin ücret almaları sigortalı sayılmaları için yeterli değildir. Ancak, zorunlu staj süresinden fazla olan çalışmalar sigortalılığı gerektirir[235].

IV. Harp Malulleri ile Vazife Malulü Olanlar

5510 sayılı Kanun'un m. 5/c maddesi uyarınca, *"Harp malulleri ile 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanuna veya 2330 sayılı Kanun hükümleri veya 8/6/1949 tarihli ve 5434 sayılı Kanunun 56 ncı maddesi uygulanarak aylık bağlanmasını gerektiren kanunlara göre vazife malullüğü aylığı bağlanmış malullerden, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başlayanların aylıkları kesilmez. Aylıkları kesilmeksizin 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında çalışanlar hakkında uzun vadeli sigorta kolları, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamında çalışanlar hakkında ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uygulanır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uygulananların uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmayı istemeleri halinde, bu isteklerini Kuruma bildirdikleri tarihi takip eden ay başından itibaren, haklarında uzun vadeli sigorta kolları da uygulanır. Bu fıkra kapsamına girenlerden ayrıca genel sağlık sigortası primi alınmaz."* Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibariyle çalışmaya devam edenler ile sonradan bu Kanuna tabi çalışmaya başlayacaklar için sosyal güvenlik destek primi uygulanmaksızın bu Kanunun 5. maddesinin (c) bendi hükümleri uygulanır[236].

506 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin II/C maddesi gereğince 506, 1479, 2925, 2926 ve 5434 sayılı kanunlar gereğince malullük veya emekli aylığı almakta iken 506 sayılı Kanuna tabi sigortalı bir işte çalışanlar sosyal güvenlik destek primi ödemek suretiyle sigortalı sayılmışlar, bunlardan kendi kanunları gereği görev malullüğü aylığı bağlanmış olanlar hakkında, Kurumdan yazılı talepte bulunmaları halinde talep tarihini

[235] Bunun dışında, öğrencinin isteği ve işverenin uygun görmesiyle yapılan ve uygulamada staj olarak adlandırılan bir çalışmanın varlığı halinde, bir hizmet sözleşmesine dayalı çalışma ve buna bağlı olarak da tüm sigorta kollarına tabi sigortalılık söz konusu olur. Aynı şekilde, öğrencinin işyerinde bulunma amacı, bir mesleğin öğrenilmesinden ziyade, bir hizmet ya da mal üretme niteliğine ulaşması halinde de bu kişilerin tüm sigorta kollarına tabi sigortalı sayılmaları gerekir; Yarg. 10. HD., 30.11.1987, 6225/6596, Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.134.

[236] Bu konuda bkz. İbrahim Aydınlı, **Terör Mağdurlarının Sosyal Güvenliği ve 5510 Sayılı Kanunla Getirilen Konuya İlişkin Değişiklikler**, Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan, II. Cilt, İstanbul 2010, s.952-954.

takip eden aybaşından itibaren, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları hükümleri uygulanmıştır. Kanunun 5 inci maddesini c bendi ile vazife malullerinden; harp malullüğü, 3713 sayılı ve 2330 sayılı kanunlara göre vazife malullüğü aylığı bağlanmış malullerden, Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının a ve b bentleri kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başlayanlar hakkında iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uygulanır. Ancak bunların uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmayı istemeleri halinde bu isteklerini Kuruma bildirdikleri tarihi takip eden ay başından itibaren, haklarında uzun vadeli sigorta kolları uygulanır. Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının c bendi kapsamında bir göreve başlayan tüm vazife malulleri hakkında uzun vadeli sigorta kolları hükümleri uygulanır. Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının a, b ve c bentleri kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başladıkları halde, aylıkları kesilmeyen harp ve vazife malullerinden genel sağlık sigortası primi alınmaz[237].

V. Kursiyerler

5510 sayılı Kanun'un m. 5/e maddesi uyarınca, *"Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimine katılan kursiyerler, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar ve bunlar hakkında iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile (...)[(1)] genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır* ***(6111 S.lı K.la değ. m. 5/I, e)***. *Bunlar için Türkiye İş Kurumu prim ödeme yükümlüsü olmakla birlikte bu Kanun kapsamında işyeri ve işveren sayılmaz."* ***(Ek cümle: 11/10/2011-KHK-665/30[238] değ. m. 5/e).***

Madde sadece Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen kurslara katılan kursiyerler için sigortalılık olanağı sağladığından diğer kurslarda eğitim görenlerin sigortalı sayılması mümkün değildir[239].

---

[237] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.162; Arıcı, s.234; Korkusuz / Uğur, s.265-266; Tuncay / Ekmekçi, s.293-294; Sözer s.96

[238] RG., 2.11.2011, 28103

[239] Şakar, Sosyal Sigorta Uygulaması, 99; Korkusuz / Uğur, s.271; Tuncay / Ekmekçi, s.289.

VI. Yurt Dışına Çalışmak Üzere Gönderilenler

Sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmayan ülkelerde iş üstlenen Türk işverenlerce çalıştırılmak üzere götürülen Türk isçilerinin sigortalılığı 5510 sayılı Kanunla getirilen düzenlemeden önce 506 sayılı Kanunun 86. maddesi hükümleri doğrultusunda malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları yönünden topluluk sigortası hükümleri uygulanmak suretiyle sağlanmaktaydı. Bu sigortalılar için 4958 sayılı Kanunla 506 sayılı Kanunun 85 ve 86. maddelerinde yapılan düzenlemelerle 01.09.2003 tarihinden itibaren, topluluk sigortası dışında ayrıca sigortalıların istekleri halinde 1080 gün prim ödeme şartı aranmaksızın 85. maddede öngörülen diğer şartlarla isteğe bağlı sigortaya devam etmelerine de imkan sağlanmıştı. Bu değişiklikler sonucu yurt dışındaki işyerinde çalıştırılmak üzere gönderilen işçilerin tümünün m. 85 kapsamında isteğe bağlı sigortalı olmaları halinde topluluk sigortası sözleşmesinin yapılmasına gerek kalmamaktadır[240].

5510 sayılı kanunla önemli değişiklikler öngörülmüş[241] ancak 5510 sayılı Kanundaki bu hüküm hiç uygulama alanı bulmadan 5754 sayılı Kanunla tekrar değiştirilmiştir. Kanun'un m. 5/g maddesi uyarınca, *"Ülkemiz ile sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçileri 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılır ve bunlar hakkında kısa vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır. Bu sigortalıların uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmak istemeleri halinde, 50 nci maddenin ikinci fıkrasındaki Türkiye'de yasal olarak ikamet etme şartı ile aynı fıkranın (a) bendinde belirtilen şartlar aranmaksızın haklarında isteğe bağlı sigorta hükümleri uygulanır. Bu kapsamda, isteğe bağlı sigorta hükümlerinden yararlananlardan ayrıca genel sağlık sigortası primi alınmaz.* ***(Ek cümle: 13/2/2011-6111/24 md.)*** *Bu bent kapsamında yurt dışındaki işyerlerinde çalışan*

[240] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.164; Şakar, s.100; Korkusuz / Uğur, s.273; Tuncay / Ekmekçi, s.289.

[241] 5510 sayılı Kanunda topluluk sigortası hükümlerine yer verilmediği için anılan kişilerin sosyal güvenliklerin sağlanması konusunda farklı bir yöntem benimsenmiş ve 5754 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce, sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak üzere bu ülkelere götürülen Türk işçilerinin bu Kanunun uygulanmasında geçici görevle yurt dışına gönderilmiş sayılacağı belirtilmişti (m. 10/II). Geçici görevle yurt dışına gönderilme ise Kanunun 10. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre, geçici görevle yurt dışında gönderilenlerin bu görevi yaptıkları sürece, sigortalıların ve işverenlerin sosyal sigortaya ilişkin hak ve yükümlülükleri devam eder (m. 10/I). Yani sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak üzere bu ülkelere götürülen sigortalılar tüm sigorta kollarından yararlanma olanağına kavuşturulmak istenmişlerdir.

sigortalıların, bu sürede ödedikleri isteğe bağlı sigorta primleri 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalılık sayılır." Böylece bu kişiler sadece kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası bakımından zorunlu olarak kapsama alınmış olup, daha önceki gibi uzun vadeli sigorta kolları kapsamında olmaktan çıkarılmışlardır[242]. Bu uygulamanın sonucunda isabetsiz olarak uzun yıllar yurt dışında çalışan bir sigortalı malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasından yararlanamayacaktır[243]. Söz konusu maddeye ek olarak isteğe bağlı sigortalılık gelmiştir fakat bu düzenlemenin de yeterli olduğundan söz etmek mümkün değildir. Zira isteğe bağlı sigortalılıkta sigortalı malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları priminin tamamını kendisi ödemek zorundadır.

Öte yandan Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğince, sigortalının yurt dışında çalıştırılacak işyerinin Türk kanunlarına göre kurulu ve tescilli olması gerekir. Önemle belirtelim ki yurt dışına geçici görevle gönderilenler 5510 sayılı kanunun 5/I, (g) bendi kapsamına girmemektedir.

VII. Sosyal Güvenlik Kurumlarından Emekli Aylığı Almakta Olanlar

506 sayılı Kanunun 3. maddesinin II/C bendine 3279 sayılı Kanunla değiştirilmiş ve yeni hüküm gereğince, kanunla kurulu diğer sosyal güvenlik kurumlarından (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı, 506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesine göre kurulmuş banka ve sigorta sandıklarından) malullük veya yaşlılık aylığı almakta olanlara 06.05.1986 tarihinden itibaren hem yaşlılık aylığını alma hem de sosyal güvenlik destek primi ödeyerek 506 sayılı Kanunun kapsamına giren bir işte çalışma hakkı tanınmıştı[244][245].

---

[242] Hakan, Yıldırımoğlu, **Yurtdışında Çalışan Türk İşçilerin Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Durumu**, Sicil, S. 14, Haziran 2009, s.255, Arıcı, s.236; Sözer s.93.

[243] Alper, Sosyal Sigortalar, s.114; Sözer s.93; Arıcı, s.236.

[244] "506 sayılı Kanunun temel mantığı içinde malullük aylığı almakta olanların, sosyal güvenlik destek primi ödeyerek de olsa çalışmalarına olanak tanınmamıştır." Nurşen, Caniklioğlu, **5510 sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışması**, Sicil İş Hukuku Dergisi, Haziran 2008, S.10, s.166

[245] 506 sayılı Kanunun 63 üncü maddesi gereğince yaşlılık aylığı almakta iken sigortalı olarak bir işte çalışmaya başlayanlardan aylıkları kesilmeksizin çalışmaya devam etmek isteyen sigortalılardan 78 inci maddeye göre tespit edilen prime esas kazançları üzerinden % 30 oranında sosyal güvenlik destek primi kesilmek suretiyle iş kazası veya meslek hastalığı sigortaları yönünden sigortalı sayılmışlardır. Yine yaşlılık aylığı almakta iken serbest avukat veya noter olarak çalışmalarını sürdürenlerin, sosyal yardım zammı dahil, almakta oldukları aylıklarından % 15 oranında

5510 sayılı Kanun, pek çok konuda olduğu gibi sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma konusunda da önemli değişiklikler öngörmüştür. Her ne kadar hiç uygulama alanı bulmasa da, 5510 sayılı Kanunun ilk biçiminde, sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma kural olarak kabul edilmiş, fakat ödenmesi gereken prim konusunda köklü değişiklikler yapılmıştı. Gerçekten, sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışmak isteyenler, herhangi bir sigortalıdan farksız olarak prim ödemek zorunda bırakılmışlar, buna karşılık sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanmaları öngörülmüştür[246]. Bu konudaki düzenleme AYM tarafından bağımsız çalışanlar bakımından iptal edilmiştir. Bunun üzerine 5734 sayılı Kanunla tekrar düzenlenmiş ve m. 4/I, (a)' lılar açısından sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma olanağını uzun bir uygulamanın ardından kaldırmıştır[247]. Ancak Kanunda, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce sigortalı olanlar bakımından geçici 14 üncü maddeye yer verilmiş, bu kişilerin sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma olanakları korunmuştur[248]. Bu maddeye göre, "Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce iştirakçi veya sigortalı olanlar, vazife malullüğü, malullük ve yaşlılık veya emekli aylığı bağlananlar ve bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışmaya devam edenler hakkında sosyal güvenlik destek primine tabi olma bakımından bu Kanunla yürürlükten kaldırılan ilgili kanun hükümlerinin uygulanmasına devam edilir" (Geç. m. 14/I).

Kanunda ayrıca m. 4/I, (a) bendine göre sigortalı olanların prime esas kazançları üzerinden sosyal güvenlik destek primi olarak %30 oranına ilaveten ayrıca

---

sosyal güvenlik destek primi kesilmiştir. 4447 sayılı Kanunla 1479 sayılı Kanuna eklenen ek 20 nci madde ile 08.09.1999 tarihinden sonra 1479 sayılı Kanun hükümlerine göre yaşlılık aylığı bağlananlardan 24 üncü maddenin l numaralı bendinde belirtilen çalışmalarına devam edenlerin veya daha sonra çalışmaya başlayanların, sosyal yardım zammı dahil tahakkuk eden aylıklarından, aylığın bağlandığı veya tekrar çalışmaya başlanıldığı tarihi takip eden aybaşından itibaren, çalışmalarının sona erdiği ay dahil % 10 oranında sosyal güvenlik destek primi kesilmesi uygulaması getirilmişti. 4956 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle de 506, 2925, 2926 ve 5434 sayılı kanunlara göre yaşlılık ve malullük aylığı bağlananlardan 24 üncü maddenin I numaralı bendinde belirtilen kapsamda çalışmaya başlayanlar 02.08.2003 tarihinden itibaren, ticari kazanç veya serbest meslek kazancı dolayısıyla gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar ise 28.01.2004 tarihinden itibaren çalışmaya başladıkları ayı takip eden ay başı ile çalışmalarının sona erdiği ay dahil onikinci gelir basamağının %10'u oranında sosyal güvenlik destek primi ödemek suretiyle sigortalı sayılmışlardır. Sosyal güvenlik destek primi ödenmiş süreler gerek 506 gerekse 1479 sayılı kanunlar gereğince sigortalılık süresinden sayılmamıştır.

[246] Bu konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz. Güzel / Okur / Caniklioğlu, 11. Bası, s.126-127.

[247] "506 sayılı kanundaki hüküm esas alınarak düzenleme yapılmıştı. Ancak 506 sayılı Kanundaki düzenlemeye göre sigortalı açısından prim yükü ciddi şekilde arttırılmıştı." Caniklioğlu, 5510 sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışması, s.170.

[248] Caniklioğlu, 5510 sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışması, s.164 vd.

kısa vadeli sigorta kolu primi kesilmesi öngörülmüştür. Buna karşılık bunlar hakkında sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uygulanacaktır (geç. m. 14/I, a). Oysa bizce, sosyal sigortada gözetilmesi gereken nimet-külfet dengesi göz önünde tutulduğunda bu kişiler hakkında analık ve hastalık halinde de geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi gerekirdi.

VIII. 4046 Sayılı Kanun Gereğince İş Kaybı Tazminatı Alanlar

İş kaybı tazminatı özelleştirmenin sosyal sonuçlarını azaltmak maksadı ile Türk hukukuna giren bir kavramdır. İş kaybı tazminatı özelleştirme sonucu işsiz kalan özelleştirilen kamu işletme ve işyerlerinin çalışanlarına ödenen özelleştirilen işyerleri ile sınırlı ve özel bir tazminattır[249].

5510 sayılı Kanunun geçici 13 üncü maddesi gereğince 4046 sayılı Kanunun 21. maddesi kapsamında iş kaybı tazminatı alanlar 4 üncü maddenin birinci fıkrasının a bendi kapsamında sigortalı sayılmışlardır. Bunlar hakkında uzun vadeli sigorta hükümleri ve genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır. Bu sigortalıların tescili Türkiye İş Kurumu tarafından ilk iş kaybı tazminatının ödendiği tarihi takip eden ay sonu itibarıyla, iş kaybı tazminatı alanlara ilişkin primlerin aktarıldığı anda yapılmış sayılır(geç. m. 13/III). İş kaybı tazminatı alanların Kuruma bildirimi Türkiye İş Kurumu ile Kurum arasında imzalanan protokol çerçevesinde yapılır. Sigortalılıkları iş kaybı tazminatı ödeme süresinin bittiği tarihte sona erer. İş kaybı tazminatı sona erenler için Kanunun 9 uncu maddesindeki sigortalıların işten ayrılışlarının Kuruma bildirilmesi ile ilgili hükümler uygulanmaz.

[249] Ali Cengiz Köseoğlu, **Özelleştirme ve İş Kaybı Tazminatı**, A. Can Tuncay'a Armağan, İstanbul 2005, s.91-126; Fatih Uşan, **İş Kaybı Tazminatı**, Kamu-İş Dergisi, C. 4, S. 1, Ocak 1995, s.103-115; Tuncay / Ekmekçi, s.290; Korkusuz / Uğur, s.271; Arıcı, s.236.

IX. Taksiciler, Dolmuşçular ve Benzeri Nitelikteki Şehir İçi Toplu Taşıma Araçlarında Kısmi Süreli Çalışanlar

6111 sayılı Kanunla[250] 5510 sayılı Kanuna eklenen ek m. 6'ya göre, bir veya birden fazla kişi yanında kısmi süreli iş sözleşmesiyle ay içerisinde 10 günden az çalışan ticari taksi, dolmuş, minibüs ve benzeri nitelikteki şehir içi toplu taşıma araçlarını kullananlar, primlerini kendileri 30 gün üzerinden ödemeleri halinde m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar (2011/36 sayılı genelge). Bu araçlarda ücret karşılığında tam süreli çalışanlar m. 4/I, (a) bendi kapsamındadır. Bu araçları sahibinden kiralayanlar ve sahibi olanlar ise m. 4/I, (b) bendi kapsamındadır. Bu düzenleme ile sosyal güvencesiz çalışan söz konusu kişilerin, güvencesiz yaşamlarını güvenceli hale getirilmeye çalışıldığı belirtilmektedir[251].

Bu madde kapsamındaki sigortalılar hakkında; malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası ve istekleri halinde işsizlik sigortası hükümleri uygulanır. Ancak eksiklik şudur ki, bir kişi kısmi süreli iş sözleşmesiyle çalışıyorsa, aylık çalışma süresi 10 günden az dahi olsa, bu kişinin işvereni onu çalışmaya başlamadan önce kuruma bildirmelidir. Bu kişi ayrıca çalışmaya başlamakla kendiliğinden ve zorunlu olarak sigortalı olmalıdır[252]. Sonuç olarak ek 6. madde pek çok açıdan tartışmaya açık bir düzenlemedir.

X. İntörn Öğrenciler

2547 sayılı kanuna eklenen ek 29. Maddeye göre[253] üniversitelerin tıp fakültelerinin beşinci yılını tamamlayıp altıncı yıla geçen öğrencilerine intörn eğitimi döneminde öğretim üyesi rehberliğinde yaptıkları uygulama çalışmaları karşılığında ilgili kurumların bütçesinden on iki ay süreyle ücret ödenir[254].

---

[250] RG., 13.2.2011, 27857.
[251] Tuncay / Ekmekçi, s.295.
[252] Düzenlemenin eleştirisi için bkz. Caniklioğlu / Özkaraca, s.6 vd.
[253] Madde kanuna 6353 sayılı Kanunun 35. Maddesiyle eklenmiştir (RG., 12.7.2012, 28351)
[254] Bu kişiler hakkında bu şekilde ücret ödenmiş olmasının 4857 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanmasını gerektirmeyeceği de Kanunda ayrıca belirtilmektedir.

Söz konusu öğrenciler hakkında Kanunun m. 5/I, (b) bendi kapsamındaki sigortalılar gibi iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası hükümleri uygulanır[255].

XI. Ev Hizmetlerinde Ay İçinde Bir veya Birden Fazla İşveren Yanında On Günden Daha Az Çalışanlar

Kanunda ev hizmetlerinde bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından çalıştırılan ve çalıştıkları kişi yanında ay içinde çalışma süresine göre hesaplanan çalışma gün sayısı 10 günden az olanlar için özel bir sigortalılık öngörülmüştür (Ek m. 9/2)[256]. Buna göre çalıştırılanlarca prime esas günlük kazanç alt sınırının %2'si oranında, söz konusu çalışanlar için, çalıştırıldıkları süreyle orantılı olarak, iş kazası ve meslek hastalığı sigorta primi ödenir[257].

Hükmün gösterdiği gibi söz konusu kişiler hakkında malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasına ilişkin hükümlerle beraber hastalık, analık, ve genel sağlık sigortası hükümleri de uygulanmayacaktır. Bu kişiler sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanacaklardır[258]. Kısa vadeli sigorta kolu primi olan %2 primin tamamının çalıştırandan alınmasına rağmen ev hizmetinde çalıştırılan sigortalının analık ve hastalık sigortasından yararlandırılmaması isabetli değildir.

Ev hizmetlerinde 10 günden az çalışanlar için Kanunda bu kişilere tüm sigorta kollarına tabi olmaları için bir olanak sağlanmıştır. Söz konusu kişiler buna göre isterlerse kendileri için ödenen primin ait olduğu ayı takip eden ayın sonuna kadar, aynı kazancın otuz katının %32,5 oranında prim ödeyebilirler. Ödenecek olan primin %20'si malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları, %12,5'i genel sağlık sigortası primidir. Bu süre

[255] Uygulamaya ilk defa Devlet ve vakıf üniversitelerinin tıp fakültelerinde 2012-2013 öğretim yılında intörn eğitimi gören öğrenciler için 15.9.2012 tarihinden itibaren başlanmıştır. Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.172.
[256] Düzenlemenin eleştirisi için Caniklioğlu / Özkaraca, Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı, s.26; Savaş Kutsal, Ev Hizmetleri, s.662; Çavuş, Ev Hizmetleri, s.571.
[257] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.143.
[258] Tuncay / Ekmekçi, s.314; Caniklioğlu / Özkaraca, Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı, s.26; Arslan Ertürk, Ev Hizmetleri, s.100.

içinde ödenmeyen primin ödenme hakkı düşer, ödenen primler ise m. 4/1, (a) bendi kapsamında sigortalılık sayılır[259].

[259] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.143

§ 8. İSTEĞE BAĞLI SİGORTALILIK

I. Genel Olarak

Sosyal güvenliğin uygulanması açısından kapsamı genişleten ve daha çok kişinin yararlanmasını sağlayan bir sigorta türü olan isteğe bağlı sigortalılık, sosyal güvenlik sistemi içerisinde önem taşıyan bir kurumdur[260].

İsteğe bağlı sigortalılık 5510 sayılı Kanundan önce hem 506 sayılı Kanunda hem de 1479 ve 5434 sayılı kanunlarda düzenlenmiştir. Ancak her üç kanunda da isteğe bağlı sigortalılık farklı esaslara bağlanmıştır.

506 sayılı Kanunun 85. maddesi isteğe bağlı sigortalılıktan yararlanmayı en az 5 yıllık sigortalılık süresine sahip olma ve en az 750 gün malullük, yaşlılık, ve ölüm sigortası primi ödemiş olma şartı vardır. 20.6.1987 tarihli 3395 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucu bu koşullar kaldırılmış ve isteğe bağlı sigortalılık için Kuruma sigortalı olarak tescil edilmiş olmak yeterli sayılmış, belirli bir sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı aranmamıştır[261]. Ancak 85. Madde daha sonra sırasıyla, önce 4842 sonra 4958 ve son olarak 5198 sayılı Kanunla değiştirilmiştir[262].

1479 sayılı Kanunun 79. Maddesine göre isteğe bağlı sigortalılıktan, zorunlu sigortalılar dışında kalanlar, ev kadınları[263] ve Türkiye de ikamet eden yabancılar yararlanabiliyorlardı.

5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununa 5234 sayılı Kanunla[264] 12. maddeye eklenen bir fıkra ile, bazı nedenlerle memuriyetinin sona ermesi halleri hariç olmak üzere, en az on yıl 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi olarak çalışmış olmak gerekmektedir. Memurluktan ayrıldığı tarihten itibaren de altı ay içinde yazılı olarak

---

[260] Güzel / Okur/ Caiklioğlu, s.170; Cuhruk / Çolakoğlu / Bükey, s. 944; Korkusuz / Uğur, s.246; Tuncay / Ekmekçi s.317; Sözer s.14; Arıcı, s.265.

[261] Centel, İsteğe Bağlı Sigorta, s.32; Bostancı, İsteğe Bağlı Sigortalılık s.65; Yargıtay fiili çalışma olgusuna önem vermekteydi (Yarg. 21. HD., 10.6.1999, 3863/4163; 8.2.1999, 243/406, Güzel, 1999 Yılı Kararları, s.292)

[262] Güzel / Ocak, 4958 sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklikler, s.128

[263] Ayrıntılı bilgi için, Okur, Ev Kadının Sosyal Güvenliği s.549-551; Okur, Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı; H. Hüseyin, Kanar, Ev Kadınlarının Bağ-Kur ve SSK'dan İsteğe Bağlı Sigortalılık ve Emeklilikler, Yaklaşım, Ocak 2005.

[264] RG., 21.9.2004, 25590.

Sandığa başvurmaları koşuluyla isteğe bağlı sigortalılık hakkı tanınmıştır[265]. Bu tarihe kadar Emekli Sandığına tabi sigortalılara isteğe bağlı sigortalı olma olanağı sunulmamıştır.

5510 sayılı Kanun isteğe bağlı sigortalılığı tek bir kanun ile düzenleme altına alarak, 506 sayılı Kanun döneminde var olan üçlü uygulamanın ortadan kalkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla bağımsız çalışan ve kamu çalışanları da tıpkı hizmet sözleşmesine göre çalışanlar gibi isteğe bağlı sigortalılık koşullarını yerine getirmek durumundadırlar, bu uygulamanın eşitliği sağlaması bakımından yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

İsteğe bağlı sigorta 5510 sayılı Kanunun 50.maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; "isteğe bağlı sigorta, kişilerin isteğe bağlı olarak prim ödemek suretiyle uzun vadeli sigorta kollarına ve genel sağlık sigortasına tabi olmalarını sağlayan sigortadır". Tanımdan yola çıkacak olursak isteğe bağlı sigortanın en önemli unsurunun kişilerin iradelerine bağlı olarak kurulabilen nitelikte bir sigortalılık türü olduğu anlaşılmaktadır[266]. Söz konusu irade sadece isteğe bağlı sigortanın kurulması aşamasında belirleyici olup, devamında bu ilişkinin konusu ve hükümleri bakımından bir anlam ifade etmemektedir[267]. Kurumun isteğe bağlı sigortalılık talebini reddetme imkanının olması, isteğe bağlı sigorta ilişkisinin kamu hukuku karakterini ortaya koymaktadır[268].

İsteğe bağlı sigorta her sigorta kolu için başvurulacak bir yol olmayıp sadece uzun vadeli sigorta kollarının uygulanması bakımından başvurulabilen bir yoldur[269],

---

[265] Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.114; Arıcı, s.265.

[266] Tankut Centel, **Bağımlı Çalışanların İsteğe Bağlı Sigortaya Devam Etmeleri,** Kazancı Matbaacılık, C. III, S. 1, Ocak/Mart 1993, s. 36; Canbolat, s.1366 Mustafa Çenberci, Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi: Bağımsız Ek Kitap, s. 581; Kişilerin isteğine bağlı olmaksızın zorunlu olarak kurulan sosyal sigorta bu yönü itibari ile isteğe bağlı sigortadan ayrılmaktadır, Bkz.: Tuncay / Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukukunun Esasları**, 2. Bası, İstanbul 2009, s. 116.

[267] Kenan, Tunçomağ, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, s. 201.

[268] Tunçomağ, s. 201; Ali Nazım Sözer, Sosyal Sigorta İlişkisi, s. 43; Mehmet Öztekin, **Sosyal Sigortalar Kurumunda İsteğe Bağlı Sigortalılık**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 32; Tuncay / Ekmekçi, s. 164; Centel, s. 36 vd; Teoman Ozanoğlu / Sıdık Yalnızoğlu / H. Avni Tümer, **Açıklamalı-İçtihatlı Sosyal Sigorta Mevzuatı**, Ankara, 2. Cilt, Atak Matbaası, 1974, s. 1445.

[269] Levent Akın, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı Sonrasında Sigortalılığın Kapsamı ve Primli Rejimle Bağdaşması, Sosyal Güvenlik Hukuku Yasalar ve Gerçekler, 26-27.01.2007 tarihli "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunları ve Gerçekler" Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, Sa. 2007/11, Can Matbaacılık, 1. Basım, Haziran 2007, s. 42; Levent Akın, **Tek Çatı Öncesi ve Sonrasında İsteğe Bağlı Sigortalılık**, Mess Mercek

isteğe bağlı sigortalılık talebinde bulunan kişinin ayrıca genel sağlık sigortalısı olmak için başvuruda bulunması gerekmez[270]. Özet olarak ifade edilecek olursa, isteğe bağlı sigortalılık, zorunlu sigorta koşullarını taşımayan kişilere prim ödeme koşulu olmaksızın[271] bazı koşulları yerine getirerek, uzun vadeli sigorta kollarından ve genel sağlık sigortasından yararlanma imkanı sağlayan bir sosyal sigorta yöntemidir[272].

II. İsteğe Bağlı Sigortadan Yararlanma Koşulları

5510 sayılı Kanunun "İsteğe bağlı sigorta ve şartları" başlığını taşıyan 50. maddesinde isteğe bağlı sigortalı olmak için yerine getirilmesi gereken koşullar düzenlenmiştir.

Kanun isteğe bağlı sigortalı olabilmek için; Türkiye'de ikamet etmeyi veya Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerdeki Türk vatandaşlarından olmayı aramaktadır.

Yasal olarak Türkiye'de ikamet eden yabancılar isteğe bağlı sigortalılıktan yararlanabilecektir[273]. Ayrıca Türkiye ile sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış bir ülkede ikamet etmek üzere yurtdışına çıkmadan önce isteğe bağlı sigortalı olarak tescil edilenler, bu sigortalılıklarına devam edebileceklerdir[274].

Kanun'un 10. maddesi, sigortalı sayılanlardan, sadece iş veya görevi nedeniyle yurtdışında geçici olarak bulunanların sigortalılıklarının ne şekilde etkileneceğini

---

Dergisi Özel Sayısı, Y. 11, Sa. 43, Temmuz 2006, s.174; İsa Karakaş, **Kısmi Süreli Çalışanlar İle İsteğe Bağlı Sigortalıların Genel Sağlık Sigortalılığı,** Yaklaşım Dergisi, S. 203, Kasım, 2009, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20091115699.htm .

[270] 5510 sayılı Kanunun 60.maddesinde isteğe bağlı sigortalıların zorunlu olarak genel sağlık sigortasından yararlanacağı yönünde hüküm mevcuttur.

[271] Mahmut Çolak, **5510 Sayılı Kanun'da İsteğe Bağlı Sigorta Uygulaması**, E-Yaklaşım Dergisi, S. 198, Haziran, 2009, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20090614693.htm .

[272] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.170; Fatma Başterzi, **Yaşlılık Sigortası** (Normların Uyumlaştırılması ve Yeniden Yapılandırma Açısından), Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yorum Basın Yayın, Ankara, Eylül, 2006. s. 51; Mahmut Çolak, 5510 Sayılı Kanun'da İsteğe Bağlı Sigorta Uygulaması, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20090614693.htm; Ahmet Naim Oktay, **Sosyal Güvenlik ve Vergi Mevzuatı Işığında Emeklilik Ödenekleri ve Vergilendirilmesi** (Avrupa Birliği ve Türkiye), Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, Özkan Matbaacılık, Yayın No: 48, Ocak 2007, s.411-412; Tuncay/Ekmekçi, s. 252; Mahmut Çolak, (5510 sayılı Kanun ve ikincil mevzuat ışığında 4a ve 4b kapsamındaki sigortalı ile özel sektör işverenleri açısından yargı kararlı/ örnekli) **Sosyal Güvenlik Mevzuatı Uygulamaları**, Ankara, Maliye Postası Yayınları, Şubat 2009, s. 305.

[273] Müjdat Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.109; Özkan Bilgili, **Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması**, (5502 ve 5510 Sayılı Kanunlara Göre) Açıklamalı, Örnekli, Karşılaştırmalı, Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın No: 60, Ankara, Eylül 2008, s. 129.

[274] Mesut Balcı, **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Döneminde İsteğe Bağlı Sigortalılık Uygulaması Hakkında İnceleme**, Mess Sicil İş Hukuku Dergisi, S. 14, Haziran 2009, s.250.

hükme bağlamış. Söz konusu hükme göre; sigortalının Kanunun 4/1 a, b,ve c bendine tabi olarak yurt dışına gönderilmeleri halinde bu görevleri yaptıkları süre boyunca sigortalıların sosyal güvenlik haklarının devam edeceği düzenlenmiştir. Kanunun 10.maddesi sosyal sigortanın devam edeceğine yönelik düzenleme içerse de, isteğe bağlı sigortalıların durumunu düzenlemediği için eksik bir hüküm olarak nitelendirilmelidir.

Kanaatimizce Kanunun 10.maddesi kanun koyucunun geçici olarak yurtdışında bulunanlara yönelik genel kanaatini ortaya koymakta, dolayısıyla ilgili hükmün isteğe bağlı sigortalılar bakımından da uygulanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Özet olarak, isteğe bağlı sigortalıların geçici olarak yurtdışında bulunmaları halinde sosyal sigorta hak ve yükümlülükleri devam etmelidir.

Türkiye'de yasal olarak ikamet etmekte olanlar ile Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerde bulunan Türk vatandaşlarından;

• 18 yaşını doldurmuş olmak,

• Kanuna tabi zorunlu sigortalı olmayı gerektirecek şekilde çalışmamak veya Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının a bendi kapsamında sigortalı olarak çalışmakla birlikte, ay içinde otuz günden az çalışmak ya da tam gün çalışmamak,

• Kendi sigortalılığı nedeniyle aylık bağlanmamış olmak,

• İsteğe bağlı sigorta giriş bildirgesiyle Kuruma başvuruda bulunmak,

şartları aranır.

5510 sayılı Kanuna göre isteğe bağlı sigortadan yararlanma koşulu olarak on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Kanun maddesinde on sekiz yaş ibaresi açıkça yer aldığından, mahkeme kararı ile ergin kılınmak veya evlenme yoluyla ergin kılınan kişi on sekiz yaş şartını tamamlamadan isteğe bağlı sigortalılık hükümlerinden yararlanamaz.

İsteğe bağlı sigortalılıktan faydalanmak için zorunlu sigortalı olmamak gerektiği kanunda düzenlenmiştir. Kanun bu düzenlemeyi yapmasaydı da bu sonuca ulaşmamız gerekirdi, zira sosyal güvenlik sistemimizde esas olan zorunlu sigorta olup isteğe bağlı sigorta ikincil niteliktedir ve sosyal sigortalarda teklik ilkesi gereği isteğe bağlı sigortalı olmak isteyen kişinin zorunlu sigortalı olmaması gerekir[275]. Yargıtay da Kanunun düzenlemesine uygun şekilde kararlar vermektedir[276].

Kanun zorunlu sigortalı olmama koşulunun devamında bir istisna öngörmüştür. Ay içinde otuz günden az çalışan veya tam gün çalışmayanlar isteğe bağlı sigortalı olabileceklerdir. Kanun koyucu kısmi süreli çalışma ifadesi yerine otuz günden az çalışma ifadesini kullanmıştır. Kısmi süreli çalışma ifadesi sadece kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışanları kapsarken, otuz günden az çalışma ifadesi 5510 sayılı Kanunun 4/1 a, b ve c bendine tabi çalışan herkesi kapsamına alır[277]. Dolayısıyla otuz günden az çalışma ifadesinin kullanımı çalışanların kapsamını genişlettiğinden, 5510 sayılı Kanuna ve sosyal sigortaların amacına hizmet eden yerinde bir tercih olmuştur.

Kanunun isteğe bağlı sigortalı olabilmek için aradığı bir diğer koşul da kişinin kendi sigortalılığı nedeniyle aylık almaması. Belirtmek gerekir ki, kanun lafzında adı geçen aylık, kişinin kendi çalışması dolayısıyla hak kazandığı aylıktır[278].

İsteğe bağlı sigortadan yararlanmak için kanun maddesinde aranan son koşul Kuruma başvuruda bulunmaktır. Zorunlu sigortada kişi Kuruma başvurmasa dahi sosyal sigortadan yararlanabilirken, isteğe bağlı sigortada ayrıca başvuru yapılması gerekmektedir.

İlk defa isteğe bağlı sigortalı olmak isteyenlerin örneği Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği ekinde yer alan isteğe bağlı sigorta giriş bildirgesi ile ikametgahının bağlı olduğu yerde bulunan sosyal güvenlik il/merkez müdürlüklerine başvurmaları

---

[275] Mustafa Çenberci / Turgut Uygur, **Bağ-Kur Kanunu Şerhi**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1979, s. 312; Ali Güzel, **Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin 1999 Kararlarının Değerlendirilmesi**, İstanbul, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi Yayını, 2001, s. 307; Güzel/Okur/Caniklioğlu, s. 174.

[276] Yarg. 21. HD. , 15.02.1999, E. 1999/647, K. 1999/711; Yarg. 10. HD. , 08.10.1974, E. 1974/3807, K. 1974/6010, Güzel, s. 306-307; Yarg. 10. HD. , 27.04.1995, E. 1995/3840, K. 1995/4138, İhsan Çakmak / İbrahim Oğuz Çakmak, **Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu**, Ankara, Adalet Yayınevi, Cilt II, 2. Baskı, 2004, s. 2371-2372.

[277] Güzel / Okur / Caniklioğlu s. 174; Arıcı, s.267; Tuncay / Ekmekçi, s.321.

[278] Centel, s. 43; Tuncay / Ekmekçi, s.321.

gerekmektedir[279]. Tekrar isteğe bağlı sigorta başvurusunda bulunacak kişilerin ise sadece talep dilekçesi ile başvuruları yeterlidir.

III. İsteğe Bağlı Sigortalılığın Başlaması ve Sona Ermesi

İsteğe bağlı sigortalılığın ne zaman başlayacağının tespiti, kişinin sigortalılığın sağladığı menfaatlerden ne zaman yararlanmaya başlayacağının tespiti açısından oldukça önemlidir.

Kanunun 5754 sayılı Kanun ile değişik 51. maddesi, isteğe bağlı sigortalılığın, buna ilişkin müracaatın Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihi takip eden günden itibaren başlayacağı hükmünü içermektedir (SSİY md. 93/1).

Adi posta veya kargo ile gönderilen veya Kuruma doğrudan verilen bildirgenin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarih, taahhütlü, iadeli taahhütlü veya acele posta servisi olarak gönderilenlerde ise postaya verildiği tarih, başvuru tarihi olarak kabul edilir[280] (SSİY md.124).

İsteğe bağlı sigortalılığın ne zaman başladığını bir örnekle açıklamak gerekirse; isteğe bağlı sigortaya giriş bildirgesini 01.01.2016 tarihinde Kuruma doğrudan veren kişinin sigortalılığı 02.01.2016 tarihinde başlayacaktır. İsteğe bağlı sigortaya giriş bildirgesinin adi posta ile 01.01.2016 tarihinde verilmesi halinde ve bu bildirgenin 07.01.2016 tarihinde Kuruma ulaştığı varsayıldığında 08.01.2016 tarihinde isteğe bağlı sigortalılık başlayacaktır. Aynı bildirge Kuruma taahhütlü veya iadeli taahhütlü olarak 01.01.2016 tarihinde postaya verilse idi, bildirge 07.01.2016 tarihinde ulaşmış olsa dahi sigortalılık 02.01.2016 tarihinde başlayacaktır.

İsteğe bağlı sigortalılığın sona erme halleri 5510 sayılı Kanunun 51/4. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre;

İsteğe bağlı sigortalılık;

---

[279] Yönetmelik Ek-8 için bkz. RG. : http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100512-3.htm

[280] Şakar, 111; Güzel / Okur / Caniklioğlu, 176.

a) İsteğe bağlı sigortalılığını sona erdirme talebinde bulunanların, primi ödenmiş son günü takip eden günden,

b) Aylık talebinde bulunanların, aylığa hak kazanmış olmak şartıyla talep tarihinden,

c) Ölen sigortalının ölüm tarihinden,

itibaren sona erer.

Kanundaki düzenlemeye göre isteğe bağlı sigortalılığı, sigortalı istediği zaman talepte bulunarak sona erdirebilir[281].

İsteğe bağlı sigortalılığını sona erdirmek için Kuruma yazılı başvuruda bulunanların sigortalılıkları, talepte bulunulan ayın primi ödenmemişse, talep tarihinden önceki primi ödenmiş olan ayın sonunu takip eden günden; talepte bulunulan ayın primi ödenmişse, dilekçenin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihi takip eden günden itibaren sona erecektir (SSİY md.95/1,a).

İkinci hal ise; aylığa hak kazanmış olan sigortalının sigortalılığının, aylığı almak yönünde talepte bulunduğu tarihten itibaren kendiliğinden sona ereceğidir[282].

Kanunun isteğe bağlı sigortalılığın sona ermesi için düzenlediği son hal ölüm halidir. Hakkında gaiplik kararı verilmiş sigortalılar da ölmüş gibi kabul edilir[283]. Ölen sigortalının ölüm tarihinden itibaren, hakkında gaiplik kararı verilen sigortalının ise gaiplik kararının verildiği tarihten itibaren isteğe bağlı sigortalılık ilişkisi sona erer.

Ölen veya gaipliğine karar verilen sigortalının isteğe bağlı sigortalılığı, prim borcu varsa borcun hak sahiplerince Kanunun 52 nci maddesi hükümleri saklı kalmak şartıyla 12 ay içinde ödenmesi halinde ölüm tarihinden itibaren sona erecektir. Aksi halde prim borcunun 12 ay içinde ödenmemesi veya hak sahiplerinin prim borcunu ödemeden aylık talebi halinde en son primi ödenmiş ayın sonundan itibaren sona erecektir (SSİY md.95/ç).

[281] Resul Aslanköylü, Kanun Şerhi s. 1078.
[282] Aslanköylü, Kanun Şerhi, s.1061
[283] Bilgili, s. 133; Tuncay/Ekmekçi, s. 260; Şakar, s. 114; Aslanköylü, Kanun Şerhi, s. 1061.

Kanunun 51.maddesinde düzenlenememiş olmasına rağmen isteğe bağlı sigortalılığı sona erdiren bir diğer hal olarak zorunlu sigortaya tabi bir işte çalışmak gösterilmelidir[284]. İsteğe bağlı sigortalılık zorunlu sigortalı olmayı gerektirecek bir işte çalışılmaya başlanması halinde çalışılmaya başlanan tarihten bir gün önce sona erecektir (SSİY md.95/1, d)[285].

Son olarak belirtmek gerekir ki, isteğe bağlı sigortaya tabi olmanın koşullarından bir tanesi Türkiye'de ikamet etmektir. Dolayısıyla ikametini yurt dışında bir yere naklettiren sigortalının isteğe bağlı sigortalılığı sona erecektir (SSİY md.95/1, c). Türkiye'de ikamet etme koşulunun istisnasını oluşturan, ülkemizle sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş üstlenen işverenler tarafından yurt dışında geçici süreliğine çalışmaya götürülen işçilerden aynı zamanda isteğe bağlı sigortalı olanların yurt dışındaki işlerinin son bulması halinde isteğe bağlı sigortalılık halleri de sona erer[286]. Bu sigortalıların Türkiye'de ikamet etmeye başlamaları halinde yeniden talepte bulunmaları koşuluyla isteğe bağlı sigortalılıkları devam edecektir[287].

IV. İsteğe Bağlı Sigortalılığın Sonuçları

İsteğe bağlı sigorta primi ödenmiş olan süreler, daha önce belirtildiği gibi, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası hükümlerinin uygulanmasında dikkate alınacak olup, bu süreler 4. maddenin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilecektir (SSGSSK. m. 51/son).

İsteğe bağlı sigortalı, sigortalılık süresi içerisinde bu sigortalılığı dışında başka bir sigorta türüne tabi olmuş ise sigortalılık hallerinin çakışması hali mevcut olur ve bu durum Kanunun 53.madde hükümlerine göre çözüme kavuşturulur. Sigortalının, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan sigortalılık halleri ile 5

---

[284] Ali Terzioğlu, **İsteğe Bağlı Sigortada Birkaç Püf Noktası**, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2008, S. 191, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20081113119.htm .

[285] Tuncay / Ekmekçi, s. 260; Şakar, s. 114; Mahmut Çolak, **5510 Sayılı Kanun'da İsteğe Bağlı Sigorta Uygulaması,** E-Yaklaşım Dergisi, S. 198, Haziran, 2009, İsteğe Bağlı Sigorta Uygulaması, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20090614693.htm .

[286] Tuncay / Ekmekçi, s. 261.

[287] Şakar, s. 115; Tuncay / Ekmekçi, s. 261.

inci maddenin (a) ve (e) bentlerine tâbi sigortalılık hallerinin çakışması halinde, 4 üncü madde kapsamında sigortalı sayılır ve birinci fıkra hükmü uygulanır (SSGSSK md.53).

Kanunun 53.maddesinin son fıkrasına göre, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilk defa sigortalı sayılanlardan 4.maddenin birinci fıkrasının a, b ve c bentlerinden birden fazlasına tabi olarak çalışmış olanların yaşlılık aylığı bağlama taleplerinde, en fazla sigortalılığın geçtiği sigortalılık hali, hizmet sürelerinin eşit olması ile malullük ve ölüm halleri ile yaş haddinden resen emekli olma, süresi kanunla belirlenen vazifelere atanma veya seçilme ve bağlı oldukları sigortalılık halinin kanunla değiştirilmesi durumunda ise son sigortalılık hali esas alınacaktır. Önemle belirtilmesi gereken bir durum şudur ki; bu hüküm, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ilk defa sigortalı sayılanlar bakımından uygulama alanı bulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL SİGORTA İLİŞKİSİNİN KURULMASI

§ 9. SİGORTALILIĞIN BAŞLANGICI

I. Zorunluluk İlkesi

Günümüz sosyal güvenlik hukukunda zorunluluk ilkesi işveren, çalışan ve sosyal güvenlik kurumu arasında emredici hükümlerle düzenlenmiş hukuksal ilişkiye işaret etmektedir[288]. 5510 sayılı Kanun'un m. 92/I bu ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: *"Kısa ve uzun vadeli sigorta kapsamındaki kişilerin sigortalı ve genel sağlık sigortalısı olması, genel sağlık sigortası kapsamındaki kişilerin ise genel sağlık sigortalısı olması zorunludur. Bu Kanunda yer alan sigorta hak ve yükümlülüklerini ortadan kaldırmak, azaltmak, vazgeçmek veya başkasına devretmek için sözleşmelere konulan hükümler geçersizdir."* Burada görüldüğü üzere zorunlu sosyal sigorta ilişkisinde kimlerin sigortalı sayılacağı, karşılaşılacak riskler, sağlanacak yararlar kanunla düzenlenir[289]. Bu düzenlemeler, devletin sosyal güvenliği sağlamaya yönelik yükümlülüğünün yerine getirilmesi açısından gerekli düzenlemelerdir ve sosyal sigortaların koruma amacı gütmesinin ve kamu hukukuna dahil bir alan olmasının da doğal sonucudur[290].

Sigortalılık hakkı, kişiye bağlı devredilemez, feragat edilemez ve kamu düzeni ile ilgili bir haktır. Sigortalı olmak, yukarıda belirtildiği gibi sigortalı açısından sadece bir hak değil, ayrıca bir yükümlülüktür[291]. Başka bir ifadeyle, sigortalı olup olmama konusunda kişinin iradesi rol oynamaz; kişi istese de istemese de, belirli koşulların varlığı halinde sigortalı olmak zorundadır. Bu ilke kişiyi kendisine karşı dahi koruyan bir etki yaratmaktadır[292]. Sigortalı niteliği elde edildikten sonra, bu niteliğin sağladığı

[288] Sözer, Sigorta İlişkisi, s.30 vd.; Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.179; Turan, s.16.
[289] Şakar, s.92.
[290] Tuncay / Ekmekçi, s.138.
[291] YHGK, 02.02.2005, E. 2004/10-737, K. 2005/26, www.legalbank.net
[292] Yarg. 10. HD., 5.10.1981, 4459/5049, Çenberci, s.92.

haklardan ve yükümlülüklerden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. Bu hükmün bir sonucu olarak, sigortalı ile işveren arasında sosyal sigorta yardım ve yükümlülüklerini azaltmak veya devretmek yönünde yapılabilecek özel hukuk düzenlemelerinin Kurum açısından bir bağlayıcılığı olmayacaktır[293][294]. Bu anlamda Kanunda yer alan sigorta hak ve yükümlülüklerini ortadan kaldırmak, azaltmak, vazgeçmek veya başkasına devretmek için sözleşmelere konulan hükümler geçersiz sayılmaktadır.

Zorunlu sigortalılık, sigortalı açısından bazı yükümlülükler doğurmaktadır. 5510 sayılı Kanun'un m. 7'de belirtildiği üzere Kanunda belirtilen şartları taşıyanlar idari veya yargısal bir işlemle değil, kendiliğinden sigortalı sayılırlar. Çalıştırılanlar Kuruma bildirilmesi ve Kurum tarafından da tescil işleminin yapılması sigortalılık niteliğinin kazanılması bakımından herhangi bir önem taşımamaktadır[295]. 5510 sayılı Kanun'un 4, 5 ve 7. maddelerinde belirtilen koşulları yerine getirenler, herhangi bir başka işleme ihtiyaç duymaksızın sigortalı sayılırlar[296]. İşveren tarafından Kuruma bildirilme ve Kurumca tescil işleminin yapılması, sigortalılık niteliğini kazanma açısından önem taşımaz; işveren çalıştırdığı kişileri Kuruma bildirmemiş olsa bile 5510 sayılı Kanun'un m. 23/I uyarınca, bu kimseler sigortadan yararlanırlar[297].

Zorunlu sigortalılık ilkesine isteğe bağlı sigorta ile önemli bir istisna getirilmiştir. Söz konusu hususa ilişkin detaylı açıklamalara §8 kısımda yer verilmiştir.

Zorunlu sigortalılığın hangi şartlarda ve ne zaman başlayacağına ilişkin açıklamalar 5510 sayılı Kanunun 7 nci maddesinde her bir sigortalılık türü için ayrı ayrı belirtilmiştir.

---

[293] "Sigortalının sosyal sigortalar mevzuatı çerçevesinde işverenden herhangi bir hak talep etmeyeceğine ve işvereni ibra ettiğine dair feragatname düzenlemesi geçersizdir." Yarg. 10. HD., 01.02.1985, 223/418, Kazancı Mevzuat Bankası; "Bunun gibi, başkasının kimliği ile çalışma, sigortalılık hak ve yükümlerini ortadan kaldırmaz." Yarg. HGK., 14.11.1979, 38/1366; Yarg. 10. HD., 26.10.1979, 5544/8635; "Kararlardan da anlaşılacağı üzere sigorta ilişkisinin gerek doğumunda gerekse işleyişi esnasında taraf iradeleri rol oynamamaktadır, ilişki mutlak emredici kurallarla düzenlenmektedir." Bostancı, 4.

[294] Yarg. 10. HD., 16.12.1986 5699/6927, YKD, mayıs 1987, 728 kararına göre borçlanmadan vazgeçilemeyeceği söylenmektedir; aynı anlamda: Yarg. 10.HD., 1.6.1992, 301/6164, Ş. Gökçeoğlu, İHD., Ocak-Mart 1993, s. 103-107'deki inceleme; 21. HD., 16.10.2000, 5015/6907, YKD, Kasım 2001, s.1735 vd.

[295] Güzel / Okur / Caniklioğlu, 179; Cahit Evcil, Kurum Uygulamaları ve Yargı Kararları Işığında Sigortalı Hizmetlerin Tespiti, Doktora Tezi, İstanbul 2006, s.13-14.

[296] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.179; Tuncay / Ekmekçi, s.132; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.90; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.74; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.11; Korkusuz / Uğur, s.79.

[297] Yarg. 10. HD., 1.10.1987, 4657/4782, Yasa Temmuz 1988, 1038; Yarg. 9. HD., 27.5.1987, 4912/5332, YKD, Mart 1988, s.354-355; 1.12.1988, 11883/11410; 10. HD., 18.9.1989, 6374/6203, Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.179; Aslanköylü, 2003, s.133; Araslı, s.352 vd.

II. Sigortalılığın Başlangıcı

5510 sayılı Kanunda sigortalılığın başlangıcı düzenlenirken, Kanunda yapılmış olan sigortalı ayırımı dikkate alınmıştır. Buna göre sigorta hak ve yükümlülükleri; m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için çalışmaya, mesleki eğitime veya zorunlu staja başladıkları tarihten itibaren başlayacağı hüküm altına alınmıştır.

4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı sayılanların hak ve yükümlülüklerinin ise, gelir vergisi mükellefi olanlar ile şahıs şirketlerinden kolektif, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları ve donatma iştiraki ortaklarının vergi mükellefiyetlerinin başladıkları tarihten; sermaye şirketlerinden limited şirket ortakları ile sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortaklarının, şirketin ticaret sicil memurluklarınca tescil edildikleri tarihten; anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortaklarının yönetim kuruluna seçildikleri tarihten; gelir vergisinden muaf olanların ise esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı oldukları tarihten; tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için tarımsal faaliyetlerinin kanunla kurulu ilgili meslek kuruluşlarınca veya kendilerince, bir yıl içinde bildirilmesi halinde kaydedildiği tarihten, bu süre içinde bildirilmemesi halinde ise bildirimin Kuruma yapıldığı tarihten; köy ve mahalle muhtarları için seçildikleri tarihten itibaren başlayacağı hüküm altına alınmıştır.

Son olarak 4/I, (c) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için hak ve sorumlulukların, göreve başladıkları veya bu Kanunun 4/4, (d) ve (e) bentleri kapsamındaki okullarda öğrenime başladıkları tarihten, itibaren başlayacağı hüküm altına alınmıştır.

A. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar Açısından

5510 sayılı Kanunun 7. maddesine göre, 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için sigorta hak ve yükümlülükleri çalışmaya, meslekî eğitime, staja[298] veya bursiyer olarak göreve başladıkları tarihten itibaren başlamaktadır. 5510 sayılı Kanun'da 506 sayılı Kanun dönemindeki uygulamaya devam edildiği ve sigorta hak ve yükümlerinin başlama tarihinin, iş sözleşmesinin yapıldığı tarih olarak değil, fiilen işe başlama tarihi olarak kabul edildiği görülmektedir[299].Yargıtay'ın istikrar kazanmış kararları incelendiğinde de sigortalılığın başlangıcında dikkate alınan en önemli hususun fiili olarak çalışmaya başlamak olduğu görülmektedir. İş sözleşmesi yapılması veya işe giriş bildirgesinin Kuruma verilmesi veya gönderilmesi bir kişinin sigortalı sayılması için tek başına yeterli görülmemektedir[300][301].

Bununla birlikte öğretide, iş sözleşmesiyle işe alınarak varsayımlı (farazi) biçimde çalışanlar da sigortalı sayılabileceği ifade edilmektedir. Yargıtay kararlarındaki varsayımlı (farazi) çalışma deyimi işe alınan çalışanın çalışmak üzere işverenin emrinde hazır bulunması anlamında kullanılmaktadır. Gerçekten, çalışmaya başlama anı gibi, çalışmak üzere işverenin emrinde hazır bulunmak da sigortalılığın başlangıç anı sayılabilecektir[302]. Bu açıdan fiilen çalışmadığı halde, işverenin emrinde hazır bulunma da, sigortalılığın başlangıcı için yeterli olacaktır[303]. Yurt dışında geçen sürelerin borçlanılması ve askerlik borçlanması durumlarında, sigortalılığın başlangıç tarihi, borcun tamamının ödendiği tarihten geriye gidilerek bulunacak tarihtir[304].

---

[298] Bentte staj kelimesinden önce yer alan "zorunlu" ibaresi 6111 sayılı Kanun ile metinden çıkarılmıştır.

[299] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.181; Saymen / Ekonomi, s.56; Çenberci, s.90; Sözer, Sigorta İlişkisi, s.33-34; Tunçomağ, s.165; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.92; Yarg. 10. HD., 2.11.1992, 658/9978, Çakmak, s.140; Yarg. HGK, 15.10.2003, 21-634/572, Tüba/İİÇB:15.4.2004.

[300] Yarg. 10. HD., 21.6.1984, 3455/3579; Çenberci, s.91; Yarg. HGK, 16.6.1999, 21-508/523, Tüba/İİÇB, 1.9.2000.

[301] Mahmut Çolak, Salt İşe Giriş Bildirgesinin Verilmiş Olması Fiili Çalışmayı İfade Eder Mi?, Yaklaşım, Nisan 2008, www.yaklasim.com.tr, (19.06.2009).

[302] Ercan Akyiğit, İşverenin İşi Kabulde Temerrüdünün 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Değerlendirilmesi, Çimento İşv. D., Mayıs 1995, 18 vd.

[303] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.181; Yarg. 10. HD, 25.1.1983, 37/231; 19.6.1984, 3162/3499; 16.5.1980, 2608/2713, Çenberci, s.91-92; Yarg. HGK, 29.3.2000, 21-702/226, Tüba/İİÇB, 5.2.2001.

[304] Yarg. 10. HD., 13.6.1991, 3846/3846, Ö. Ekmekçi'nin İncelemesi, İHD., C.II, 1992, s.132 vd.; Sözer 1991 Yılı Kararları, s.163; İlk defa yurtdışında çalışmaya başlanmışsa, Yarg. 10. HD., 2.7.2001, 5184 kararında, sigortalılığın ancak Türkiye deki çalışma ile başlayacağını kabul etmektedir, Okur, 2001 Yılı Kararları, s.11.

B. Bağımsız Çalışan Sigortalılar Açısından

5510 sayılı Kanunun 4/I, (b) bendi kapsamında bağımsız çalışan olarak sigorta kapsamına alınan kişiler açısından sigortalılığın başlayışı her bir faaliyet için ayrı olarak belirtilmiştir. 5510 sayılı Kanunun 7/I, (b) bendine göre 4/I, (b) bendi kapsamında çalışan için sigortalılık;

-Gelir vergisi mükellefi olanlar ile şahıs şirketlerinden kolektif, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları ve donatma iştiraki ortaklarının vergi mükellefiyetlerinin başladıkları tarihten;

-Sermaye şirketlerinden limited şirket ortakları ile sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortaklarının, şirketin ticaret sicil memurluklarınca tescil edildikleri tarihten;

-Anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortaklarının yönetim kuruluna seçildikleri tarihten;

-Gelir vergisinden muaf olanların ise esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı oldukları tarihten;

-Tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar için tarımsal faaliyetlerinin kanunla kurulu ilgili meslek kuruluşlarınca veya kendilerince, bir yıl içinde bildirilmesi halinde kaydedildiği tarihten, bu süre içinde bildirilmemesi halinde ise bildirimin Kuruma yapıldığı[305] tarihten;

-Köy ve mahalle muhtarları için seçildikleri tarihten;

-At Yarışları Hakkında Kanuna tabi jokey ve antrenörler için ise lisans belgesine istinaden fiilen çalışmaya başladıkları tarihten,

[305] Yargıtay Hukuk Genel Kuruluna göre, tarımda kendi adına bağımsız çalışanlarla ilgili sigorta primlerinin; ürün bedellerinden tevkifat yoluyla kesilerek ilgili kişi adına Bağ-Kur hesabına yatırılmak suretiyle ödenmesi halinde, kayıt ve tescil için Kuruma başvuru olmasa dahi belirtilen şekilde prim ödeme olgusunun, tarımda kendi adına bağımsız çalışan kişinin kayıt ve tescil konusundaki iradesini ortaya koyduğunun delili olarak kabulü ile Bağ-Kur'un iş bu primleri tahsil etmesine rağmen, sigortalıyı tevkifat tarihi itibariyle resen kayıt ve tescil etmemesi Medeni Kanunun 2. maddesinde ifadesini bulan evrensel nitelikleri objektif iyiniyet kuralıyla bağdaşmaz, (YHGK, 27.2.2008, E.2008/10-151, K. 2008/206, İBD, C. 83, S. 2009/2, 933-936).

itibaren başlar. Bu anlamda, yukarıda sayılan kişiler belirtilen statülere geçtikleri andan itibaren 5510 sayılı Kanun'un 4/I, (b) bendi uyarınca sigortalı olmaktadırlar. Tarımda bağımsız çalışanlarla ilgili düzenlemeler hariç olmak üzere ilgili kurum ya da kuruluşların yaptıkları bildirimler kurucu değil, açıklayıcı niteliktedir[306].

5510 sayılı Kanunun m. 7/II fıkrası uyarınca, gelir vergisinden muaf olanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların kayıt ve tescil işlemleri ile ilgili olarak kanunla kurulmuş ilgili meslek kuruluşlarının görüşleri alınır.

C. Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlileri Açısından

5510 sayılı Kanuna göre, 4/I, (c) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için, göreve başladıkları, harp okulları ile fakülte ve yüksek okullarda, polis akademisi ile fakülte ve yüksek okullarda öğrenime başlayan öğrencilerin öğrenime başladıkları tarihten itibaren başlar (m. 7/I, c).

III. Sigortalıların Kuruma Bildirim Süresi

Daha önce de belirtildiği üzere, gerekli koşulları sağlayan çalışanların sigortalı niteliği kazanması için herhangi bir bildirim yapılmasına gerek bulunmamaktadır[307]. Bununla birlikte çalışanların sigortalılıktan doğan haklarından yararlanabilmesi için işe başlama, çalışma süresi, ödenen primler gibi hususların Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirilmesine bağlıdır. Bu nedenle Kanun koyucu işverenlerin çalıştırdıkları sigortalıları Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirilmesine yönelik düzenlemeler yapmıştır[308][309].

[306] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.182; Arıcı, s.274.
[307] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.183; 21. HD., 24.12.1998, 8745/9076, TÜBA/İİÇB. 9 8.1999.
[308] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.184.
[309] 5510 sayılı Kanun m. 92/son kapsamında, sigortalılar ile hak sahipleri ya da bakmakla yükümlü olunan kişilerin tescil ve diğer tüm işlemlerinde sosyal güvenlik sicil numarası olarak Türk vatandaşları için T.C. kimlik numarası, yabancı uyruklular için ise İçişleri Bakanlığı tarafından verilen kimlik numaraları kullanılır.

5510 sayılı Kanun, kapsama alınan sigortalıların niteliklerinin farklılığı nedeniyle sigortalıların Kuruma bildirilmesi, bildirimi yapması gereken merci ve bildirim süreleri gibi hususlarda farklı hükümler vermiştir[310]. Konuya ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

A. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar Açısından

5510 sayılı Kanun'un m.8/I bendine göre, *"İşverenler, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılan kişileri, 7 nci maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen sigortalılık başlangıç tarihinden önce, sigortalı işe giriş bildirgesi ile Kuruma bildirmekle yükümlüdür"* denilmektedir. 5510 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme 506 sayılı Kanun ile genel olarak uyumludur[311]. Buna göre, işverenler, m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı sayılan kişileri, sigortalılık başlangıç tarihinden önce, sigortalı işe giriş bildirgesi ile Kuruma bildirmekle yükümlüdür.

Öte yandan Kanun'da söz konusu kurala çeşitli istisnalar getirildiği görülmektedir:

- Bu kapsamda inşaat, balıkçılık ve tarım işyerlerinde işe başlayacak sigortalılar için bu süre esnetilmiş ve söz konusu kişilerin işe başlatılacaklarına ilişkin bildirimin en geç çalışmaya başlatılan güne kadar Kuruma iletilmesi hükme bağlanmıştır (m. 8/I,a)[312].

- Bir diğer istisna da, yabancı ülkelere sefer yapan ulaştırma araçlarına sefer esnasında alınarak çalıştırılanlar[313] ile Kuruma ilk defa işyeri bildirgesi verilecek işyerlerinde işe alınıp çalıştırılanlardır. Bu sigortalılar bir ay içinde kuruma bildirilebilirler (m. 8/I, b).

---

[310] 5510 sayılı Kanunun geçici 11 inci maddesinde belirtildiği üzere, Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mevcut sosyal güvenlik kurumlarında tescili yapılan sigortalılar ve ilk defa tescili yapılacak sigortalılar ile bunların hak sahipleri için ortak bilgi bankası oluşturulacağı ve bu sigortalılar ile sisteme yeni katılacak sigortalıların tescilinde, T.C. kimlik numaralarının sosyal güvenlik sicil numarası olarak esas alınacağı hüküm altına alınmıştır.

[311] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.184.

[312] 506 sayılı Kanunda sadece inşaat sektöründe çalışanlar için öngörülen işe başlatıldığı gün Kuruma bildirilme olanağı, 5754 sayılı Kanunla tarım ve balıkçılık işinde çalışanlar için de kabul edilmiştir.

[313] Sefer esnasında ulaştırma araçlarında işe alınanlarla ilgili hüküm daha önce Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinde düzenlenmişti. Şimdi anılan hüküm Kanuna alınmıştır.

- Genel kuraldan sapan bir düzenlemede Kanunda olmamasına rağmen Yönetmelikte, yabancı uyruklu sigortalıların Kuruma bildirilmesine ilişkin olarak yer almaktadır. Buna göre; 11.4.2014 tarihinden itibaren, çalışma izin belgesindeki izin başlangıç tarihinden itibaren 30 gün içinde[314] ya da çalışma izin belgesinin işverene tebliğ tarihi ile çalışma izin tarihinin farklı olması halinde çalışma izin belgesinin işverene tebliği tarihinden itibaren 30 gün içinde Kuruma yapılan bildirimler de süresinde yapılmış sayılır (SSİY m. 11/III, e).

- Kamu idarelerince istihdam edilen 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa göre işsizlik sigortasına tabi olmayan sözleşmeli personel ile kamu idarelerince yurt dışı görevde çalışmak üzere işe alınanların, çalışmaya başladıkları tarihten itibaren bir ay içinde sigortalı işe giriş bildirgesinin, Kuruma verilmesi halinde, sigortalılık başlangıcından önce bildirilmiş sayılır (5754 s. K.la değ. m. 8/I, c).

B. Bağımsız Çalışan Sigortalılar Açısından

5510 sayılı Kanun'un m.8/III fıkrasına göre, m. 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı sayılanlardan, tarımsal faaliyette bulunanlar hariç olmak üzere diğer alt bentleri kapsamında sigortalı sayılan kişilerden;

- Köy ve mahalle muhtarları için seçildiklerine ilişkin mazbatalarını ilgili seçim kurulundan aldıkları tarihten[315],

- Sigortalılıkları vergi mükellefiyetlerinin başladığı tarihten başlayan sigortalılar için vergi mükellefiyeti işleminin tesis tarihinden itibaren iki ayı geçmemek üzere ilgili vergi dairesince vergi mükellefinin işe başlama işlemlerinin tekemmül ettirildiği tarihten,

- Diğerleri için 7 nci maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen sigortalılık başlangıcından itibaren;

[314] 11.4.2014 tarihinden önce bu süre 45 gün olarak düzenlenmişti.
[315] Köy ve mahalle muhtarlarının sigortalılıkları, seçildikleri tarihten itibaren başlatılacak, bu tarih il veya ilçe mülki amirliklerince onbeş gün içinde Kuruma bildirilecektir (2009-37 sayılı Genelge, 3.2.3.8).

On beş gün içinde sigortalı işe giriş bildirgelerinin düzenlenerek Kuruma gönderilmesi gerekir (6111 s.lı K.la değ. m. 8/3)[316].

Tarımsal faaliyette bulunanlar için ise, kanunla kurulu meslek kuruluşlarına kayıt tarihinden itibaren, bir ay içinde Kuruma bildirim yapılması gerekmektedir. Benzer şekilde 6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna tabi jokey ve antrenörlerin çalışmaya başladıkları tarihten itibaren en geç bir ay içerisinde tescil eden kuruluş tarafından Kuruma bildirilmesi zorunludur (8/III)[317].

Bağımsız çalışan sigortalıların işe giriş bildirgeleri, kendi mevzuatlarına göre kayıt veya tescili yapan ilgili kurum, kuruluş ve birlikler, vergi daireleri, şirket yetkilileri veya esnaf ve sanatkar sicil memurluğu tarafından hazırlanarak Kuruma gönderilmek zorundadır. Örneğin limited şirket ortaklarının Kuruma bildirimi ticaret sicil memurunca yapılacaktır[318]. Öte yandan, tarımsal faaliyette bulunan sigortalıların durumu bu kurala istisna oluşturmakta olup, söz konusu kişilerin bildirimlerini kendilerinin yapması gerekmektedir (m. 8/III).

Kurum bu bildirimlerden itibaren bir ay içinde tescili yapılan kişilere, 5510 sayılı Kanun'un 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalılık hak ve yükümlülüklerinin başladığını bildirir.

C. Kamu Çalışanları Açısından

5510 sayılı Kanun'un m. 8/V fıkrası uyarınca *"4 üncü maddenin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında sigortalı sayılan kişileri çalıştıracak işverenler, bu kapsamda ilk defa veya tekrar çalıştırmaya başlattıkları kişileri, 7 nci maddenin birinci fıkrasının (c) bendinde belirtilen sigortalılık başlangıcından itibaren, onbeş gün içinde sigortalı işe giriş bildirgesi ile Kuruma bildirmekle yükümlüdürler. Aynı kamu idaresinin farklı birimleri arasındaki naklen tayin ve görevlendirmelerde bildirim*

[316] Kurumun 2009-37 sayılı Genelgesine göre, örneğin doktorluk mesleğinden dolayı 20.02.2009 tarihinde gerçek usulde vergi mükellefiyeti başlayan sigortalının sigortalılığı 20.02.2009 tarihi itibariyle başlatılacak, vergi dairesi tarafından 06.03.2009 tarihine kadar Kuruma bildirilecektir (3.2.1.).
[317] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.188; Şakar, s.136.
[318] 2009-37 sayılı Genelge, 3.2.3.5.

yapılmaz." Kamu idarelerince istihdam edilen söz konusu kişiler için kayıt dışılığın söz konusu olmaması nedeniyle Kanun koyucunun diğer sigortalılardan farklı bir uygulama benimsenerek, bildirimin işe başladıktan sonraki onbeş gün içerisinde yapılmasının hükme bağlandığı görülmektedir[319].

5510 sayılı Kanun'un m. 4/I, (c) bendine göre sigortalı olanları Kuruma bildirmeyen kamu kurumları hakkında idari para cezası uygulanmamaktadır[320].

IV. Sigortalıların Kuruma Bildirim Biçimi

Sigortalı bildirim yükümlülüğü sigortalı işe giriş bildirgelerinin Kuruma e-sigorta[321] vasıtasıyla gönderilmesiyle yerine getirilir[322]. Diğer yöntem ve araçlarla yapılan bildirimler geçerli kabul edilmez. Yargıtay içtihatlarına göre prime ilişkin bildirgelerin verilmiş olması, sigortalı işe giriş bildirgesi vermeyen işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz[323]. 5510 sayılı Kanun m. 102 hükmüne göre işveren hakkında idari para cezası uygulanmış olması, m. 8'de öngörülen sigortalı işe girişi bildirgesi verilmesi yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır (f. III).

İlk kez veya yeniden işe alınan sigortalılar için süresi içinde Kuruma bildirge verilmemiş olması, Kanunun öngördüğü yardımların alınmasına engel değildir[324]. 5510 sayılı Kanun'un m. 23/I göre, sigortalı çalıştırmaya başlandığının süresi içinde sigortalı işe giriş bildirgesi ile Kuruma bildirilmemesi halinde, bildirgenin sonradan verildiği veya sigortalı çalıştırıldığının Kurumca tespit edildiği tarihten önce meydana gelen iş

---

[319] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.188.

[320] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.188; Mustafa, Keskin, Sosyal Güvenlik Mevzuatında İşveren Yükümlülükleri, SİCİL, S. 18, Haziran 2010, s.193-194.

[321] Kurumun 2009-92 sayılı Genelgesine göre, 2009 Ekim ayına ilişkin düzenlenecek olan aylık prim ve hizmet belgelerinden başlanılarak, tüm resmi ve özel sektör işverenleri, cari aylara ilişkin aylık prim ve hizmet belgelerini, çalıştırılan sigortalı sayısına bakılmaksızın e-Sigorta kanalıyla Kuruma göndermek zorundadır. Özel nitelikteki işyerlerinde 1.10.2009 ve sonraki tarihlerde, resmi nitelikteki işyerlerinde ise 15.10.2009 ve sonraki tarihlerde işe alınan sigortalılara ilişkin ilk ve tekrar sigortalı işe giriş bildirgelerinin, çalıştırılan sigortalı sayısı üzerinde durulmaksızın yine e-Sigorta kanalıyla Kuruma gönderilmesi gerekmektedir. Bu yükümlülüğe uymayan işverenler hakkında idari para cezası uygulanacaktır.

[322] Ülkemize çalışmaya gelen yabancı uyruklulardan yabancı uyruk numarası henüz almamış olanlar ile ülkemizde 6 aydan az süreyle çalışan sigortalıların işe giriş bildirgesi de kağıt ortamında alınacaktır, 2013/11 sayılı Genelge, Beşinci Bölüm, 1.2.

[323] Yarg. 10. HD., 9.12.1988, 7391/7456, İş ve Hukuk, Mayıs-Haziran 1989, s.29; Karş., Şakar, 1988 Yılı Kararları, s.213.

[324] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.190.

kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık halleri sonucu sigortalıların gelir ve ödenekleri Kurumca ödenir. Kurumca yapılan ve ileride yapılması gerekli bulunan her türlü masrafın tutarı ile gelir bağlanırsa bu gelirin başladığı tarihte ilk peşin sermaye değeri tutarı, 21. maddenin birinci fıkrasında yazılı sorumluluk halleri aranmaksızın, işverene ayrıca ödettirilir (m. 23/II).

Ayrıca kayıt dışılık ile mücadele amacıyla, sigortalıların da sigortalı olarak çalışmaya başladıklarını Kuruma bildirme olanağı bulunmaktadır[325]. Sigortalıları çalışamaya başladıkları tarihten itibaren en geç bir ay içinde, sigortalı olarak çalışmaya başladıklarını Kuruma bildirirler. Ancak sigortalının kendini bildirmemesi sigortalı aleyhine delil oluşturmaz ve bu bildirimin yapılmaması halinde herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır (m. 8/II).

Bunun haricinde kamu idareleri ile bankalar, Kurumca sağlanacak elektronik altyapıdan yararlanmak suretiyle, Kurumca belirlenecek işlemlerde, işlem yaptığı kişilerin sigortalılık bakımından tescilli olup olmadığını kontrol etmek ve sigortasız olduğunu tespit ettiği kişileri, Kuruma bildirmekle yükümlüdürler (m. 8/VII)[326]. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen ilgililer hakkında 102. Madde hükümlerine göre idari para cezası uygulanacaktır (m. 8/VIII).

Tüm çalışmalara rağmen sigortalıların tescili konusunda Kanun ve Yönetmeliklerle açıklanan emredici hükümlere karşın, ülkemizde kayıt dışı işçi çalıştırma uygulaması, ne yazık ki yaygınlık kazanmış bulunmaktadır[327]. Kurumun 2015 verilerine göre % 33,57 oranında kayıtdışı sigortalı bulunmaktadır[328][329]. Bu durumu

---

[325] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.190.

[326] Bu konuda bkz. 5510 Sayılı Kanunun 8. maddesinin Yedinci Fıkrasının Uygulanması Hakkında Tebliğ, (RG., 28.9.2008, 27011). Danıştay, 5510 sayılı Kanunun 8. ve 100. maddelerinde, bu maddelerin uygulanmasıyla ilgili usul ve esasların Kurum tarafından çıkartılacak yönetmelikle düzenleneceği belirtildiğinden, yönetmelik yerine tebliğle düzenleme yapılmasını hukuka aykırı bularak; 5510 sayılı Kanunun 8. maddesinin Yedinci fıkrasının uygulanması hakkında Tebliğin 23. maddesinin yürütülmesinin durdurulmasına karar vermiştir (2.2.2009, E. 2008/9707) www.kazanci.com. Bu tebliğe ilişkin değerlendirmeler için bkz. Nurşen Caniklioğlu, 5510 sayılı Kanunla Bankalara Getirilen ve Banka Sandıklarının Kuruma Devri, Bankacılar Dergisi, Eylül 2009, Dergi No: 70, s.53 vd.

[327] A. Rıza, Okur, Sigortadan Kaçış!, Milliyet 11.10.1985; Alper, Sosyal Güvenlik Sistemimizde Kriz, s.16 vd.; Nüvit, Gerek, Sosyal Sigortalar Kurumunun Sorunları, İş ve Hukuk, Nisan-Mayıs 1995, s.5; Arıcı, Yapılan Değişiklikler, s.19.

[328] SGK 2015 İstatistik Yıllığı

[329] 10.12.2007 tarihli Radikal Gazetesindeki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'in beyanı: "TÜİK'in 2006 Hane Halkı İşgücü Anketi Nisan Dönemi Sonuçlarına göre; SSK'ya kayıtlı olarak çalışması gereken 3 milyon 861 bin kişi, Bağ-Kur'a kayıtlı olarak çalışması gereken 3 milyon 751 bin kişi, ücretsiz aile işçisi sayılan 3 milyon 37 bin kişi olmak üzere toplam 10 milyon 655 bin kişi kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıt dışı olarak çalışan bu nüfusun kayıt

önlemek amacıyla, 5510 sayılı Kanunda da bir yandan "Resen Tescil" esası, öte yandan, idari para cezası gibi yaptırımlar öngörülmüştür.

V. Bildirim Yükümlülüğünün Yerine Getirilmemesinin Yaptırımı

A. Genel Olarak

Sigortalı için işe giriş bildirgesinin Kanunun 8 inci maddesinde belirtilen yasal süre içerisinde Kuruma verilmemesi yaptırıma bağlanmıştır. Bu yaptırım Kanunun 102 nci maddesinde belirtilmiştir[330]. Öğretide de isabetle belirtildiği gibi, Kanunun sağlıklı bir biçimde uygulanması ve boş sözcüklerin bir yığın olarak kalmaması için, Devletin uygulamayı izlemesi, gözetimi ve denetimi yetmez; belirgin olarak uygulamada saptanacak aykırılık hakkında cezalandırma hakkını kullanması gerekir. Madde 102 bu amaca hizmet eder[331].

Ceza miktarı belirlenirken, 4857 sayılı İş Kanununun 39 uncu maddesine göre sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için fiilin oluştuğu tarihte uygulanan asgari ücret miktarı dikkate alınacaktır (m. 102/III). Fiilin oluştuğu tarih ise, her bir sigortalı için bildirge verme süresinin son günüdür[332]. İdari para cezasının uygulanması, sigortalı işe giriş bildirgesini Kuruma verilme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz (m. 102/III).

Belirtelim ki aşağıda sadece m. 4/I, (a) ve m. 4/I, (b) bendine göre sigortalı olanlara ilişkin bilgi verilecek olup, m. 4/I, (c) bendine göre sigortalı olanların Kuruma bildirilmemesi halinde idari para cezası öngörülmediğinden yer verilmeyecektir.

B. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar Açısından

Madde 4/I, (a) bendi uyarınca sigortalı olanlar için sigortalı işe giriş bildirgesinin yasal süresi içerisinde verilmemesi Kanunun idari para cezalarını düzenleyen 102 nci maddesinin I/a bendinde belirtilmiştir. Buna göre; sigortalı işe giriş

---

altına alınması halinde devletin yaklaşık 17 milyar YTL sigorta prim geliri (brüt) elde edebileceği tahmin edilmektedir."

[330] 506 sayılı Kanun dönemine ilişkin olarak m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı olanlar için öngörülen idari para cezaları hakkında bilgi için bkz. Güzel / Okur / Caniklioğlu, 11. Bası, s.149-152.

[331] Çenberci, s.711.

[332] Özdamar, Murat / Çakar, Erden, SGK'na Yasal Süresi Dışında Verilmesine Rağmen İdari Para Cezasına Konu Edilmeyecek Bildirimler, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHFAD, C.20, S.1, Y. 2014, Özel Sayı, s.897.

bildirgesini Kanunda belirtilen süre içinde ya da Kurumca belirlenen şekle ve usule uygun vermeyenler veya Kurumca internet, elektronik veya benzeri ortamda göndermekle zorunlu tutulduğu halde anılan ortamda göndermeyenler hakkında her bir sigortalı için asgari ücret tutarında idari para cezası uygulanır[333].

Bununla birlikte bendin devamında, bu bildirgenin verilmediğinin, mahkeme kararından veya Kurumun denetim ve kontrolle görevli memurlarınca yapılan tespitlerden ya da diğer kamu idarelerinin denetim elemanlarının kendi mevzuatları gereğince yapacakları soruşturma, denetim ve incelemelerden veya bankalar, döner sermayeli kuruluşlar, kamu idareleri ile kanunla kurulan kurum ve kuruluşlardan alınan bilgi ve belgelerden anlaşılması halinde bildirgeyi vermekle yükümlü olanlar hakkında her bir sigortalı için asgari ücretin iki katı tutarında idari para cezası uygulanır.

5510 sayılı Kanun 506 sayılı Kanundan farklı olarak idari para cezası gerektiren fiilin belli sürelerde işlenmesi halinde yeni bir düzenlemeye yer vermiştir. BAK? Bu düzenlemeye göre; işyeri esas alınmak suretiyle bildirgenin verilmediğine ilişkin; mahkemenin karar tarihinden, Kurumun denetim ve kontrolle görevli memurlarının tespit tarihinden, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının denetim elemanlarının rapor tarihinden, bankalar, döner sermayeli kuruluşlar, kamu idareleri ile kanunla kurulan kurum ve kuruluşlardan alınan bilgi veya belgelerin Kuruma intikal tarihinden itibaren bir yıl içinde bu bendin (2) numaralı alt bendinde sayılan durumlardan biriyle tekrar bildirge verilmediğinin anlaşılması halinde, bildirgeyi vermekle yükümlü olanlar hakkında bu defa her bir sigortalı için asgari ücretin beş katı tutarında idari para cezası uygulanır.

C. Bağımsız Çalışan Sigortalılar Açısından

5510 sayılı Kanunla birlikte, 4/I, (b) bendi uyarınca sigortalı olanlar için sigortalı işe giriş bildirgesini verme yükümlülüklerini yerine getirmeyen kurum ve kuruluşlar ile tüzel kişilere, uygulanacak idari para cezası 102 nci maddede düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, bu Kanunda belirtilen süre içinde ya da Kurumca belirlenen şekle ve usûle uygun vermeyenler veya Kurumca internet, elektronik veya

[333] 506 sayılı Kanun dönemine ilişkin olarak m. 4/1, (a) bendi kapsamında sigortalı olanlar için öngörülen idari para cezaları hakkında bilgi için bkz. Güzel / Okur / Caniklioğlu, 11. bası, s.149-152.

benzeri ortamda göndermekle zorunlu tutulduğu hâlde anılan ortamda göndermeyenler hakkında her bir sigortalı için asgari ücret tutarında idari para cezası uygulanır.

D. İdari Para Cezalarına İtiraz

İdari para cezaları ilgiliye tebliğ ile tahakkuk eder. Tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Kuruma ya da Kurumun ilgili hesaplarına yatırılır veya aynı süre içinde Kuruma itiraz edilebilir. İtiraz takibi durdurur. Kurumca itirazı reddedilenler, kararın kendilerine tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde yetkili idare mahkemesine[334] başvurabilirler. Bu süre içinde başvurunun yapılmamış olması halinde, idari para cezası kesinleşir.

İdari para cezalarının, Kuruma itiraz edilmeden veya yargı yoluna başvurulmadan önce tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde peşin ödenmesi halinde, bunun dörtte üçü tahsil edilir. Peşin ödeme idari para cezasına karşı yargı yoluna başvurma hakkını etkilemez[335]. Mahkemeye başvurulması idari para cezasının takip ve tahsilini durdurmaz. İdari para cezaları on yıllık zamanaşımı süresine tabidir. Zamanaşımı süresi, fiilin işlendiği tarihten itibaren başlar (m. 102/VII).

[334] 506 sayılı Kanun döneminde idari para cezalarına itiraz sulh ceza mahkemesine yapılmaktaydı; ancak AYM isabetli bulmadığımız bir kararıyla (AYM, 4.10.2006, E. 2006/75, K. 2006/99, RG., 6.4.2007, 26485) bu itirazların idari yargıya yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu tür davalara özel uzmanlık mahkemesi olan iş mahkemelerinde bakılması en uygun olacaktır (Güzel/Ocak, 4958 sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklikler, s.156; Çolak, SSK İdari Para Cezalarının Ödenmesi ve İtirazı, s.243).

[335] Bu konuda daha önce Kurumca veya mahkemece Kurum lehine karar verilmesi halinde, daha önce tahsil edilmemiş olan dörtte birlik ceza tutarı, 89. maddenin ikinci fıkrası hükmü de dikkate alınarak tahsil edileceği hükmü yer almaktaydı (m.102/V). Bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir AYM, 28.11.2013, E. 2013/40, K. 2013/139, RG., 9.5.2014, 28995.

§ 10. SİGORTALILIK SÜRESİ VE SİGORTALILIK NİTELİĞİNİN SONA ERMESİ

I. Sigortalılık Süresi

5510 sayılı Kanunun 38 inci maddesinde uzun vadeli sigorta kolları bakımından sigortalılık süresi üzerinde durulmuştur. Maddenin başlığından anlaşıldığı üzere, uzun vadeli sigorta kolları olarak belirtilen malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları bakımından sigortalılık süresinin ne anlama gerektiği belirtilmiştir, öteki sigorta kolları açısından geçerlilikleri yoktur[336]. Sigortalılık süresi, özellikle anılan uzun dönemli sigorta kolları yönünden önem taşımaktadır. Sigortalıların malullük veya yaşlılık sigortasından, hak sahiplerinin de ölüm sigortası yardımlarından yararlanabilmeleri için, m. 26/2, (b); m. 28/4 ve m. 32/2, (a)'da öngörülen koşullardan biriside, belirli bir süre sigortalı bulunmaktır. İşte m. 38, bu sigorta kolları açısından, sigortalılık süresinin nasıl hesaplanacağını düzenlemektedir[337].

Buna göre malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarının uygulanmasında dikkate alınacak sigortalılık süresinin başlangıcı;

• Mülga 02.06.1949 tarihli ve 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanununa,

• Mülga 04.02.1957 tarihli ve 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Hakkında Kanuna,

• 17.07.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa, • 02.09.1971 tarihli ve 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununa,

• 17.10.1983 tarihli ve 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununa,

• Mülga 17.10.1983 tarihli ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununa,

[336] Çenberci, s.650-651; Sözer, Sigorta İlişkisi, s.112 vd.
[337] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.198.

• 08.06.1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa,

• 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesi kapsamındaki sandıklara veya bu Kanuna, tabi olarak malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi olarak ilk defa kapsama girdiği sigortalılığın başlangıç tarihi olarak kabul edilir.

Şu halde, sigortalıların, yukarıda sayılan kanunlara bağlı olarak ilk kez çalışmaya başladıkları tarih, aynı zamanda sigortalılık süresinin de başlangıcı kabul edilir.

Sigortalının yaşının 18'den büyük ya da küçük olmasının sigortalılık süresine etkisi 4/I-a, b ve c kapsamında sigortalılık türüne göre farklılık göstermektedir. 5510 sayılı Kanunun sigortalı sayılmayanlar başlığını taşıyan 6 ncı maddesinin I/h bendinde 4/I-b ve c bentleri uyarınca sigortalı sayılması gerekenlerden 18 yaşını doldurmamış olanların sigortalı sayılmayacağı belirtilmiştir. Bu hükme istisna olarak da ikinci fıkrasında h bendinin uygulanmasında, bir meslek veya sanat okulunu bitirenlerden, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre mahkemece ergin kılınmak suretiyle öğrenimleri ilgili görevlerde çalışmak koşuluyla 18 yaşın bitirilmesi şartının aranmayacağı hüküm altına alınmıştır.

4/I-a bendi uyarınca sigortalı sayılanlar için ise, 18 yaşının doldurulmamış olması sigortalı olmayı engelleyici nitelikte değildir[338]. Ancak sigortalılık süresinin malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta kollarına ilişkin olarak, 38 inci maddenin ikinci fıkrasında; "Bu Kanunun uygulanmasında 18 yaşından önce malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi olanların sigortalılık süresi, 18 yaşını doldurdukları tarihte başlamış kabul edilir. Bu tarihten önceki süreler için ödenen malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primleri, prim ödeme gün sayılarının hesabına dahil edilir". Böylece, yukarıda belirtilen sigortalılık süresinin başlangıcına ilişkin temel kurala bir istisna getirilmiştir[339]. Ancak, bu hüküm, 1.4.1981 tarihinden öncesine uygulanmaz. Başka bir anlatımla, 1 Nisan 1981 tarihinden önce sigortalı olanların 18 yaşından önceki hizmetleri sigortalılık süresinin

[338] Yarg. 10. HD., 2.4.1987, 1902/1944.
[339] Yarg. 10. HD., 10.2.1994, 8509/2139, YKD, Temmuz 1994, s.1089-1091; Yarg. 21. HD., 7.10.1999, 6855/6723, Tüba/İİÇB, 28.2.2000.

başlangıcında dikkate alınır (geç. m. 6/I)[340]. 18 yaşından önceki süreler için ödenen malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları primleri ise, prim ödeme gün sayılarının hesabına dahil edilir (m. 38/II)[341].

Bu düzenleme büyük ölçüde 506 sayılı Kanundaki hükme benzemekteyse de, önemli bir farkı bulunmaktadır. Gerçekten, daha önce konu yaşlılık sigortasına ilişkin 60. maddede düzenlenmişken, 5510 sayılı Kanun bunu genel olarak uzun vadeli sigorta koluna ilişkin maddede düzenlemiştir. Bunun sonucunda, 18 yaşından önceki süreler sadece yaşlılık sigortası bakımından değil, malullük ve ölüm sigortası bakımından da dikkate alınmayacaktır ki, bizce bu durum adaletsiz sonuçlar yaratacaktır. Bu hüküm nedeniyle, örneğin 15 yaşında çalışmaya başlayıp, 25 yaşında geçirdiği bir kaza sonucunda malul kalan sigortalıya malullük aylığı bağlanması mümkün olmayacaktır[342]. Böyle bir yorum isabetli değildir ancak düzenleme böyle bir sonucu beraberinde getirmektedir.

Hizmetlerin birleştirilmesi, canlandırılması halinde, başlangıç tarihi, sigortalılık süresinin de başlangıç tarihi sayılacaktır yani sigortalılık süresinin başlangıç tarihini geriye götürür[343].

Buna göre, aylık bağlama işlemlerinde baz alınacak olan sigortalılık süresi, yukarıda bahsedilen sigortalılığın başlangıç tarihi ile sigortalının aylık bağlanması için yazılı istekte bulunduğu, aylık bağlanması için istekte bulunmayan sigortalılar için ise ölüm tarihi arasında geçen zaman dilimi olacaktır[344]. 4/I-c bendi uyarınca sigortalı sayılanlar bakımından sigortalılık süresi ise aynı fıkrada açıklandığı üzere, sigortalılığın başlangıç tarihi ile Kanunun 48 inci maddeye göre yetkili makamdan emekliye sevk onayının alınarak görevi ile ilişiğinin kesildiği ayın son günü arasında geçen zaman dilimidir.

---

[340] Yarg. HGK, 1.3.2000, 128/157, Tüba/İİÇB, 12.6.2000.
[341] Yarg. 10. HD., 21.1.2010, E. 2009/17256, K. 2010/534, İBD, C. 84, S. 3, Y. 2010, s.1837.
[342] Eleştiri için bkz. Caniklioğlu, Nurşen, 5510 Sayılı Kanuna Göre Malullük Aylığı, Sicil, S.3, Eylül 2006, s.152; Tuncay, A. Can, 5510 Sayılı Kanun Açısından Uzun Vadeli Sigorta Kolları, Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi, Değerlendirmeler, KHÜ ile İstanbul Barosunun birlikte düzenledikleri seminer yayını, İstanbul 2010, s.50; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.210; Canan Ünal, Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları, Dünyadaki Yeni Yaklaşımlar Işığında Öneriler, İstanbul 2012, s.121-122.
[343] Başaran, s.28; Yarg. 10. HD., 13.6.1991, 3846/3846, Tuncay Ekmekçi incelemesi, İş Hukuku D., Ocak-Mart 1992, s. 130 vd.
[344] Kuruca, Mustafa / Özdamar, Murat, Tüm Yönleriyle Emeklilik, İstanbul 2013, s.53.

4/I-a bendi uyarınca sigortalı olanlar bakımından, sigortalılık süresi içinde aralıksız çalışmış olma zorunlu değildir; hatta sigortalının bu sürenin tamamında fiili olarak çalışmış olması da gerekmez. Yüksek Mahkeme de bu konu ile ilgili ilk defa çalışma tarihi ile aylık bağlanmak üzere yazılı istekte bulunma tarihi arasında geçen sürenin fiili çalışma yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın sigortalılık süresinden sayılması gerektiğini belirtmiştir[345]. Öğretide savunulan bir görüşe göre sigortalılık niteliğinin yitirildiği dönemde geçen süreyi sigortalılık süresi olarak kabul etmeye olanak yoktur[346]. Ancak, SSK. m. 38/III hükmünün açık ifadesi karşısında bu hüküm benimsenemez. Zaten Yargıtay İçtihadı ve Kurum uygulaması, andığımız görüşün aksi yönünde istikrar kazanmış bulunmaktadır[347].

5510 sayılı Kanunun 38 inci maddesinin dördüncü fıkrasında vazife malullüğü ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; "Vazife malullüğü aylığı almakta iken, çalışmaya başlamaları nedeniyle haklarında uzun vadeli sigorta hükümleri uygulananlar için malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı bağlanmasında veya toptan ödeme yapılmasında esas alınacak sigortalılık süresi, prim ödeme gün sayısı ve prime esas kazancın hesaplanmasında, vazife malullüğü aylığı bağlandığı tarihten önceki süreler dikkate alınmaz."

Şunu da belirtmek gerekir ki, sadece kısa vadeli sigorta kollarına tabi olanların bu kapsamdaki sigortalılıkları sigortalılık süresini başlatmaz[348]. Çünkü bu durumdaki kişiler adına malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi kesilmez.

II. Sigortalılık Niteliğinin Sona Ermesi

5510 sayılı Kanunun 92. maddesinin üçüncü fıkrasında, *"Sigortalılık, bu Kanunda sayılan sigortalı sayılma şartlarının kaybedilmesi veya ölüm halinde sona erer."* denilmektedir. Sigortalı sayılma şartlarının hangi durumlarda sonlanacağı 5510 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinde açıklanmıştır. Kanunda sigortalılığın başlamasında

[345] Yarg. 10. HD., 17.11.1983, 4296/5380, YKD, Şubat 1984, s.250-253.
[346] Çenberci, s.652.
[347] Yargıtaya göre, sigortalılık başlangıcının tespitine ilişkin davada husumetin, işverene değil, Kuruma yöneltilmesi gerekir (21. HD., 26.2.2001, 1474/1591, YKD, Eylül 2001, s.1396-1397).
[348] Kuruca / Özdamar, s.56-57.

olduğu gibi bitişinde de sigortalılık çeşidine göre farklı şartlar öngörülmüştür. Bunun dışında madde de analık ve hastalık sigortası bakımından sigortalılık niteliğinin yitirilişine ilişkin olarak özel hükümlere yer verilmiştir. Söz konusu şartlara ilişkin sigortalılık çeşidine göre açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

A. İş Sözleşmesine Göre Çalışan Sigortalılar Açısından

4/I, (a) bendi uyarınca sigortalı sayılanların sigortalılıkları, Kanunun 9. maddesinde belirtildiği üzere, iş sözleşmesinin sona erdiği tarih itibari ile sona erer. Sosyal sigorta ilişkisi, Kanunun 7. ve 92. maddeleri uyarınca, sigortalının işe alındığı tarihten, iş sözleşmesinin sona erdiği tarihe kadar devam eder. Şu halde, çalışma ilişkisinin ortadan kalkmasıyla, sosyal sigorta hak ve yükümlülükleri 4/I, (a) bendi uyarınca sigortalı olanlar bakımından kural olarak sona erer[349].

Çalışma ilişkisinin sona ermesi değişik görünümlerde ortaya çıkabilir. Örneğin, bir veya birkaç işveren yanında çalışan sigortalının hizmet sözleşmesinin, İş Kanunu hükümlerine göre sona erdirilmesi ve başka bir işyerinde hizmet sözleşmesine göre çalışmama durumunda sigortalılık niteliği ortadan kalkar. Bunun gibi, hizmet sözleşmesine dayanarak bir süre çalışan sigortalının, daha sonra m. 4/I, (b) bendi kapsamına giren bir işte çalışmaya başlaması, onun m. 4/I, (a) anlamındaki sigortalılık niteliğini de sona erdirir.

B. Bağımsız Çalışan Sigortalılar Açısından

4/I, (b) bendi uyarınca sigortalı olanların sigortalılıkları, sigortalılık ilişkisini kuran faaliyetin türüne göre ayrı belirlenmiştir. Kanunun 9 uncu maddesinin I/b fıkrasında hangi hal ve sürelerde sigortalılığın sona ereceği düzenlenmiştir. Buna göre; •

[349] "2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, söz konusu Kanunun kapsamına giren sigortalıların, sigortalılıklarının sona ermesi bakımından özel bir hüküm öngörmüştür. Buna göre, primlerini gecikme cezası ve gecikme zammı ile birlikte ait olduğu yılı takip eden yılın Şubat ayı sonuna kadar ödemeyenlerin o yılın 1 Ocak gününden; sigortalılıklarına devam etmek istemediklerini Kuruma yazılı olarak bildirenlerin, bu bildiriminin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihi izleyen yılbaşından; sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olarak çalışmaya başlamaları nedeniyle prim veya kesenek kesilmeye başladığı tarihten itibaren, sigortalılıkları sona erer." Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.203.

Gelir vergisi mükellefi olanlar için, mükellefiyetlerini gerektiren faaliyetlerine son verdikleri[350];

Gelir vergisinden muaf olanlar için ise, esnaf ve sanatkar sicili kaydının silindiği[351] veya aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas kazanç alt sınırının otuz katından az olması durumunun belgelendiği[352];

Kanunun m. 4/I, (b) bendine göre sigortalı olan şirket ortaklarının sigortalılıklarının sona ermesi ise şirketin türüne ve şirketin iflas edip etmemesi haline göre ayrı ayrı düzenlenmiştir. Buna göre;

• Şahıs şirketlerinden kolektif, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları ve donatma iştiraki ortaklarının vergi mükellefiyetlerinin sona erdiği tarihten[353],

• Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortaklarının, şirketin ticaret sicil memurluğundan kaydının silindiği tarihten,

• Limited şirket ortaklarından hisselerinin tamamını devreden sigortalıların, hisse devrinin yapılmasına ortaklar kurulunca karar verildiği tarihten[354],

---

[350] Örneğin, 01.10.2008 tarihinden önce 01.07.2001 tarihinde başlayan gerçek usulde vergi mükellefiyetine istinaden sigortalılığı başlatılanlardan vergi mükellefiyetlerinin 31.12.2009 tarihinde sona erdiğinin tespit edilmesi halinde sigortalılığı 31.12.2009 tarihi itibariyle sona erdirilecektir.

[351] Örneğin, gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkarlar sicilinde 12.10.2008 tarihinde başlayan sicil kaydına istinaden bu tarih itibariyle sigortalılığı başlayan sigortalı, esnaf ve sanatkarlar sicilindeki kaydının 30.06.2009 tarihinde silindiği varsayıldığında sigortalılığı 30.06.2009 tarihinde itibariyle sona erdirilecektir.

[352] Örneğin, gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkarlar sicilinde 20.11.2008 tarihinde başlayan sicil kaydına istinaden sigortalılığı başlatılan sigortalılardan, 02.02.2009 tarihinde esnaf ve sanatkarları odaları birliğinde tanzim edilen ve Kurum kayıtlarına 10.02.2009 tarihinde intikal eden muafiyet belgesinde "aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyetlerine ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunun" tespiti halinde sigortalılığı muafiyet belgesinin tanzim edildiği 02.02.2009 tarihi itibariyle sona erdirilecektir. Sigortalının muafiyet belgesini on günlük süreden sonra Kurum kayıtlarına intikal ettirmesi halinde ise belgenin Kurum kayıtlarına intikal ettiği tarihten itibaren sigortalılığı sona erecektir

[353] Örneğin, 01.11.2008 tarihinde kurulan ve kolektif şirketi ortağı olanlardan 02.11.2008 tarihinde vergi mükellefiyetinin başlaması nedeniyle 02.11.2008 tarihinde sigortalılığı başlatılanların vergi mükellefiyetinin 17.10.2010 tarihinde sona erdiği varsayıldığında sigortalılığı 02.11.2008 tarihinde sona erdirilecektir.

[354] Örneğin, limited şirketinin ortağı olması nedeniyle 09.11.2008 tarihinde sigortalılığı başlatılan sigortalılardan kayıtlarına intikal ettirdiği belgelerde yapılan incelemede; 28.11.2010 tarih ve 1717 numaralı noter devir sözleşmesinde hissesinin tamamını devrettiği, bu devrin yapılmasına ortaklar kurulunun 20.12.2010 tarihinde muvafakat edildiğine dair kararın alındığı ve devrin pay defterine işlendiğinin tespit edilmesi sonucunda sigortalılığı ortaklar kurulu karar tarihi itibariyle sona erer.

• anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortaklarının yönetim kurulu üyeliklerinin sona erdiği tarihten[355],

itibaren sona erer (m. 9/I, b, 3).

İflas veya tasfiye durumu ile münfesih duruma düşen şirketler için ortaklardan birinin talep etmesi halinde, mahkeme kararı ile iflasın, tasfiyenin açılmasına, ortaklar kurulu kararı ile tasfiyenin başlamasına veya şirketin münfesih duruma düşmesine karar verildiği; ortakların talepte bulunmaması halinde, mahkemece iflasın kapatılmasına karar verildiği, tasfiyesi sonuçlanan şirketlerin ortaklıklarının ise tasfiye kurulu kararının ticaret sicili memurluğunca tescil edildiği[356],

• Tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanların sigortalılıkları ise, tarımsal faaliyetlerinin sona erdiği veya m. 6/I, (ı) bendi kapsamına girdiği veyahut 65 yaşını doldurması nedeniyle talepte bulunması,

• Köy ve mahalle muhtarlarının sigortalılıkları, muhtarlık görevlerinin sona erdiği[357],

• Herhangi bir yabancı ülkede ikamet eden ve o ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başladığı veya ikamet esasına bağlı olarak o ülke sosyal güvenlik sistemine dahil olduğu tarihten bir gün öncesi,

---

[355] Anonim şirketinin ortağı olup, bu şirketin 03.03.2009 tarihinde yapılan genel kurulunda yönetim kurulu üyeliğine seçilmesi nedeniyle sigortalılığı başlatılan 03.03.2011 yılında yapılan genel kurulda yönetim kurulu üyeliğine seçilemediği varsayılan bir sigortalının sigortalılığı 03.03.2011 yılında sona erdirilecektir.

[356] Ancak, iflas veya tasfiye durumu ile münfesih duruma düşen şirketlerin ortakları, m. 4/I-a bendi kapsamında çalışmaya başlarlarsa çalışmaya başladıkları tarihten itibaren m. 4/I-b bendi kapsamındaki sigortalılıkları sona erer (m.9/I, b, 8). Örneğin, 22.10.2008 tarihinde kurulan limited şirketin ortağı olması nedeniyle sigortalısı olanlardan ortağı olduğu şirketin, Asliye Ticaret Mahkemesinin 17.06.2011 tarihinde iflasın açılmasına karar vermesi ve bu kararın 25.06.2011 tarihinde Kurum kayıtlarına intikal ettirilmesi sonucu; sigortalının talepte bulunarak mahkemece iflasın açılmasına karar verilmesi nedeniyle sigortalılığının sona erdirilmesi talep etmesi halinde, sigortalılığı mahkemece iflasın açılmasına karar verildiği 17.06.2011 tarih itibariyle sona erdirilecektir

[357] Ancak, köy ve mahalle muhtarlarından; kendi adına ve hesabına bağımsız çalışmasından dolayı gelir vergisi mükellefiyeti bulunanlar hariç, aynı zamanda hizmet sözleşmesi ile çalışmaya başlamışlarsa, bu çalışmanın başladığı tarihten itibaren 4/I-b bendi kapsamındaki sigortalılıkları sona erer (m.9/I, b, 9). Örneğin, 28.04.2004 tarihinde yapılan mahalli idareler seçiminde muhtar seçilen ancak 01.10.2008 tarihine kadar sigortalılık tescil işlemini yaptırmadığı için sigortalılığı 01.10.2008 tarihinde başlatılan sigortalının 29.03.2009 tarihinde yapılacak mahalli idareler seçiminde muhtar seçilemediği ve vergi kaydının olmadığı tespit edildiğinde, sigortalılığı 29.03.2009 tarihinde sona erdirilecektir. Bu sigortalının 01.10.2008 tarihinde başlayan muhtar sigortalılığı devam ederken 01.02.2009 tarihinde bu Kanunun 4 üncü maddesinin a bendi kapsamında hizmet sözleşmesine dayalı çalışmaya başlaması halinde de sigortalılığı hizmet akdine dayalı çalışmaya başladığı 01.02.2009 tarihinden bir gün önce 31.01.2009 tarihi itibariyle sona erdirilecektir.

• 6132 sayılı Kanuna tabi jokey ve antrenörlerden lisanları yenilenmeyenlerin lisanslı oldukları yılın sonu

tarihten itibaren 4/I-b bendi kapsamındaki sigortalılıkları sona erer.

C. Devlet Memurları ve Kamu Görevlileri Açısından

5510 sayılı Kanun'un m. 9/I, (c) bendi uyarınca 4/I, (c) bendi kapsamında sigortalı sayılanların,

• Ölüm veya aylık bağlanmasını gerektiren hallerde görev aylıklarının kesildiği tarih,

• Emekli Sandığı Kanununun 40. maddesinde[358] belirtilen yaş hadleri ile sıhhi izin sürelerinin doldurulması halinde, bu süre ve hadlerin doldurulduğu tarihleri takip eden aybaşı,

• Diğer hallerde ise görevden ayrıldıkları tarih,

itibari ile 4/I-c bendi kapsamındaki sigortalılık niteliğinin sona ereceği ifade edilmiştir[359].

D. Kısmen Sigorta Kapsamına Girenler ile Kamu İdarelerince Dış Temsilciliklerde İstihdam Edilenler Açısından

Daha önce bahsedildiği üzere 5510 sayılı Kanun'un 5. maddesi kapsamında, hükümlü ve tutuklular, çıraklar, kursiyerler gibi bazı iş kolları iş kazası ve meslek hastalığı açısından kısmı olarak sigortalılık kapsamına alınmıştır. 5510 sayılı Kanun'un

[358] 5510 sayılı Kanunla 5434 sayılı Kanunun pek çok hükmü yürürlükten kaldırılmış, fakat istisnai nitelikte olmak üzere bazı hükümleri yürürlükte bırakılmıştır. 5434 sayılı Kanunun halen yürürlükte olan hükümlerinden biri de 40. madde olup, emeklilik aylığı için yaş haddini düzenlemektedir.
[359] Eleştirisi için bkz. Okur, Ali Rıza, Sosyal Güvenlik Reformu, s.124.

m. 9/I, (d) bendinde, kısa ve uzun vadeli sigorta kolları bakımından sigortalılığın; *"5 inci madde gereği bazı sigorta kollarına tâbi tutulanların, sigortalı sayılmalarını gerektiren halin sona erdiği tarihten"* itibaren sona ereceği ifade edilmiştir. Örneğin kursiyerin kurs süresi sona erince sigortalılık niteliği de otomatik olarak sona erecektir[360].

Kanunda sigortalılık niteliğinin sona ermesine ilişkin olarak yer verilen bir diğer düzenlemeye göre ise, m. 6/I, (1) bendi kapsamında kamu idarelerince dış temsilciliklerde istihdam edilenler, çalışmakta iken bulunduğu ülkenin sosyal güvenlik kurumu ile irtibatlandırılanlar ile uluslararası sosyal güvenlik sözleşmeleri çerçevesinde, seçimini bu yönde kullananlar, sigortalandıkları tarihten itibaren sigortalı sayılmazlar (m. 9/I, (e))[361].

III. Sigortalılık Niteliğinin Sona Erdiğinin Kuruma Bildirilmesi

5510 sayılı Kanunu m. 9/III fıkrasında, m 9/I, (a), (c) ve (d) bentlerine göre sigortalılığı sona erenlerin durumlarının işverenleri tarafından, bağımsız çalışma halinde ise kendileri ve 9/I, (b) bendinde sözü edilen kuruluşlar veya vergi daireleri tarafından, en geç on gün içinde Kuruma işten ayrılış bildirgesi ile bildirileceği ifade edilmiştir[362]. Bu kişilerin meslek kuruluşlarına ya da vergi dairelerine olan yükümlülüklerini yerine getirmemiş olmaları, sigortalılığın sona ermesine ilişkin belge ya da bilginin verilmesine engel teşkil etmez.

5510 saylı Kanun'un geçici 20. Maddesinde belirtilen sandıklar da, Kuruma devir tarihine kadar iştirakçilerinin sandıkla ilgilerinin başlama ve sona ermesine ilişkin bildirimlerini, en geç on gün içinde Kuruma yaparlar (5838 s. K. Ek m. 1/III). Buna

[360] Ayrıca Kanunun 9 uncu maddesinin I/d ve e bentlerinde de sigortalılık niteliğinin sona ermesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre, Kanunun 5 inci maddesinde sayılan stajyerler, çıraklar, ceza infaz kurumları ile tutukevlerinin atölyelerinde çalışanlar gibi sigortalıların sigortalı sayılmalarını gerektiren hal sona erdiğinde, bu tarihten itibaren sigortalılıkları da sona erecektir. Bir başka deyişle, örneğin stajyerin staj süresi sona ermekle sigortalılık niteliği de sona erecektir.

[361] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.206.

[362] "Kanunda işverenler ya da maddede belirtilen diğer yükümlüler tarafından sigortalılık niteliği sona erenlerin "işten ayrılış bildirgesi ile on gün içinde Kuruma bildirilmesi yükümlülüğü öngörülmüştür. Oysa işverenler Kuruma vermiş oldukları aylık prim ve hizmet belgesinde zaten sigortalıların işten çıkışlarını, çıkış nedeni ile birlikte bildirmektedirler. Bu yükümlülükle işverenler, gereksiz olarak aynı durumu Kuruma ayrı bir belge ile tekrar bildirmek zorunda kalmaktadırlar." Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.207-208.

karşılık, çalışmakta iken bulunduğu ülkenin sosyal güvenlik kurumu ile irtibatlandırılanlarla uluslararası sosyal güvenlik sözleşmeleri çerçevesinde, seçimini bu yönde kullananlar (m. 9/I, e) ve yurt dışında kamu idarelerinde çalışanların (m. 8/I, c) sigortalılıklarının sona ermesine ilişkin bildirimler, üç ay içinde yapılır (m. 9/IV).

IV. Bildirim Yükümlülüğünün Yerine Getirilmemesinin Yaptırımı

Sigortalıların tescili konusunda Kanun ve Yönetmelik ile yapılan düzenlemelere rağmen, kayıt dışı olarak istihdam edilen çalışan problemi çözülebilmiş değildir[363]. Öğretide isabetle belirtildiği üzere, sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı işleyişi için uygulamaya yönelik izleme, gözetim ve denetime ek olarak tespit edilen aykırılıklara yönelik cezalandırma mekanizmasının da işletilmesi gerekmektedir[364]. Bu kapsamda 5510 sayılı Kanunun 102. maddesinde çalışanlara ilişkin bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde idari para cezası uygulanması hükme bağlanmıştır.

Sigortalılığı sona erenlere ilişkin bildirim[365] ile 506 sayılı Kanunun geçici 20. maddesinde yer alan sandık iştirakçiliğinin başlama veya sona ermesine ilişkin bildirimi, süresi içinde ya da Kurumca belirlenen şekle ve usule uygun olarak yapmayanlar hakkında, bir takvim ayında işlenen bu fiillerden dolayı tutmakla yükümlü bulunan defter ve belgelerin ibraz edilmemesi nedeniyle verilmesi gereken ceza tutarını aşmamak kaydıyla her bir sigortalı veya sandık iştirakçisi için asgari ücretin onda biri tutarında idari para cezası uygulanır.

Madde 4/I, (b) bendine göre sigortalı olanlar için de işten ayrılış bildirgesi vermemek idari para cezası yaptırımına bağlanmıştır. Bu durumda ödenmesi gereken idari para cezası ise aylık asgari ücret tutarındadır.

---

[363] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.208; Alper, Sosyal Güvenlik Sisteminde Kriz, s.16 vd, Gerek, Nüvit, Sosyal Sigortalar Kurumunun Sorunları, s.5; Arıcı, Yapılan Değişiklikler, s.19.
[364] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.209; Çenberci, s.711.
[365] Güzel, 5510 Sayılı Yasa İle İşverenlere Getirilen Önemli Ek Sosyal Sigorta Yükümlülükleri, s.28-29; Güzel / Ocak, İşverenlere Getirilen Ek Sosyal Sigorta Yükümlülükleri, s.149.

Burada dikkat edilmesi gerekli bir husus, Kanun'da sadece m. 4/I, (a) ve (b) bentleri kapsamında sigortalı olanların Kuruma bildirilmemesi halinde idari para cezası yaptırımının uygulanacağıdır. Kanunda m. 4/I, (c) bendine göre sigortalı olanlar için işten ayrılış bildirgesi verilmemesi idari para cezası yaptırımına tabi tutulmamıştır.

§ 11. SİGORTALILIK SÜRELERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ

I. 5510 Sayılı Kanundan Önceki Uygulama

Sosyal güvenlik hukuku, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar nedeniyle yeni çıkarılan yasalar, yasalara eklenen maddeler ya da bazı maddelerinde yapılan değişiklikler, Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararları gibi değişimlerle oldukça dinamik yapıya sahip bir hukuk dalıdır[366]. Ülkemizde 5510 sayılı Kanun öncesinde, sosyal güvenliğin beş ayrı kanun ve üç ayrı sosyal güvenlik kurumu aracılığıyla sağlandığı düşünüldüğünde, farklı yasa ve kurumlar kapsamında geçirilen sigortalı hizmet sürelerinin nasıl değerlendirileceği önemli bir sorun oluşturması şaşırtıcı değildi[367]. Değişik sosyal güvenlik kurumlarındaki hizmetlerin çakışması, bazı hizmet borçlanmasının yanlış kurumlarda yapılması, bazı işlemlerin geçersiz olması gibi pek çok sorun, uygulamada, hizmet birleştirilmesi aşamasında gündeme getirilmekte, sosyal güvenlik kurumları tarafından hizmet birleştirilmesi sırasında bu tür uyuşmazlıklar yaratılmakta ve hizmet birleştirilmesi işlemi, sosyal güvenlik hukuku ile ilgili birçok sorunun çözümünü de gerekli kılmaktadır[368].

Ülkemizde bu konudaki ilk adım 228 sayılı Kanunla[369] atılmıştır. Sigortalıya son ayrıldığı kurum veya sandık tarafından aylık bağlanmasını öngören 228 sayılı Kanun uygulamada adaletsiz durumlara neden olduğu için 22 yıllık uygulamadan sonra yerini 2819 sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumlarına Tabi Olarak Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkında Kanun"a[370] bırakılmıştır. 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan 2819 sayılı Kanun, sigortalının "son ayrıldığı kurum" ölçütü yerine, "son yedi yıllık fiili hizmet süresi içinde fiili hizmet süresi fazla olan kurum" esasını getirmiştir[371]. Kanunda ayrıca, hizmet sürelerinin eşit olması halinde, eşit hizmet

[366] Ayan, Zehra, Değişik Sosyal Güvenlik Kurumlarında Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi, Sicil, Eylül 2006, s.162.
[367] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.210-212.
[368] Ayan, s.163; Bulut, s.68; Araslı, s.1686 vd.; Ayrıca bkz. Mehmet Can, "Hizmetlerin Birleştirilmesi" UMD, Eylül 1990, s. 35-38.
[369] RG., 12.1.1961, 10705.
[370] RG., 27.5.1983, 19059.
[371] Sigortalının yaptığı askerlik borçlanması son yedi yıllık döneme eklenmez, sadece sigortalılık süresinin başlangıcını borçlanılan süre kadar geriye götürür. Yarg. 10. HD., 29.12.1989, 6344/9650, İş ve Hukuk, Haziran

sürelerinden sonuncusunun geçirildiği kurumca aylık bağlanacağı ve ödeneceği de hüküm altına alınmıştı[372].

Mevcut sosyal güvenlik kuruluşlarının bir veya ikisinin kapsamında geçen çalışmaların tek başına kişiye sosyal güvence sağlamaması durumunda, tüm hizmetlerin birleştirilmesi yoluyla sosyal güvence sağlanması, hizmetlerin birleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır[373]. 5510 sayılı Kanun ile farklı kurumlar ve kanunlar kapsamında geçen sürelerin birleştirilmesi ve sigortalılar açısından adil bir çözüm bulunabilmesi için birçok düzenleme yapılmıştı[374].

Yargıtay daha önce isteğe bağlı sigortalılık çerçevesinde ödenen primlerin son yedi yılın hesabında dikkate alınmaması yönünde karar verirken[375] artık, bu sigortalılık esasına göre ödenen primleri de son yedi yılın hesabında dikkate almaktadır[376].

Sosyal güvenlik hukukunda 5510 sayılı Kanun ile yapılan temel değişiklikle 4947 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilat Kanunu ile kurulan Sosyal Güvenlik Kurumu, 4958 sayılı Kanunu ile kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu, 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu ile 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı'nın; merkez ve taşra teşkilatlarının kadroları ile kadrolarında görev yapan memur ve işçileri, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4 üncü maddesi b bendi gereği çalıştırılan personeli 5502 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi itibarıyla görevleri ile birlikte Sosyal Güvenlik Kurumu'na devredilmiştir.

1990, s.32-33; Aynı görüş 10. HD.' nin 19.4.1993, 9156/3876 kararında da tekrarlanmıştır, değerlendirmesi için bkz. Şakar, 1993 Yılı Kararları, 201-202.

[372] Burada dikkat edilecek nokta sigortalılık süresi değil, fiili hizmet süresidir. Yani eylemli olarak çalışılarak geçirilen süre esas alınacaktır.

[373] Ayan, s.163.

[374] Ayhan, s.45; Bulut, s.68; Araslı, 1686 vd; Ayrıca bkz. Can, Mehmet, "Hizmetlerin Birleştirilmesi" UMD, Eylül 1990, s.35-38.

[375] Yarg. 21. HD., 21.12.2009, E. 2009/15477, K. 2009/16702; 14.6.2010, E. 2009/10396, K. 2010/6715, kararı isabetsiz bulan değerlendirme için bkz. Akın, 2010 Yılı Kararları, s.538 vd.

[376] YHGK, 30.3.2012, E. 2010/21211 K. 2012/269, karar ve kararı isabetli bulan değerlendirme için bkz. Caniklioğlu, 2012 Yılı Kararları, s. 81 vd.

II. 5510 Sayılı Kanun Uygulaması

5510 sayılı Kanun ile birlikte tek yasa ve sosyal güvenlik kurumu anlayışına geçildiği için, farklı kurum ve kanun kapsamında geçen sigortalılık sürelerinin birleştirilmesi konusunun önemi azalmıştır. Buna karşılık 5510 sayılı Kanun ile tek yasa sistemine geçilmiş olsa bile, Kanunda hala üç farklı sigortalılık hali ve her sigortalılık haline ilişkin farklı koşullar bulunmaktadır. Şu halde sigortalının aylığa hak kazanıp kazanmadığı belirlenirken 4. maddenin hangi bendine göre sigortalı olduğu büyük önem taşımaktadır. Sigortalının çalışmaya hayatı boyunca 4. maddenin farklı bentleri kapsamında çalışmış olması halinde, emeklilikte hangi ölçütün dikkate alınacağının belirlenmesi gerekecektir[377].

Burada söylemek gerekir ki her ne kadar, 5510 sayılı Kanun ile tüm sosyal güvenlik kurumları tek bir çatı altına toplanması hükme bağlansa da, 506 sayılı Kanunun geçici 20. Maddesine göre kurulan sandıkların hala mevcudiyetini koruduğu ve tek çatı sistemine aykırılık oluşturduğu görülmektedir[378].

Bunun yanı sıra sigorta sürelerinin birleştirilmesi 5510 sayılı Kanun'da üç farklı sigortalılık hali ve her sigortalılık haline ilişkin farklı koşullar bulunması nedeniyle hala bir ihtiyaçtır. Bu kapsamda sigortalının aylığa hak kazanıp kazanmadığı belirlenirken 4. Maddenin hangi bendine göre hangi sürelerde çalıştığı dikkate alınmaktadır. Bu hususlar 5510 sayılı Kanun'un m. 53/VI fıkrasında açıklanmaktadır.

---

[377] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.213-214.

[378]506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamında faaliyet gösteren banka sandıkları, sigorta ve reasürans şirketleri ile ticaret ve sanayi odaları ile borsalar veya bunların teşkil ettikleri birlikler olmak üzere (Şekerbank, Yapı Kredi, Ziraat Bankası, Akbank, Garanti Bankası, Sınai Kalkınma Bankası, İş Bankası, İmar Bankası, Fortisbank, Vakıflar Bankası, Halk Bankası, Esbank, Anadolu Anonim Türk Sigorta, Genel Sigorta, Şeker Sigorta, Milli Reasürans, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) faaliyet gösteren sandıklar bulunmakta olup, bu sandıkların 5510 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesine göre Sosyal Güvenlik Kurumuna devir işlemi yapılmadığından müstakil sosyal güvenlik kuruluşu olarak üyelerine sigorta ve sağlık yönünden sosyal güvenlik hizmeti vermeye devam etmektedirler. 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamındaki sandıklarda çalışanların yada buralarda hizmeti olan sandık sigortalılarının hizmet bildirme birleştirme işlemleri, hizmet çakışmasının tespiti, sağlık yardımlarından yararlanması bakımından hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi, diğer kanunlarla Kurumumuzca verilen görevlerin takibinin yapılabilmesi açısından kağıt ortamında yapılmakta olan işlemler 6/6/2016 tarihinden itibaren elektronik ortama taşınmıştır. Banka sandıkları ile Kurumumuz arasında hizmet bildirme ve birleştirme işlemleri elektronik ortama taşındığından 8/9/2016 tarihinden itibaren bu sandıklarda çalışması olan sigortalıların banka sandığına ait hizmetleri ile 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerine tabi hizmetleri www.turkiye.gov.tr adresinden görüntülenmeye başlanmıştır.
http://archive.ismmmo.org.tr/Mansetler/MEVZUAT/Duyuru/506duyuru.pdf_967.pdf

5510 sayılı Kanunda kural olarak, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilk defa sigortalı sayılanlardan 4/I, (a), (b) ve (c) bentlerinden birden fazlasına tabi olarak çalışması olanlara yaşlılık aylığı bağlanması durumunda, sigortalının hangi bende tabi çalışmasının fazla olduğuna bakılır, bu sürelerin eşit olması halinde son olarak hangi bendin kapsamında sigortalı olduğuna bakılır ve bu sigortalılık hali esas alınır. Buna karşılık, malullük ve ölüm halleri ile yaş haddinden re'sen emekli olma, süresi kanunla belirlenen vazifelere atanma veya seçilme ve bağlı oldukları sigortalılık halinin kanunla değiştirilmesi durumunda ise son sigortalılık haline göre aylık bağlanır (m. 54/VI)[379].

Böylece 5510 sayılı Kanun'da konu ikiye ayrılarak düzenlenmiş ve öğretide de önerildiği gibi tüm sigortalılık süresi esas alınarak aylık bağlanması ilkesi benimsenmiştir[380]. Düzenlemede ifade edilen sigortalılık süresi kavramının 2829 sayılı Kanun'da olduğu gibi eylemli olarak, yani prim ödenerek geçirilen süre olarak kabul edilmelidir[381].

5510 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten önce sigortalı veya iştirakçi olup, bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten sonra aylık talebinde bulunanlardan, farklı sosyal güvenlik kurumlarına ya da bu kanun'da belirtilen sigortalılık hallerinden birden fazlasına tabi olanlara aylık bağlanmasına esas alınacak kanun 5510 sayılı Kanunla mülga 2829 sayılı Kanun hükümlerine göre tespit olunur ve bunlar hakkında, 5510 sayılı Kanunun geçici maddelerindeki hükümler uygulanır. Ancak bunlardan 5510 sayılı Kanunun geçici 4. Maddesi kapsamına girmeyenlere 5434 sayılı Kanun hükümleri uygulanmaz. Bu Kanunla mülga 2829 sayılı Kanuna göre 5434 sayılı Kanun hükümleri uygulanması gerekenlerden, bu Kanunun geçici 4. Maddesi kapsamına girmeyenler için, bu maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri esas alınır. (a) bendi hükümlerinin uygulamasına esas alınacak kanun, bu Kanunun m. 4/I, (c) bendi kapsamına girenler hariç, bu Kanunla mülga 2829 sayılı Kanun hükümlerine göre belirlenir. Bu Kanuna tabi hizmetlerle 506 sayılı Kanunun geçici 30. Maddesine tabi sandıklarda geçen

[379] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.214-215.
[380] Okur, Karşılaştırma, s.542.
[381] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.214-215.

hizmetlerin birleştirilmesinde de bu fıkra hükümleri esas alınmak suretiyle bu Kanunla mülga 2829 sayılı Kanun hükümleri uygulanır (geç. m. 2/son)[382].

[382] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.215.

§ 12. SİGORTALILIK HALLERİNİN ÇAKIŞMASI

5510 sayılı Kanun ile çalışanlar tek bir sosyal güvenlik kurumu çatısı altında toplanmış olmakla birlikte, Kanunun 4/I, (a), (b) ve (c) bentleri kapsamındaki sigortalı çalışmalarının aynı zamanda gerçekleşmesi halinde hangi düzenlemeye tabi olacakları konusunda belirsizliğe neden olabilmektedir. Örneğin bağımsız faaliyeti nedeniyle vergi mükellefi olan bir kişi gibi aynı zamanda iş sözleşmesine göre bağımlı olarak çalışabilir. Böyle bir durumda her iki faaliyetten de doğan sigortalılık nedeniyle iki sigortalılık ilişkisinin kurulup kurulmayacağı ya da bu faaliyet nedeniyle hangi sigortalılık ilişkisine öncelik tanınıp tanınmayacağı konusunun açıklığa kavuşturulması gereklidir[383].

Kanun koyucu 6111 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önce "sosyal sigortada teklik ilkesi"ni benimsemiş iken anılan Kanunla yapılan değişiklikten sonra sigortalıların birden fazla sigortalılık türüne göre sigortalı olmalarına olanak tanımıştır. 5510 sayılı Kanun'da böyle bir durumda, sosyal sigortada teklik ilkesinden sapılmadan, birden fazla sigortalılık hali birbirini tamamlayacak şekilde tek bir güvenceye kavuşturulmaktadır[384]. Sigortalılık hallerinin çakışması veya çatışması olarak adlandırılan söz konusu durumlarda, çakışan sigortalı çalışmaları dolayısıyla hakkında 5510 sayılı Kanundaki sigortalılık hallerinden hangisinin esas alınacağı aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır[385].

I. Zorunlu Sigortalılık Hallerinin Çakışması

5510 sayılı Kanun m. 53/I fıkrasında; sigortalının, m. 4/I, (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan sigortalılık hallerinden birden fazlasına aynı anda tabi olmasını gerektirecek şekilde çalışması durumunda, öncelikle dördüncü maddenin birinci fıkrasının c bendi kapsamında, c bendi kapsamında çalışması yoksa ilk önce başlayan sigortalılık ilişkisi esas alınarak sigortalı sayılacağı hüküm altına alınmıştır. Bundan

[383] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.173.
[384] Karaman, Çalışan Sigortalılık, s.886.
[385] Sözer, Ali Nazım / Saraç, Coşkun, Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi, Sicil, Aralık 2008, s.153.

dolayı, bir kişinin hem 4/I, (c) bendi kapsamında kamu çalışanı olduğu hem de 4/I, (a) bendi kapsamındaki bir işte bağımlı olarak kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışması durumunda, hangi kapsamda sigortalılığın önce başladığına bakılmaksızın sigortalılık ilişkisi 4/I, (c) bendi kapsamında kurulacaktır[386].

Genel kural olarak devlet memurlarının başka bir işte çalışması yasaklanmış olup, memurunun asıl işi haricinde başka bir işte çalışması ancak sınırlı hallerde söz konusu olabilmektedir[387]. Dolayısıyla bu düzenleme ile 4/I, (c) bendi kapsamında olan sigortalılığın asıl kabul edilmesi gerektiği hususunun vurgulanmış olmaktadır[388].

Çalışanların hem m. 4/I, (a) bendi kapsamında bir iş sözleşmesine göre hem de m. 4/I, (b) bendi kapsamında bağımsız olarak çalışması halinde ise, m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalılık esas alınacaktır[389]. Örneğin kendi muayenesi olan ve serbest çalışan bir doktor aynı zamanda bir hastanede kısmi süreli olarak iş sözleşmesi ile çalışmaya başladığında m. 4/I, (a) bendine göre iş sözleşmesi ile çalışan olarak sigortalanacaktır. Çalışanın mesaisinin çoğunu bağımsız çalışmaya ayırması halinde dahi, m. 4/I, (a) bendi kapsamındaki sigortalılık mutlak üstünlüğünü koruyacaktır[390].

Burada dikkat çeken bir husus, m. 4/I, (a) kapsamındaki sigortalılığın temel olarak sigortalının lehine hükümler oluşturmakla birlikte, bazı durumlarda m. 4/I, (a) kapsamındaki sigortalılığın zorunlu olarak tercih edilmesi sigortalı açısından sakınca doğurabilecek olmasıdır. Yukarıda değinilen doktor örneğinden hareketle, sigortalının haftanın bir günü iş sözleşmesine göre, diğer günlerde ise m. 4/I, (b) bendi kapsamında kendi muayenesinde çalışması halinde, sadece m. 4/I, (a) bendi kapsamında kabul edilen çalışması ise yaşlılık aylığı bağlanması için gerekli olan minimum ödeme gün sayısını tamamlaması oldukça zorlaşacaktır.

---

[386] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.173; Akın, Bağımlı Çalışanların maluliyeti, s.131; Gerçek, Muhammed, Baskın Sigortalılık, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, 2008/51, s.59.

[387] Sözer / Saraç, Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi, s.152; Karaman, Çakışan Sigortalılık, s.888.

[388] Akın, Bağımlı Çalışanların Maluliyeti, s.131.

[389] 25.02.2011 tarihinde 6111 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik öncesinde m. 4/I, (a) bendi ile m. 4/I, (b) bendi kapsamındaki sigortalıkların hiçbirine üstünlük tanınmaksızın, hangisi önce başlamışsa o faaliyete göre sigortalılık ilişkisi tesis edilmekteydi. Önce başlayan sigortalılık kesintiye uğradığında da, sonraki sigortalılık devreye girmekteydi.

[390] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.174.

Kanunda bu gibi olumsuzlukların önüne geçmek amacıyla, çalışanlara her iki bendine göre eş anlı olarak sigortalı olma hakkın tanınmıştır. Kanuna göre, hem m. 4/I, (a) hem de m. 4/I, (b) bendine göre çalışıp da m. 4/I, (a) bendine göre sigortalı sayılanlar, yazılı talepte bulunmak kaydıyla, talep tarihinden itibaren m. 4/I, (b) bendi kapsamında da prim ödeyebilirler[391]. Bu şekilde ödenen primler; iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan haklar yönünden, m. 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalılık statüsünde, kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan yardımlar yönünden ise m. 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalılık statüsünde değerlendirilir. Bu fıkra hükümlerine göre ödeme talebinde bulunulduğu halde ait olduğu ayı izleyen ayın sonuna kadar ödenmeyen primlerin ödeme hakkı düşer (m. 53/I)[392].

5510 sayılı Kanunda temel olarak kabul edilen bu ilkeye m. 53/II fıkrası ile bir istisnası getirilmiştir. Buna göre, 4/I, (b) bendi kapsamında sayılanlar, kendilerine ait veya ortak oldukları işyerlerinden dolayı, 4/I, (a) bendi kapsamında sigortalı bildirilemeyecekleri hüküm altına alınmıştır. Bu durumda, örneğin iş sözleşmesine göre çalıştığı bir işyerinde daha sonra ortak olan, ancak iş sözleşmesiyle çalışmasına devam eden kişinin 4/I, (a) bendi kapsamındaki sigortalılığını devam ettiremeyerek, önceki sigortalılığı sona erecek ve 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı sayılacaktır. Böylelikle bazı işyeri sahiplerinin, m. 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı olmamak için ortak oldukları işyerinden iş sözleşmesine göre çalıştıklarını belirterek m. 4 /I, (a) bendi kapsamında sigortalı olarak tescillerini yaptırarak, söz konusu hükümleri bu şekilde kötüye kullanmanın önüne geçilmek istenmiştir[393]. Öte yandan, Kanunda bu yönde bir düzenleme olmamasına rağmen, "5510 Sayılı Kanun Gereğince Sigortalı Sayılanlar, Sayılmayanlar, Sigortalılığın Başlangıcı, Kuruma Bildirilmesi ve Sona Ermesi Hakkında Tebliğ" ile 01.10.2008 tarihinden önce sigortalı olanlar bakımından mevcut sigortalılık ilişkisi korunmuş, 4/I-a bendi kapsamında sigortalılıklarının kesintiye uğrayıncaya kadar devam ettirileceği ifade edilmiştir[394].

[391] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.175; Şakar , Müjdat: 4/b'liliğe Veda! (Ya da isteyene hem 4/a hem 4/b…) SİCİL İş Hukuku Dergisi, Mart 2011, s.215 vd; Karaman, çakışan Sigortalılık, s.885-886.
[392] Bkz. 2011/36 sayılı Genelge.
[393] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.175.
[394] Kanunla düzenlenmesi gereken bu hususun Tebliğ ile düzenlenmesi isabetli bulunmamaktadır. Bkz. Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.175; Sözer / Saraç, Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi, s.154-155.

Sigortalılık hallerinin çakışması bakımından Kanunda yer verilen bir başka olasılık ise, bağımsız olarak tarımsal faaliyette bulunan birinin aynı zamanda örneğin kollektif şirketin ortağı olması halidir. Bu ihtimalde sigortalı m. 4/I, (b), (4) numaralı bent dışındaki diğer bentler dikkate alınarak sigortalı sayılır (m.53/I).

II. Zorunlu Sigortalılık İle İsteğe Bağlı Sigortalılığın Çakışması

5510 sayılı Kanunda zorunlu sigortalılık ile isteğe bağlı sigortalılığın çakışması halinde nasıl bir işlem yapılması gerektiği de m 53/III fıkrasında açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, isteğe bağlı sigortalı olanların m. 4/I, (a), (b) ve (c) bentleri kapsamına tabi olacak şekilde çalışmaya başlamaları halinde isteğe bağlı sigortalılık hali sona ereceği hüküm altına alınmıştır. Böylece zorunlu sigortalılığın asıl olduğu yasa metni olarak ifadesini bulmuştur. Ancak Kanunda bu kuralın bir istisnası bulunmaktadır. Kısmi sureli çalışanlar, 51 inci maddede belirtildiği üzere zorunlu sigortalılığın dışında kalan süreler için isteğe bağlı sigortalı olabileceklerdir. Böylelikle bir kişinin aynı anda hem zorunlu hem de isteğe bağlı sigortalı olabilmesi mümkün hale gelmiştir[395].

Kanunda sigortalılık hallerinin çakışması bağlamında düzenlenen bir diğer olasılık da, sigortalının, 4/I, (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan sigortalılık halleri ile kısmen sigortalılığın düzenlendiği 5 inci maddenin (a) ve (e) bentlerine tabi sigortalılık hallerinin çakışması halidir. Bu durumda, 5510 sayılı Kanunu m. 53/IV fıkrası uyarınca kişinin tüm sigorta kollarına tabi tutulması ve 4 üncü madde kapsamında sigortalı sayılmaları gerektiği belirtilmiştir.

[395] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.178.

III. Yasal Düzenlemeye Uygun Olmayan Sigortalılık Hali ve Türü İçin Prim Ödenmesi

Bazı durumlarda çalışan, hangi hükümler çerçevesine sigortalı olduğunu belirleme konusunda yanılarak ya da hatalı olarak farklı bir sigortalılık hali için prim ödemiş olabilmektedir. 5510 sayılı Kanunun m. 53/V fıkrası bu türdeki yanlışlıkların nasıl düzeltileceğini açıklamaktadır.

5510 sayılı Kanun m. 53/V fıkrasına göre, sigortalının, sigortalı sayılması gerekenin dışında başka bir sigortalılık hali için prim ödemiş olması durumunda, ödenen primler birinci fıkraya göre asıl alınan sigortalılık hali için ödenmiş ve asıl alınan sigortalılık halinde geçmiş kabul edilecektir. Bu anlamda çalışanın ödediği primler ve çalıştığı gün sayısı sigortalılık kapsamında değerlendirilecektir[396].

[396] Güzel / Okur / Caniklioğlu, s.178; Sözer / Saraç, Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi, s.156.

§ 13. SONUÇ

Türk sosyal güvenlik sistemine yöneltilen eleştiriler ve değişim talepleri 2000'li yıllarda karşılık bulmuş ve 2006 yılında çıkartılmaya başlayan kanun ve ikincil düzenlemeler ile sosyal güvenlik sisteminde köklü bir reforma gidilmeye çalışılmış ve bu kapsamda sosyal güvenlik sisteminde "tek çatı" ve "tek kanun" modeli esas alınarak, mevzuat ve kurum farklılıklarına son vermeye yönelik düzenlemeler getirilmiştir.

5510 sayılı Kanun, Sosyal Güvenliğin sosyal boyutundan ziyade ekonomik boyutunu ön plana almıştır. Gerekçesinde belirtildiği gibi, mevcut sosyal güvenlik sisteminin mali açıdan uzun dönemde sürdürülebilir olmasını ve finansman sorununu çözmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle Kanuna, gelirleri arttırma ve giderleri azaltma düşüncesi hakim olmuştur. Bu amaçla yapılan düzenlemeler deyim yerindeyse daha fazla prim, daha az yardım şeklinde özetlenebilir.

Bilindiği gibi 5510 sayılı Kanun ülkemizde temel bir değişiklik gerçekleştirmiş, bir yandan sosyal sigortada "çok yasa"dan "tek yasaya"ya geçişi öngörmüş diğer yandan da "sosyal sigorta yardımı" olarak adlandırabileceğimiz parasal yardımlarla, sağlık hizmet sunumunu birbirinden ayırmıştır. Bu ayrıma uygun olarak da iki farklı sigorta kavramı belirlemiştir. Gerçekten Kanunda 4. (kısmen sigortalı olanlarla ilgili olarak ise 5. maddede) ve 60. maddede sigortalı kavramı düzenlenmektedir. Kanunun 4. ve 5. maddesi, geçici işgöremezlik ödeneği, sürekli işgöremezlik geliri, ölüm geliri, malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı gibi parasal yardımlara hak kazanma bakımından "sosyal sigortalı" diyebileceğimiz bir "sigortalı" kavramı öngörürken; 60. madde sadece sağlık hizmet sunumuna ilişkin yardımlardan yararlanacak "genel sağlık sigortalısı" kavramını düzenlemektedir.

5510 sayılı Kanunda sigortalı sayılanlar aynı madde içinde üç farklı kategoride düzenlenmiştir. Madde 4/I, (a) bendi kural olarak, iş sözleşmesi ölçütü çerçevesinde bağımlı çalışanları kapsamına almaktadır. Ancak söz konusu bent sadece iş sözleşmesine göre çalışanları değil, bunun yanında örneğin koruma bekçileri, ceza infaz kurumlarında çalıştırılan hükümlü ve tutuklular ile çırak ve stajyerler gibi başka bazı kişileri de kapsama almış, bu kişiler için sosyal korumanın alanı dolaylı bir biçimde

genişletilmiştir. Madde 4/I, (b) bendi kapsamında sigortalı sayılmak için sigortalının öncelikle hizmet akdi ile bir işverene bağlı olmadan kendi ad ve hesabına çalışması gerekmektedir. Madde 4/I, (c) bendine göre sigortalı sayılmak için kamu idarelerinde kanunda anılan biçimde çalışmak gerekmektedir.

5510 sayılı Kanun, 4. maddede belirtilen nitelikte bir çalışma ilişkisi içinde olmayı ya da faaliyette bulunmayı sigortalılık niteliğini kazanmanın temel koşulu kabul eden kurala 6. madde ile birçok istisna getirilmiştir. Yani SSGSSK. m. 6'nın kapsamına girenler, örneğin, hizmet sözleşmesine göre çalışmış ve iş görme edimlerini işverene ait işyerinde yerine getirmiş bulunsalar bile, SSGSSK anlamında sigortalı sayılmayacaktır. Öte yandan, yine aynı maddede kural olarak Kanunun kapsamı dışında bırakılanlardan bazıları da sadece bazı sigortalılık hali bakımından tekrar kapsama alınmışlardır. Gerçekten, Kanun kural olarak 18 yaşından küçük olanları m. 4/I, (b) ve (c) bendi kapsamında sigortalı saymazken, bir meslek ve sanat okulunu bitirip de öğrenimleri ile ilgili görevde çalışanları tekrar kapsama almıştır. Ev hizmetlerinde çalışanlar da bu maddede kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak ev hizmetlerinde çalışan sigortalılar, tüm sigorta kolları bakımından ya da sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolu ile sınırlı olmak üzere kapsama alınmış bulunmaktadır. Dolayısıyla maddedeki ev hizmetlerinde çalışanların sigortalı sayılmayacaklarına ilişkin düzenleme yanıltıcı ve isabetsizdir.

Kanunun kapsamına girmesini gerektirecek bir faaliyette bulunmamasına rağmen yaptıkları işler nedeniyle Kanunda öngörülen sosyal tehlikelerle karşılaşabilecek bazı kişiler de vardır. Sosyal koruma düşüncesiyle bu gibi faaliyetlerde bulunan kişiler de Kanunun kapsamına alınmaktadır. Ancak bu kişiler tüm sigorta kolları açısından değil, yaptıkları işin niteliğini göre karşılaşabilecekleri sosyal risklere karşı kısmen sigortalı olarak sosyal güvenceye kavuşturulmaktadırlar. Kısmen sigortalı olarak çalıştırılanlardan *Yurt Dışına Çalışmak Üzere Gönderilenlere* ayrı bir parantez açmak gerekirse, bu kişiler sadece kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası bakımından zorunlu olarak kapsama alınmış olup, uzun vadeli sigorta kolları bakımından kapsama alınmamıştır. Bu uygulama sonucunda uzun yıllar yurt dışında çalışan bir sigortalının malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasından yararlanamayacak

olması son derece isabetsizdir. İlgili maddeye ek olarak isteğe bağlı sigortalılık gelmiştir fakat bu düzenlemenin de yeterli olduğu söylenemez çünkü isteğe bağlı sigortalılıkta sigortalı malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları priminin tamamını kendisi ödemek zorundadır.

Zorunluluk ilkesi sosyal sigortaların ayırıcı ve belirleyici özelliğini oluşturur. Zorunluluk ilkesi çerçevesinde işveren, sigortalı ve Kurum arasında emredici hükümlerle düzenlenmiş bir hukuksal ilişki ortaya çıkmaktadır. Sigortalı olmak kişi açısından yalnızca bir hak değil aynı zamanda bir yükümlülüktür. Sigortalı niteliği elde edildikten sonra, bu niteliğin sağladığı haklardan ve yükümlülüklerden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. Sigortalı olup olmamak, kişinin iradesine terkedilmemiştir. Kanunun aradığı koşulları (m. 4 ve m. 5) yerine getirenler, istemeseler dahi, kendiliğinden sigortalı olurlar. Sözü edilen ilke mutlak anlamıyla uygulandığında, sigortalılık niteliğini kazanma koşullarını yerine getirmeyenlerin ya da bu koşulları yitirenlerin sigortalı olmamaları gerekir. Ancak 5510 sayılı Kanun, "isteğe bağlı sigorta" tekniğiyle temel kurala istisna getirmiş bulunmaktadır. Bu sayede sosyal korumanın, kişiler açısından kapsamı da genişlemiş bulunmaktadır. İsteğe bağlı sigortalılığın en belirgin özelliği, zorunlu sigortalılık ilkesinin aksine, bu sigortalılık ilişkisinin kurulup kurulmamasını sigortalının iradesine bırakılmış olmasıdır.

İsteğe bağlı sigortalılık 5510 sayılı Kanundan önce hem 506 sayılı Kanunda hem de 1479 ve 5434 sayılı Kanunlarda düzenlenmiştir. Ancak her üç kanunun da isteğe bağlı sigortalılığı farklı esaslara bağlanmıştır. 506 sayılı Kanun bu sigortalılık türünden yararlanabilmek için sigortalının daha önce anılan kanun kapsamında zorunlu sigortalı olması ve belirli süre prim ödemiş olmasını öngörürken, 1479 sayılı Kanun isteğe bağlı sigortalılığı en geniş biçimiyle düzenlemiş, bu sigortalılıktan yararlanmak için herhangi bir koşul aramamıştır. 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununda isteğe bağlı sigortalılık ancak 2004 yılında öngörülmüş, bu tarihe kadar Emekli Sandığına tabi sigortalılara isteğe bağlı sigortalı olma olanağı sunulmamıştı.

Sigortalının çalışması, zaman içinde, değişik sosyal güvenlik kurumlarına bağlı olarak gerçekleştirmesi, farklı yasa ve kurumlar kapsamında geçirilen sigortalı hizmet sürelerinin nasıl değerlendirileceği sorununu gündeme getirmişti. Sigortalı hizmetlerin

birleştirilmesi konusunu ilk olarak düzenleyen 228 sayılı Kanun, aylığı bağlayacak kurumu ilgilinin "son ayrıldığı kurum veya sandık" olarak belirtmişti. Ancak bu çözüm adil olmaktan uzaktı. Bunun üzerine 2829 sayılı Kanun, sigortalının "son yedi yıllık fiili hizmet süresi içinde fiili hizmet süresi fazla olan kurum" esasını getirmiştir. Hizmet sürelerinin eşit olması halinde, eşit hizmet sürelerinden sonuncusunun geçirildiği kurumca aylık bağlanacağı ve ödeneceği de hüküm altına alınmıştı. Bu çözüm 228 sayılı Kanunun çözümüne göre nispeten daha adildir. 5510 sayılı Kanunun ilk halinde bu konuda bir düzenleme yer almamaktaydı fakat daha sonra yapılan düzenlemeyle, yaşlılık aylığı bağlanma taleplerinde, en fazla sigortalılığın geçtiği süre hali esas alınmaya başlanmış, hizmet sürelerinin eşit olması halinde ise son sigortalılık hali esas alınmıştır. En adil çözüm yolu da tüm sigortalılık süresi esas alınarak aylık bağlanmasıdır. Buna karşılık, malullük ve ölüm halleri ile yaş haddinden re'sen emekli olma, süresi kanunla belirlenen vazifelere atanma veya seçilme ve bağlı oldukları sigortalılık halinin kanunla değiştirilmesi durumunda ise son sigortalılık haline göre aylık bağlanır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, sigortalılık süresinden kasıt, eylemli olarak yani prim ödenerek geçirilen süredir.

5510 sayılı Kanun sigortalılık hallerinin çakışmasında 6111 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önce "sosyal sigortada teklik ilkesi"ni benimsemiş iken söz konusu kanunla yapılan değişiklikten sonra sigortalıların birden fazla sigortalılık türüne göre sigortalı olmalarına olanak tanımıştır. Kanunun 4/I(a), 4/I(b) ve 4/I(c) bentlerine tabi olacak şekilde yapılan çalışmalar, zorunlu sigortalılığı gerektiren çalışmalardır. Söz konusu sigortalılık hallerinin en az ikisinin aynı anda gerçekleşmesi halinde, zorunlu sigortalılık halinin çakışması söz konusu olacaktır. 5510 sayılı Kanunun 53. maddesi çakışma halinin varlığı durumunda 4/1 (c) bendine yani kamu görevliliği niteliğindeki çalışmaya üstünlük tanımıştır. Çakışma halinde 4/1 (c)'ye tabi bir çalışma söz konusu değil ise bu halde, 4/1 (a)'ya tabi olan çalışmaya üstünlük tanınır.

Sigortalılık hallerinin çakışması durumunda, sigortalılar iki ayrı sigortalılık nedeniyle iki ayrı güvenceye kavuşturulmamakta, aksine iki sigortalılıktan dolayı birbirini tamamlayacak şekilde tek bir güvenceye kavuşturulmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktay, A. Nizamettin / Arıcı, Kadir / Kaplan-Senyen, E. Tuncay: **İş Hukuku**, Yenilenmiş 6. Baskı, Ankara 2013, s.51.

Akın, Levent: Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı Sonrasında **Sigortalılığın Kapsamı ve Primli Rejimle Bağdaşması, Sosyal Güvenlik Hukuku Yasalar ve Gerçekler,** 26-27.01.2007 tarihli "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunları ve Gerçekler" Sempozyumu, İstanbul Barosu Yayınları, Sa. 2007/11, Can Matbaacılık, 1. Basım, Haziran 2007.

Akın, Levent: **Bağ-Kur Sigorta Yardımları**, İstanbul 1996.

Akın, Levent: **Tek Çatı Öncesi ve Sonrasında İsteğe Bağlı Sigortalılık**, Mess Mercek Dergisi Özel Sayısı, Y. 11, Sa. 43, Temmuz 2006.

Akın, Levent: **Sosyal Güvenlik Hukukunda Bağımlı Çalışanların Maluliyeti**, Ankara 2007.

Akyıldız, Hüseyin: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Alter Yayınları, Ankara,2009.

Akyiğit, Ercan: **İşverenin İşi Kabulde Temerrüdünün 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Değerlendirilmesi**, Çimento İşv. D., Mayıs 1995.

Alper, Yusuf: **"4958 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu" ve Getirdikleri**, Mercek Dergisi, Ekim 2003.

Alper, Yusuf: **Türkiye'de Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigortalar,** İstanbul 2003.

Alper, Yusuf: "**Sosyal Güvenlik Sistemimizde Kriz, Sosyal Sigortaların Kapsamındaki Gelişmeler, 1981-1991**", Çimento İşveren, Eylül 1993.

Araslı, Utkan: **Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar,** 2. Cilt, Ankara, 2002, s.212 vd.

Arıcı, Kadir / Alper, Yusuf: **Sosyal Güvenlik,** Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir,2013.

Arıcı, Kadir: **Sosyal Güvenlik**, TES-İŞ Sendikası Yayını, Ankara 1999. (Atıf Şekli: Sosyal Güvenlik)

Arıcı, Kadir: **Türk Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara 2015.

Arıcı, Kadir: "**4447 Sayılı Kanunla Sigortalar Kanununda Yapılan Değişiklikler**", Kamu-İş D., Ocak 2000.

Arslan, Ali: **Çıraklık Hukuku ve Mevzuatı**, İzmir 1988.

Arslan Ertürk, Arzu: **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunun Ek 9uncu Maddesi Kapsamında Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı,** Legal İHSGHD, S.46, 2015.

Aslanköylü, Resul: **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi**, Ankara 2010.

Ayan, Zehra: **Değişik Sosyal Güvenlik Kurumlarında Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi**, Sicil, Eylül 2006.

Aydemir, Murteza: **Türk Hukukunda Ticari Şirket Müdürlerinin İşçi ve Sigortalı Niteliklerinin İncelenmesi**, Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan, İstanbul 1997.

Aydınlı, İbrahim: **Terör Mağdurlarının Sosyal Güvenliği ve 5510 Sayılı Kanunla Getirilen Konuya İlişkin Değişiklikler**, Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan, II. Cilt, İstanbul 2010, s.952-954.

Ayhan**,** Abdurrahman: **"Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri,''** Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1.

Ayhan, Abdurrahman: **Türkiyede Sosyal Sigorta Kurumlarında Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi Sorunu ve Uygulaması**, Eskişehir, 1983.

Balcı, Mesut: **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Döneminde İsteğe Bağlı Sigortalılık Uygulaması Hakkında İnceleme**, Mess Sicil İş Hukuku Dergisi, Sa. 14, Haziran 2009.

Balcı, Ş. Gökçeoğlu: **Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler Ekseninde Kamu Yönetimi Reformu**, Hukuk ve Adalet Dergisi, Nisan – Haziran 2004, s.115 vd.

Başaran, Ayhan: **Sosyal Sigortalılar İçin Emeklilik Kılavuzu**, 2. Bası, Ankara 1987.

Başterzi, Fatma: **Yaşlılık Sigortası** (Normların Uyumlaştırılması ve Yeniden Yapılandırma Açısından), Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yorum Basın Yayın, Ankara, Eylül, 2006.

Bilgili, Özkan: **Yeni Sosyal Güvenlik Uygulaması,** Açıklamalı, Örnekli, Karşılaştırmalı, Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın No: 60, Ankara, Eylül 2008.

Bostancı, Yalçın: **Sosyal Güvenlik Hukukunda İsteğe Bağlı Sigortalılık**, İstanbul 2004.

Bozer, Ali: **Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel Bir Bakış,** Ankara 1963.

Bozkurt, H. Argun: **Sanatçılar ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara 1997.

Bulut, Musa: **Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Tabi Olarak Geçen Sigortalı Hizmetlerinin Birleştirilmesi**, Sosyal Güvenlik Dünyası, Mayıs-Temmuz 2001.

Can, Mehmet: "**Hizmetlerin Birleştirilmesi**" UMD, Eylül 1990.

Canbolat, Talat: **Sosyal Güvenlik Prim Alacaklarının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 5458 sayılı Kanun'un Uygulanması Üzerine Bir Değerlendirme**, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Legal Yayıncılık, C. 3, S. 12, Ekim, 2006.

Canbolat, Talat: **Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri, Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi Değerlendirmeler**, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi 21.2.2009, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010.

Caniklioğlu, Nurşen: **Yaşlılık Sigortasının Yeniden Yapılandırılmasının Esasları**, Sosyal Güvenliğin Yeniden Yapılandırılması, Ankara 2007.

Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Sigortalar** Açısından Yargıtayın 2007 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi Semineri.

Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Sigorta Türleri**, Yargıtayın 2012 Yılı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi Semineri.

Caniklioğlu, Nurşen / Özkaraca, Ercüment: **Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı**, Prof. Dr. Fevzi Şahlanan' Armağan.

Caniklioğlu, Nurşen: **5510 sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışması**, Sicil İş Hukuku Dergisi, Haziran 2008, S.10

Caniklioğlu, Nurşen: **5510 Sayılı Kanuna Göre Bağımsız Çalışan Avukatların Sosyal Güvenliği**, Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan, II. Cilt, İstanbul 2010.

Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Sigorta İlişkisi Kuran Kanunlar Çerçevesinde Kadınların Sosyal Güvenliği**, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, C. 3.

Caniklioğlu, Nurşen: **5510 Sayılı Kanuna Göre Malullük Aylığı**, Sicil, S.3, Eylül 2006.

Caniklioğlu, Nurşen: **Türk Borçlar Kanunun Hizmet Sözleşmesinin Kurulmasına, Tarafların Hak ve Borçlarına İlişkin Hükümlerinin Genel Bir Değerlendirilmesi**, Çalışma Hayatı Açısından Yeni Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu Semineri, İstanbul 20-21 Eylül 2011.

Caniklioğlu, Nurşen: **5510 sayılı Kanunla Bankalara Getirilen ve Banka Sandıklarının Kuruma Devri**, Bankacılar Dergisi, Eylül 2009, Dergi No: 70, s.53 vd.

Centel, Tankut: **Bağımlı Çalışanların İsteğe Bağlı Sigortaya Devam Etmeleri,** Kazancı Matbaacılık, C. III, S. 1, Ocak/Mart 1993.

Cinal, Dursun: **Sosyal Sigortalarda Hak Sahipliği Kavramı,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.7.

Cuhruk, Mahmut / Çolakoğlu, H. Servet / Bükey, A. Avni: **Sosyal Sigortalar, Kanun, Şerh, İçtihat**, Ankara 1977.

Çakmak, İhsan / Çakmak, İbrahim Oğuz: **Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu**, Ankara, Adalet Yayınevi, Cilt II, 2. Baskı, 2004.

Çavuş, Ö. Hakan: **Sosyal Koruma Kapsamında Ev Hizmetlerinde Çalışanlar**, Prof. Dr. Fevzi Demir'e Armağan, Legal İHD, Özel Sayı, 2016

Çelik, Nuri / Caniklioğlu, Nurşen / Canbolat, Talat: **İş Hukuku Dersleri**, Yenilenmiş 29. Bası, İstanbul 2016.

Çenberci, Mustafa / Uygur, Turgut: **Bağ-Kur Kanunu Şerhi**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1979, s. 312;

Çenberci, Mustafa: **Sosyal Sigortalar Şerhi,** Yenilenmiş Bası, Ankara 1985.

Çolak, Mahmut: (5510 sayılı Kanun ve ikincil mevzuat ışığında 4a ve 4b kapsamındaki sigortalı ile özel sektör işverenleri açısından yargı kararlı/ örnekli) **Sosyal Güvenlik Mevzuatı Uygulamaları**, Ankara, Maliye Postası Yayınları, Şubat 2009.

Çolak, Mahmut: **5510 Sayılı Kanun'da İsteğe Bağlı Sigorta Uygulaması**, E-Yaklaşım Dergisi, S. 198, Haziran, 2009.

Çolak, Mahmut: **Şirket Ortaklarının Sosyal Güvenliği**, Yaklaşım, Nisan 2009.

Çolak, Mahmut: **Salt İşe Giriş Bildirgesinin Verilmiş Olması Fiili Çalışmayı İfade Eder Mi?**, Yaklaşım, Nisan 2008.

Çolak, Mahmut: **SSK İdari Para Cezalarının Ödenmesi ve İtirazı Konularında 4958 Sayılı Kanun Işığı Altında Usul ve Esasların Değerlendirilmesi**, Yaklaşım, Mayıs 2004.

Demir, Fevzi: **İş Hukuku ve Uygulaması**, 4. Bası, İzmir 2013.

Demircioğlu, Murat / Güzel, Ali: **İşverenin Sosyal Sigorta Yükümlülükleri ve Sorumluluğu**, İstanbul, 2001, s.21 vd.

Dilik, Sait: **Sosyal Güvenliğin Karşıladığı Riskler ve Türkiye'deki Durum**, Kamu – İş, Temmuz 1989.

Dilik, Sait: **"Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi",** Kamu – İş, Nisan 1989.

Ekmekçi, Ömer: **Borçlar Kanunu Tasarısının Genel Hizmet Sözleşmesi Hükümleri Üzerine**, Mercek Dergisi, Y.10, S. 39, Temmuz 2005.

Ekonomi, Münir: **İş Hukuku**, Cilt I, Ferdi İş Hukuku, 3. Bası, İstanbul, 1984.

Ekonomi, Münir: **"Türk Endüstriyel İlişkileri Sisteminde Yeni Arayışlar ve Çözümler"**, Kamu-İş, Temmuz 1988 s.11 vd.

Elbir, Halid Kemal: **Sosyal Güvenlik Hukuku Notları**, Fasikül 1, İstanbul, 1979-1980 ders yılı.

Elbir, Halid Kemal: **İş Hukuku,** 9. Baskı, İstanbul 1987.

Erkul, İ. / Altan, Ö. Z. / Gerek, N.: **Sosyal Politika Dersleri,** 2. Cilt, Eskişehir 1984.

Erol, Ahmet / Yıldırım, A. Ercan: **"Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Yaşanan Krizlerin Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimine Etkileri",** Yaklaşım Dergisi, Y: 13, Sa: 155.

Esener, Turhan: **İş Hukuku**, 3. Bası, Ankara, 1978.

Evcil, Cahit / Geçer, Bekir: **Sosyal Sigorta İşlemleri İşveren Rehberi,** Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004.

Evcil, Cahit: **Kurum Uygulamaları ve Yargı Kararları Işığında Sigortalı Hizmetlerin Tespiti**, Doktora Tezi, İstanbul 2006.

Eyrenci, Öner / Taşkent, Savaş / Ulucan, Devrim: **Bireysel İş Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul 2016.

García, A. Bonilla / Gruat, J.V.: **Social Protection,** ILO, Geneva, Novenber 2003.

Gerçek, Muhammed: **Baskın Sigortalılık**, Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi, 2008/51.

Gerek, Nüvit: **Sosyal Sigortalar Kurumunun Sorunları**, İş ve Hukuk, Nisan-Mayıs 1995.

Gerek, Nüvit: **Sosyal Güvenlik Hukuku,** Eskişehir, 2000.

Göktaş, Murat / Çakar, Erden / Özdamar, Murat: **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim, Yaklaşım Yayıncılık,** Ankara,2011, s.29

Gönencan, Zahit: **506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Göre Sigortalılık**, İş ve Hukuk, Aralık 1991, s.4 vd.

Gözler, Kemal: **İdare Hukuku Dersleri,** Bursa, 2003.

Gülerman, Adnan / Taştekil, Sevda: **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkiler,** Ankara 1973

Gülmez, Mesut: **"Avrupa Sosyal Şartına Genel Bir Bakış ve Türkiye",** İnsan Hakları Yıllığı, TODAİE, C. 12.

Güneş Başak / Mutlay Barış: **Yeni Borçlar Kanunun "Genel Hizmet Sözleşmesi"ne İlişkin Hükümlerinin İş Kanunu ve 818 Sayılı Kanunla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi**, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2011/3.

Güven, Ercan: **Sosyal Sigortalar**, Eskişehir, s.343.

Güven, Ercan / Aydın, Ufuk: **Bireysel İş Hukuku**, Eskişehir 2004, s.73 vd.;

Güzel, Ali / Ocak, Saim: **506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nda 4958 Sayılı Kanun İle Yapılan Değişiklikler,** Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2004.

Güzel, Ali / Okur, Ali Rıza / Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Güvenlik Hukuku,** Yenilenmiş 16. Baskı, İstanbul 2016.

Güzel, Ali / Okur, Ali Rıza / Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Güvenlik Hukuku,** Yenilenmiş 15. Baskı, İstanbul 2015.

Güzel, Ali / Okur, Ali Rıza / Caniklioğlu, Nurşen: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Yenilenmiş 11. Bası, İstanbul 2004.

Güzel, Ali: **Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı ve Uygulama Sorunları**, Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan, İstanbul 1996. (Zorunlu Bağ-Kur Sigortalılığı).

Güzel, Ali: **"Sosyal Güvenliğin Çağdaş Dinamikleri,''** Toprak İşveren Dergisi, Eylül, 1999, http://www.toprakisveren.org.tr/1999-43-aliguzel.pdf (E.T: 7.1.2016).

Güzel, Ali: **Fabrikadan İnternet'e İşçi Kavramı ve Özellikle Hizmet Sözleşmesinin Bağımlılık Unsuru Üzerine Bir Deneme(Fabrikadan İnternet'e İşçi Kavramı)**, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan, Ankara 1997.

Güzel, Ali: **Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Primler Açısından Yargıtayın 2002 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi**, Ankara 2004 (2002 Yılı Kararları).

Güzel, Ali: **Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin 1999 Kararlarının Değerlendirilmesi**, İstanbul, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi Yayını, 2001.

İzveren, Adil: **Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar,** Sevinç Matbaası, 1968.

Japan International Cooperation Agency, **Social Security** (Health Care/Pension/Social Welfare) , March 2009.

Kanar, H. Hüseyin: **Ev Kadınlarının Bağ-Kur ve SSK'dan İsteğe Bağlı Sigortalılık ve Emeklilikler**, Yaklaşım, Ocak 2005.

Kapar, Recep: **Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi**, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, Aralık 2015, s.153 vd.

Karadeniz, Oğuz: **Geçici İş İlişkisi İle Çalışan İşçinin Sosyal Güvenliği**, Yaklaşım Dergisi, Yıl:11 Sa:132, 2003, 209-214.

Karakaş, İsa: **Kısmi Süreli Çalışanlar İle İsteğe Bağlı Sigortalıların Genel Sağlık Sigortalılığı,** Yaklaşım Dergisi, S. 203, Kasım, 2009.

Karaman, Halis: **5510 Sayılı Kanunda Tanımlı Statüleri ve Çakışan Sigortalılık İlişkisi**, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHFAD, C.20, S.1, Y.2014, Özel Sayı.

Keskin, Mustafa: **Sosyal Güvenlik Mevzuatında İşveren Yükümlülükleri**, SİCİL, S. 18, Haziran 2010.

Kitapçı, İsmail: **"Sosyal Devlet Işığında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Reform Arayışları,''** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007.

Koç, Muzaffer: **Sosyal Güvenliğin Kökeni,** 2003, http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=217&cilt=6&sayi=2& Y:2004 (E.T: 5.3.2016).

Korkusuz, M. Refik / Uğur, Suat: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 3. Baskı, Bursa 2013.

Kuruca, Mustafa / Özdamar, Murat: **Tüm Yönleriyle Emeklilik**, İstanbul 2013,

Manav, Eda: **Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı**, TBB Dergisi, 2015.

Mollamahmutoğlu, Hamdi: **İş Hukuku**, 3. Bası, Ankara 2008, s.293 vd.;

Narmanlıoğlu, Ünal: **İş Hukuku**, Ferdi İş İlişkileri I, 2. Baskı 1994.

Oktay, Ahmet Naim: **Sosyal Güvenlik ve Vergi Mevzuatı Işığında Emeklilik Ödenekleri ve Vergilendirilmesi** (Avrupa Birliği ve Türkiye), Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, Özkan Matbaacılık, Yayın No: 48, Ocak 2007.

Okur, A. Rıza: **Sigortadan Kaçış!**, Milliyet 11.10.1985.

Okur, A. Rıza: **Sosyal Güvenlik Reformu ve Genel Sağlık Sigortası**, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 2006/12.

Okur, A. Rıza: **Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı**, Kamu-İş 2004, S.3, Yargıç Resul Aslanköyli'ye Armağan, s.347-368.

Oral, A. İlhan: **Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortaları Uygulamaları,** Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1331, Eskişehir 2002.

Ozanoğlu, Teoman / Yalnızoğlu, Sıdık / Tümer, H. Avni: **Açıklamalı-İçtihatlı Sosyal Sigorta Mevzuatı,** Ankara, 2. Cilt, Atak Matbaası, 1974.

Özdamar, Murat / Çakar, Erden: **SGK'na Yasal Süresi Dışında Verilmesine Rağmen İdari Para Cezasına Konu Edilmeyecek Bildirimler**, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, MÜHFAD, C.20, S.1, Y. 2014, Özel Sayı.

Öztekin, Mehmet: **Sosyal Sigortalar Kurumunda İsteğe Bağlı Sigortalılık**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001

Saraç, Coşun: **"506 sayılı Yasaya Göre Sigortalı Sayılmada Hizmet Sözleşmesine Dayanarak İşverene Ait İşyerinde Çalışma Koşulu",** Çimento İşveren, Kasım 1993, s. 19 vd.

Savaş Kutsal, F. Burcu: **Ev Hizmetlerinde, Çalışanların Sigortalılığı,** Prof. Dr. Turhan Esener'e Armağan, C.1 İstanbul 2016, İKÜ HFD, Özel Sayı, S.1, Ocak 2016.

Saymen, H. Ferit / Ekonomi, Münir: **Sosyal Sigortalar Tatbikatı**, İstanbul 1966.

Serin, İlhan: **Genel Sağlık Sigortası ve Türkiye'de Uygulanabilirliği,** Kazancı Kitapevi, İstanbul, 2004.

Seyyar, Ali: **Sosyal Güvenlik Terimleri,** Papatya Yayınları, İstanbul,2005.

Sözer, A. Nazım: **Öğrencilerin Sosyal Güvenliği**, Prof. Dr. Sarpek Süzek'e Armağan, C.II, İstanbul, 2011.

Sözer, Ali Nazım: **Sosyal Sigorta İlişkisi**, İzmir 1991. (Atıf Şekli: Sosyal Sigorta İlişkisi).

Sözer, Ali Nazım: **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku,** İstanbul 2015.

Sözer, Ali Nazım / Saraç, Coşkun: **Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi**, Sicil İş Hukuku Dergisi S.12, Aralık 2008.

Sümer, Haluk Hadi: **İş Sözleşmesinin Bağımlılık Unsuru**, Sicil İş Hukuku Dergisi, Y.5, S.19, Eylül 2010, s.63-73.

Süngü, Yakup: **"Sosyal Güvenlik Reformunun Gelir Dağılımına Etkisi,''** TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Şubat 2007.

Süzek, Sarper: **İş Hukuku**, Yenilenmiş 12. Baskı, İstanbul 2016.

Şakar, Müjdat: **Çırakların, Stajyerlerin ve Üniversitelerde Kısmi Zamanlı Çalıştırılan Öğrencilerin Sigortalılığı,** Yaklaşım, Mayıs 2008.

Şakar, Müjdat: **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku,** Yenilenmiş 8. Baskı. (Atıf Şekli: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku)

Şakar, Müjdat: **Sosyal Sigortalar Uygulaması,** Yenilenmiş 9. Baskı, İstanbul 2009.

Şakar, Müjdat: **4/b'liliğe Veda!** (Ya da isteyene hem 4/a hem 4/b…) SİCİL İş Hukuku Dergisi, Mart 2011.

Şanlı, Cemal: **"Türkiye'de Yabancıların Sosyal Güvenliği"**, Milletlerarası Hukuk Bülteni, 1981.

Şenocak, Hasan: **"Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi,''** Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sa: 56, 2009.

Şimşeksoy, Abdurrahman: **Danıştay Karalarında Sosyal Güvenlik**, http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/insanhaklari/sunumlar.html (E.T: 7.2.2016)

Talas, Cahit: **Sosyal Ekonomi,** 6. Bası, Ankara 1983.

Taşkın, Ahmet: **Kamu Görevlileri Disiplin Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006.

Terzioğlu, Ali: **İsteğe Bağlı Sigortada Birkaç Püf Noktası**, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2008, S. 191.

Tokol, Aysen: **Sosyal Politika,** Bursa 2000.

Tuncay, A. Can / Ekmekçi, Ömer: **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri,** İstanbul 2013.

Tuncay, A. Can / Ekmekçi, Ömer: **Sosyal Güvenlik Hukukunun Esasları**, 2. Bası, İstanbul 2009.

Tuncay, A. Can: **5510 Sayılı Kanun Açısından Uzun Vadeli Sigorta Kolları, Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi, Değerlendirmeler**, KHÜ ile İstanbul Barosunun birlikte düzenledikleri seminer yayını, İstanbul 2010.

Tunçomağ, Kenan: **Borçlar Hukuku**, C. 1, Genel Hükümler, İstanbul 1976.

Tunçomağ, Kenan: **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar,** 5. Baskı, İstanbul 1990.

Tunçomağ Kenan / Centel Tankut: **İş Hukukunun Esasları**, 3. Bası İstanbul 2003 s.65 vd.

Turan, Ercan: **Sosyal Güvenlik Hakkı, Kamu İş,** Ankara 2004, C.7, S.3.

UÇÖ: **Dünya Çalışma Raporu 1**, Ankara 1991.

Uğur, Suat: **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, Ankara 2004.

Uğur, Murat: **Sanatçıların Sosyal Güvenliği,** Sicil, Eylül 2011 s.217.

Uşan, M. Fatih: **Türk Sosyal Güvenlik Hukukun Esasları**, Ankara 2009.

Uşan, M. Fatih: **Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2011 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi**, Yargıtayın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara: 2013.

Uşan, M. Fatih: **Çıraklık Sözleşmesi**, Konya 1994, s.46 vd.

Üçışık, Fehim: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul 2015.

Ünal, Canan: **Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları**, Dünyadaki Yeni Yaklaşımlar Işığında Öneriler, İstanbul 2012.

Ünlütürk Ulutaş, Çağla / Durusoy Öztepe, Nagihan: **Ev Hizmetlerinde Mesleki Sağlık ve Güvenlik Sorunu**, Çalışma İlişkileri Dergisi, Temmuz 2013, C. 4, S. 2.

Yazgan, Turan: **Sosyal Sigorta,** İstanbul 1977.

Yelekçi, Memduh: **Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi**, Ankara 1998.

Yenisey, Kübra Doğan: **Sosyal Sigorta İlişkisinin Hukuki Niteliği Üzerine Bir Deneme**, İş Hukuku Dergisi, C. 3, S. 1-4, 1993.

Yıldırımoğlu, Hakan: **Yurtdışında Çalışan Türk İşçilerin Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Durumu,** Sicil, S. 14, Haziran 2009, s.255.

Yücel, Ali N.: **Sağlık Sigortası Sistemleri ve Özel Sigortanın Yeri,** TOBB, Ankara 1995, S.17.

Yüksel Arabacı, Rabihan: **Gelirin Yeniden Dağılımında Bir Araç Olarak Sosyal Güvenlik,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2007.

http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/read_frame.asp?file_name=20090614693.htm
www.legalbank.net
www.kazanci.com
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari